

Notariatas

LIETUVIŠKAM NOTARIATUI – 33 METAI!

Nr. 34/2025

Turinys

5 Įžanga

NOTARIATUI 33

6 Notariatui 33-eji: nuo pirmųjų nepriklausomybės atkūrimo metų iššūkių iki skaitmeninės transformacijos

PROFESINIS KELIAS

14 35-eri metai notaro profesijos kelyje: ne tik dokumentai, bet ir žmonių istorijos

TEISĖS PROFESIONALŲ ĮŽVALGOS

19 Mokslinis-praktinis tyrimas ir nuomonė dėl notarinės formos taikymo uždarnosios akcinės bendrovės akcijų pirkimo–pardavimo sandoriams: aiškinimo ir praktinio taikymo problemos

28 Mokslinis-ekspertinis tyrimas ir nuomonė dėl viešųjų įstaigų pertvarkymo ypatumų, susijusių su kreditorių reikalavimais

40 Notaro pareigos ir atsakomybė baudžiamosios teisės požiūriu

ASESORIŲ POŽIŪRIS

65 Notaro atliekami vykdomieji įrašai pagal notarine forma patvirtintus sandorius

74 Šeimos turto institutas ir jo taikymas notaro veikloje

TARPTAUTINĖS NAUJIENOS

94 Lietuvos notariato tarptautinis 2025 metų kalendorius

VISUOMENĖS BALSAS

109 Visuomenės pasitikėjimo viršūnėje jau dešimtmetį: notarai tarp lyderių

Numerį rengė Lietuvos notarų rūmai

Kalbos redaktorė Ilona Čiužauskaitė

Leidinyje publikuojamų straipsnių autorių vertinimai, nuomonės nebūtinai sutampa su Lietuvos notarų rūmų pozicija

Fotografų Olgos Posaškovos, Martyno Ambrazo, UINL archyvo, Jānis Deinats, advokatų kontoros „Ellex Valiūnas“ archyvo nuotraukos

Tiražas 400 egz.
ISSN 1822-8127

Lietuvos notarų rūmų adresas:
Olimpiečių g. 4, Vilnius
El. p. rumai@notarai.lt
www.notarurumai.lt

Dizainerė Aida Zybartė
Rengė spaudai ir spausdino UAB „Druka“
Mainų g. 5, LT-94101 Klaipėda
Tel. (8 46) 380458
El. p. info@druka.lt
www.druka.lt

© Lietuvos notarų rūmai, 2025

Ižanga

Gerbiami skaitytojai,

žurnalo „Notariatas“ 34-asis numeris pasirodė ypatingu metu – minint 33-iąją laisvojo Lietuvos notariato sukaktį. Todėl šį kartą numeris pristatomas atsinaujinęs: šiek tiek pasikeitusi jo forma ir išvaizda, o turinys skiriamas istorinei refleksijai. Kartu skaitytojai jame ras ir šiandien itin aktualių teisės profesionalų įžvalgų civilinės teisės temomis.

Pirmojoje šio numerio publikacijoje kalbinamos **buvusios Lietuvos notarų rūmų prezidentės, notarės: Ramutė Siliūnienė, Janina Girnienė, Ona Adomavičienė, Virgilija Joana Martinauskienė, Marija Liutkevičienė**, kurios mena sudėtingą, bet kartu įkvepiantį laisvojo notariato kelią. Tai prisiminimai apie laiką, kai nuo primestos, priklausomybės suvaržytos santvarkos buvo pasirinkta kita kryptis: lotyniškasis, nepriklausomas notariatas, paremtas asmenine profesionalo atsakomybe, teisinio saugumo užtikrinimu ir lotyniškąja teisine kultūra.

Dar viena publikacija, skirta šiemet profesinį kelią pabaigusiai **notarei Nijolei Masiliūnienei**. Jos 35-erių metų karjera sutapo su 33-ųjų metų laisvojo notariato istorija. Tai – liudijimas žmogaus, mačiusio visas svarbiausias šios institucijos transformacijas, kintančius poreikius ir augantį visuomenės pasitikėjimą notaro profesija.

Rubrikoje „Teisės profesionalų įžalgos“ skaitytojams pristatome net kelias aktualias temas. **Prof. habil. dr. Valentino Mikelėno** mokslinis–praktinis tyrimas ir nuomonė dėl notarinės formos taikymo uždarnosios akcinės bendrovės akcijų pirkimo–pardavimo sandoriams. **Partnerystės doc. Gintauto Bartkaus** mokslinis–ekspertinis tyrimas, skirtas

viešųjų įstaigų pertvarkymo ypatumams, kreditorių reikalavimų užtikrinimui šio proceso metu.

O Lietuvos notarų rūmų prezidento **Mariaus Stračkaičio** publikacija apie notaro pareigas ir atsakomybę baudžiamosios teisės požiūriu. Straipsnis pirmą kartą buvo publikuotas 2024 m. Vilniaus universiteto leidyklos recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinyje „*Lietuvos baudžiamosios justicijos teisė. Patirtis ir ateitis*“, skirtame *Liber amicorum* profesorui habil. dr. Gintarui Švedui.

Šiame numeryje taip pat rasite ir jaunosios kartos atstovų įžvalgas. Kandidatės į notarus (asesorės) **Eglės Norvaišaitės** publikacijoje analizuojama šeimos kaip socialinės ir teisinės kategorijos samprata, šeimos turto apibrėžtis ir naujos notaro funkcijos, susijusios su disponavimu šeimos turtu esant nepilnamečių vaikų. O kandidatė į notarus (asesorė) **Martyna Jakštytė-Dabulskė** straipsnyje aptaria notaro atliekamų vykdomųjų įrašų pagal notarine forma patvirtintus sandorius ypatumus. Autorė nagrinėja, kokią reikšmę skolos išieškojimo procese suteikia notariškai patvirtintas sandoris, iš kurio atsiranda piniginė prievolė, ir kokie praktiniai klausimai kyla notarams išduodant vykdomuosius įrašus.

Paskutiniuose žurnalo puslapiuose kviečiame susipažinti su svarbiausiais 2025 m. notariato tarptautiniais renginiais bei pažvelgti, kaip per pastaruosius 10 metų kito Lietuvos visuomenės nuomonė apie notarus.

Linkime malonaus ir prasmingo skaitymo, Jūsų „Notariatas“

Notariatui 33-eji: nuo pirmųjų nepriklausomybės atkūrimo metų iššūkių iki skaitmeninės transformacijos

IEVA PALILIŪNIENĖ

Atstovė viešiesiems ryšiams

Šiomet Lietuvos notariatas mini 33-įjį gyvavimo jubiliejų. Tiek metų gyvuoja laisvasis notariatas, pradėjęs veikti atkūrus nepriklausomos Lietuvos valstybę. Nuo pirmųjų privatizacijos dokumentų ir sovietinių rašomųjų mašinėlių iki skaitmeninių registrų ir modernių biurų – tokį transformacijos kelią per 33 metus nuėjo laisvasis notariatas Lietuvoje. Tačiau stiprų ir patikimą notariatą, koks jis yra šiandien, sukūrė daugelio notarų kruopštus ir ištikimas darbas, atsakomybė ir tikėjimas savo profesijos prasme.

„Dabar notariatas išgyvena savo „aukso amžių“. Pelnėme pasitikėjimą savo sunkiu darbu ir patys atsakėme tuo pasitikėjimu. Šiandien žmonės ateina pas notarą ne tik dėl dokumentų, bet ir patarimo, ramybės, užti-

krintumo. Tai didžiausias profesijos įvertinimas“, – sako buvusi pirmoji nepriklausomo, laisvojo notariato, Lietuvos notarų rūmų prezidentė ir ilgametė notarė Ramutė Siliūnienė.

Svajonė, gimusi dar mokyklos suole

Notarė R. Siliūnienė prisimena, kad noras tapti notare lydėjo ją dar nuo mokyklos suolo. Tačiau sovietmečio realybė buvo sudėtinga. Įstoti buvo galima tik į teisės neakivaizdinį skyrių ir turint dvejų metų teisinio darbo patirtį.

„Nuo pat vidurinės turėjau didelį norą dirbti notare, – sako R. Siliūnienė. – Bet įstoti į teisę tuomet buvo beveik neįmanoma, reikėjo dvejų metų teisinio darbo stažo. Todėl teko stoti į politechnikos institutą, bet vos tik at-

Ramutė Siliūnienė

sirado galimybė stoti į teisę neakivaizdiniu būdu, iš karto išvykau su dokumentais.“

R. Siliūnienė studijų metais baigė baudžiamosios teisės skyrių ir pirmoji darbovietė, gavus paskyrimą, buvo Kauno prokuratūra. Tai nebuvo jos tikroji svajonė. Vos tik atsirado laisva vieta Kauno valstybinėje notarų kontoroje, notarė nedvejodama ją pasirinko užvėrusi prokuratūros duris.

Neretai ir patys ironiškai pajuokaudavome su kolegomis, kad notare gali dirbti tik moterys, turinčios gerai uždirbantį vyrą. Tačiau, nepaisant to, visada jaučiau, kad darau prasmingą darbą“, – prisiminimais dalinosi notarė.

Darbo sąlygos – sudėtingos ir varginančios

Kaipėdoje notare dirbusi Virgilija Joana Martinauskienė pasakoja, kad sunkios darbo sąlygos ją kaip tik ir paskatino, prieš pat atkuriant Lietuvos nepriklausomybę, palikti notariatą.

„Kai man buvo 40 metų, atsirado galimybė išeiti iš notarų. Prieš pat nepriklausomybės laiką, kai dar nebuvo privatizacijos, nusprendžiau padaryti pertrauką. Palikau notariatą dvejiems su puse metų. Atsimenu, kad išeidama dar sustojau tarpduryje ir paklausiau, ar mane priimtų atgal, jei norėčiau grįžti. Man atsakė: „Tave visada priimsime“, – pasakojo V. J. Martinauskienė.

Ji atkreipė dėmesį, kad pagrindinis stimulus palikti notaro darbą buvo tuometinis valstybės požiūris į notarą – menkas įvertinimas, didžiulis krūvis ir biurokratinė sistema, kurioje žmogaus darbas dažnai buvo nuvertinamas.

„Tuomet notarai nebuvo laikomi savarankiškais teisininkais, labiau – valstybės tarnautojais, vykdančiais formalumus. Nebuvo nei pagarbos profesijai, nei tinkamų

Dirbti notare jaučiau didelę prasmę, nors pats darbas buvo sunkus, varginantis, atlygis menkas, o eilės prie kabineto milžiniškos.

„Dirbti notare jaučiau didelę prasmę, nors pats darbas buvo sunkus, varginantis, atlygis menkas, o eilės prie kabineto milžiniškos.

darbo sąlygų“, – prisimena ji. Pasak jos, tuo metu Klaipėdos valstybinėje notarų kontoroje dažnai lankydavosi užsienio svečiai:

Virgilija Joana Martinauskienė

laivų kapitonai, įgulos nariai, lydimi vertėjų, jie kreipdavosi dėl dokumentų tvirtinimo ar įgaliojimų. Tačiau sovietmečiu buvusios notarų patalpos buvo ankštos, nepritaikytos konfidencialiam darbui ar reprezentacijai.

nei vyriausiojo notaro, nei kitų darbuotojų. Paprasčiausiai Teisingumo ministerija neduodavo patalpų, kuriose būtų galima įrengti šviesius, gražius ir izoliuotus kabinetus. O viskas vyko priešingai – vienoje didelėje salėje, tarsi turguje. Sėdi, jauti begalinę gėdą, kai į tave rodo pirštu ir užsienio laivo kapitonas klausia: „Ką ji čia daro?“ Tu tampi lyg eksponatas užsienio svečiams ir patiri didelį pažeminimą“, – prisiminimais dalinosi V. J. Martinauskienė.

Klaipėdos valstybinį notarų biurą užsieniečiai aplankydavo norėdami patvirtinti juridinį dokumentą „Jūrinį protestą“. Tokie dokumentai buvo reikalingi, nes Klaipėda – uostamiestis. Į jį nuolat atplaukdavo įvairių krovinių gabenančių laivų.

„Jūrinis protestas“ – tai oficialus dokumentas, kuriuo buvo patvirtinamas faktas, kad laivas plaukdamas patyrė nenugalimos jėgos (*force majeure*) poveikį – audrą, stiprų vėją, bangavimą ar kitus gamtos reiškinius, dėl kurių galėjo būti sugadintas kroviny. Tokiu atveju notaras patvirtindavo kapitono, jo padėjėjo ir įgulos narių liudijimus, kad plaukimo metu įgula dėjo visas pastangas išsaugoti krovinį ir laivą, tačiau dėl stichijos poveikio galimi nuostoliai buvo neišvengiami.

... notaras patvirtindavo kapitono, jo padėjėjo ir įgulos narių liudijimus, kad plaukimo metu įgula dėjo visas pastangas išsaugoti krovinį ir laivą, tačiau dėl stichijos poveikio galimi nuostoliai buvo neišvengiami.

„Kartais prie vieno stalo tekdavo priimti kelis žmones vienu metu – jokio privatumo, jokios pagarbos nei klientui, nei pačiam notarui. Kai užsienio svečiai užeidavo, jausdavau didžiulę gėdą dėl pačios aplinkos – dėl aplinkybių, dėl kurių nebuvo galima kaltinti

„Būtent tokiais atvejais į notarų kontorą atvykdavo užsienio laivų kapitonai ir įgulos nariai, lydimi vertėjų. Tai būdavo vieni retų momentų, kai užsienio valstybių piliečiai galėdavo tiesiogiai susidurti su Sovietų Sąjungos valstybine įstaiga, o pajūryje dirbę notarai

dažniausiai ir susidurdavo su užsienio svečiais. Kasdienybėje tai buvo beveik neįmanoma, nes asmenys iš užsienio notarinių reikalų tvarkyti atvykdavo retai. Šie vizitai įnešdavo savotiško pasaulio dvelksmo į anuometinį biurokratinį gyvenimą. Tačiau dėl tuometinės notarų darbinės aplinkos kiekvienas toks vizitas keldavo ne pasididžiavimą, o gėdą.

Būdavo situacijų, kai sėdi prie savo stalo, ruoši dokumentus klientui, o prie gretimo kolegės stalo vyksta sandoris, ginčijasi šalis, pradeda rėkti, o tu, būdamas šalia, turi aiškinti klientui apie testamentą. Apie notarinio veiksmo slaptumą ar konfidencialumą nebuvo nė kalbos. Kartais neištvėręs viso šito chaoso, eidavai į kitą patalpą, į archyvus – tiesiog tyliai pabūti, kad atslūgtų galva.

Dirbant tokiame chaose negalėjai galvoti nei apie fizinę, nei apie psichinę sveikatą. Kai esi jaunas, dar gali atlaikyti, bet vėliau visada jauti įtampą, balsą tekdavo pakelti dėl triukšmo, turi perrėkti visus aplinkui. Todėl nusprendžiau pasitraukti“, – apie sunkiausius darbo metu patirtus epizodus pasakojo notarė iš Klaipėdos.

Apie milžiniškas eiles ir itin varginantį notaro darbą, kartais ir be pietų pertraukos ar poilsio minučių, antrino ir buvusi Lietuvos notarų rūmų prezidentė Janina Girnienė, kuri tuo metu dirbo Vilniaus valstybinėje 1-ojoje notarų kontoroje.

Vis dėlto, nepaisant sunkių ir kartais su šeimos poreikiais nesuderinamų darbo sąlygų, pasak notarės, pirmoje vietoje visada būdavo profesijos misija – padėti žmonėms.

„Visada jausdavau, kad esu reikalinga žmogui, kad galiu padėti jam. Žmogus ne visada galėdavo nueiti į teismą, kad išspręstų tuos kasdienes klausimus, o notaras buvo ir yra būtent tas asmuo, kuris ir patars, ir padės susigaudyti situacijoje. O tie klausimai buvo

Janina Girnienė

išsprendžiami tik pagal valstybės nustatytą tvarką, pagal civilinę teisę. Visada jausdavau malonumą padėti žmonėms, kai iškildavo ginčas. Tu pasikalbi su viena puse, su kita puse, o paskui paskiri laiką aptarti visiems priimtina ir teisingiausią sprendimo būdą. O kai viską išsprendi pagal Dievą, sąžinę ir įstatymą, tai tada toks patenkintas būni. O tokių atvejų buvo daug“, – prisiminimais apie savo profesinę patirtį ir jos ypatumus dalinosi J. Girnienė.

Kai valstybinis notariatas tapo laisvas

Reikšmingas pokytis Lietuvos notariato istorijoje įvyko 1992 m., kai įsigaliojo

Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (1992 m. gruodžio 1 d.). Respublikos Seimui priėmus šį įstatymą buvo reformuota iki tol veikusi valstybinio notariato sistema, įvestas lotyniškojo notariato principas, panaikinus valstybinį notariatą ir suteikus notarui savarankišką statusą.

Nors šis kelias laisvojo notariato link buvo nelengvas, vis dėlto notarė J. Girnienė teigia, kad pokyčiai įvyko tarsi per naktį: „Vieną dieną tu dar buvai valstybinis notaras, kitą – jau laisvas ir nepriklausomas.“

Tačiau, kaip pažymi J. Girnienė, nors iš esmės pasikeitė notarų teisinis statusas, darbo esmė išliko ta pati – dokumentai, žmonių pasitikėjimas, atsakomybė liko svarbiausiais notaro kasdienės profesijos elementais.

„Žmonėms buvo visiškai nesvarbu, ar tu dirbi valstybinėje kontoroje, ar jau laisvame biure. Jie tiesiog norėjo tvarkingai atlikti notarinius veiksmus. Tačiau iššūkių netrūko: eilės buvo ilgos, privatizacijos dokumentai plaukė srautais, o politikai ėmė skaičiuoti notarų pajamas nesuprasdami, kiek kainuoja išlaikyti biurą. Prasidėjus notariato reformai, neapleido jausmas, kad viskas gali žlugti, kad gali nepriimti Notariato įstatymo tokio, kokį mes paruošėme“, – teigė J. Girnienė.

Reformos architektai

Vienas svarbiausių vaidmenų vykdant notariato reformą teko Marijai Liutkevičienei. Kaip tik ji tuometinėje Teisingumo ministerijoje kuravo notariatą Lietuvoje, tad 1991 m. gavo ministro pavedimą pradėti rengti notariato reformą.

„Atkūrus Lietuvoje nepriklausomybę, ir toliau dirbau skyriaus viršininke. Gerai prisimenu 1991 m. tuometinio Lietuvos Respublikos ministro pirmininko pavaduotojo ir teisingumo ministro V. Pakalniškio skubų iškvietimą, kai jis trumpai ir aiškiai man pasakė: „Pradėkite ruošti notariato reformą.“ Taip prasidėjo naujas mano darbo etapas. Notariato reformai rengti ministro įsakymu buvo sudaryta darbo grupė, kurios vadove paskyrė mane“, – prisimena ji.

Darbo grupė, kuriai vadovavo M. Liutkevičienė, išsamiai susipažino su Vokietijos, Austrijos, Vengrijos, Lenkijos notariatų patirtimi, rėmėsi ir tarpukario Lietuvos pavyzdžiais.

„Atsikūrusiai Lietuvos valstybei reikėjo naujo tipo notariato, todėl buvo ryžtingai atsisakyta valstybinio notariato sistemos ir pasirinktas lotynų laisvasis notariatas. Anglosaksų šalims būdingo notariato nesirinkta dėl labai ribojamų notaro funkcijų“, – laisvo notariato pradžią prisiminė buvusi Lietuvos notarų rūmų prezidentė Ona Adomavičienė.

J. Girnienės teigimu, Notariato įstatymo projektą rengusi darbo grupė buvo išsiųsta stažuotis į Vokietijos Koblenco rūmus. Toje iniciatyvinėje grupėje dalyvavo ji pati su kolege, notare Dalyte Krikštolaityte ir Teisingumo ministerijos darbuotojais M. Liutkevičiene ir Vytautu Gaiveniu.

„Atsimenu, kai ministras Zenonas Juknevičius kartu su V. Gaiveniu, M. Liutkevičiene, kolegėmis notarėmis Danute Juknevičiene ir Dalyte Krikštolaityte išsiuntė į Vokietiją ir davė laiko parašyti Notariato įstatymą. Mus savaitę buvo „uždarę“, bet į Lietuvą grįžome su

Atsikūrusiai Lietuvos valstybei reikėjo naujo tipo notariato, todėl buvo ryžtingai atsisakyta valstybinio notariato sistemos ir pasirinktas lotynų laisvasis notariatas.

Ona Adomavičienė

paruoštu įstatymo projektu. Jį iš karto teikėme Vyriausybei, Vyriausybės teisės skyrius patvirtino, o tada projektas keliavo į Seimą, kur galiausiai buvo patvirtintas“, – prisiminė J. Girmienė.

Taip buvo suformuotos pagrindinės idėjos ir nuostatos naujam, moderniam Lietuvos Respublikos notariato įstatymui, kuris buvo priimtas 1992 m. gruodžio 1 d. Naujai priimtas Notariato įstatymas įtvirtino lotyniškojo notariato modelį.

Šia notariato reforma Lietuvoje buvo pakeistas ne tik formalus notariato statusas. Reforma padėjo realius pagrindus naujai notaro profesijos sampratai – notarui kaip nepriklausomam teisininkui, turinčiam platesnę atsakomybę, galimybę veikti privatiems

pagrindams, daugiau dėmesio skiriant profesionalumui ir paslaugų prieinamumui.

Pasak M. Liutkevičienės, lapkričio 24 d., dar prieš priimant gruodžio 1 d. Notariato įstatymą, atskiru teisingumo ministro įsakyму buvo patvirtintas 190 notarų, dirbsiančių reformuotame notariate, skaičius.

„Pagal naująjį Notariato įstatymą pradėję dirbti 190 notarų turėjo steigti savo biurus. Baigėsi valstybinių notarinių kontorų laikotarpis, prasidėjo notarų biurų era. Tai buvo didžiulis žingsnis“, – sakė M. Liutkevičienė.

Nors pradžia buvo sudėtinga, noras būti laisviems laimėjo

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, viskas keitėsi – įstatymai, institucijos, pati valstybės samprata. Šalis gyveno nuolatinių reformų ritmu, kai vakar galiojęs sprendimas rytoj jau būdavo pakeistas nauju. Šiame permainų kūryboje atsidūrė ir notariatai – teisininkai, kuriems teko ne tik prisitaikyti prie naujos sistemos, bet ir patiems ją kurti nuo nulio.

„Buvo tiesiog reformų metas. Tačiau mus, notarai, labai palaikė Marija. Tiesiog sakė, kad reikia siekti laisvojo notariato, nors pasipriešinimo iš šalies buvo. Teko galvoti apie biurus, kur priimti žmones, kaip juos išlaikyti“, – teigė O. Adomavičienė.

Kad buvo įvairių trukdžių iki priimant Notariato įstatymą, prisiminė ir notarė R. Siliūnienė. Pasak jos, ypač trukdė advokatūra, nors tarp advokatų buvo ir tokių, kurie gynė notarai. Jos teigimu, vienas pagrindinių pretekstų, dėl ko advokatūra priešinosi Notariato atsiradimui Lietuvoje, ta, kad notariatai neva atims iš jų duoną ir neleis užsidirbti.

„Tarp kitko, Šiaurės Europos valstybėse nėra notariato, yra advokatas arba teisėjas, kurie sprendžia teisinius klausimus. Lietuvos

advokatūra norėjo, kad Lietuva eitų ta linkme. Bet kai mūsų notariatas pradėjo bendrauti su Vokietijos Koblenco notarų rūmais, jie mums labai padėjo ir mokydami, ir rodydami, ir patardami. Tačiau ir tarp pačių advokatų, teisininkų buvo tokių, kurie padėjo ir gynė notarus. Nekrošiai labai mums padėjo, advokatė Zita Sličytė gynė ir palaikė notarus. Taip pat visą laiką jautėme Vokietijos Koblenco notarų rūmų palaikymą, – kalbėjo R. Siliūnienė. – Pas ministrus atvažiuodavo įvairių delegacijų iš UINL, iš Vokietijos Koblenco notarų rūmų kalbėtis, kad nereikia notariato atiduoti advokatams. Priešingai, reikia išlaikyti, eiti lotyniškojo notariato keliu. Taip pat tuometinis teisingumo ministras Jonas Prapiestis daug pagelbėjo ir gynė lotyniškojo notariato idėją.“

Vokiečių pagalba ir europietiška kryptis

Dauguma notarų su šypsena prisimeina pirmąsias keliones į Vokietiją, Koblenco notarų rūmus. „Jų biurai mums atrodė kaip muziejai iš ateities. Visi svajojome tokių turėti ir Lietuvoje“, – dalijasi R. Siliūnienė. Notarė O. Adomavičienė priduria, kad ši patirtis tapo lūžio tašku.

„Džiaugiamės, kad esame dabar nepriklausomi ir laisvi. Labai norisi padėkoti savo mokytojams, kurie mus labai palaikė pradžioje, kai buvome priklausomi nuo Maskvos.“

„Išvažiavome dar būdami valstybiniai notariai, o grįžome jau laisvieji. Tai buvo didžiulis pokytis. Vokiečių kolegos padėjo ne tik patarimais – dovanojo fakso aparatus, teikė kredito paskolas, dalijosi metodine medžiaga. Įdomu tai, kad Europoje notaro profesija daugiausia buvo vyrų rankose, o Lietuvoje tuo metu dominavo moterys. Tai, kad pas

mus viskas buvo priešingai, jiems kėlė nuostabą“, – šypsosi O. Adomavičienė.

V. J. Martinauskienė prisimena tą vidinę kovą, kai norėjosi priešintis primestai santvarkai ir lygiuotis į notarus iš Vokietijos.

„Mes turėjome primestą santvarką. Tačiau genuose tą jautėme, kad tai ne mūsų santvarka. Priešinomės vertimui kalbėti svetima kalba, rašymui ir spausdinimui rusų kalba. Pirmieji mūsų mokytojai buvo vokiečiai notariai. Iš jų pradėjome mokytis, perimti tikrą prestižą ir profesionalumo lygį, kaip turi atrodyti tikras notaras. Jie mums buvo pavyzdys.

Atsimenu vieną iš paskutinių susitikimų su tais pačiais vokiečiais jau atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Jie man sakė: „Kaip toli jūs nuėjote! Kur jūs dabar esate! Jūs tiek pasiekėte.“ Jie gerbė ir rėmė mus už tai, kad nesunaikinome notariato garbingumo. Už begalinį palaikymą turime būti dėkingi jiems“, – prisiminė V. J. Martinauskienė.

„Džiaugiamės, kad esame dabar nepriklausomi ir laisvi. Labai norisi padėkoti savo mokytojams, kurie mus labai palaikė pradžioje, kai buvome priklausomi nuo Maskvos. Privalome taip pat nepamiršti ir valstybinės notarų kontoros mokytojų: vyriausiosios notarės Stasės Bekšienės, vyriausiosios notarės pavaduotojos Onos Virbilaitės, notarės

Justinos Mieženienės. Jos mus mokė notariato tradicijų, vertybių ir suteikė profesinių žinių. Taip pat svarbu nepamiršti ir konsultančių Galinos Didžiulienės ir Genovaitės Šiško, kurios perdavė žinias, kaip tvarkyti registrų žurnalą, registruoti notarinius veiksmus registrų knygoje, siūti užbaigtas paveldėjimo bylas“, – teigė notarė O. Adomavičienė.

Iššūkiai ir laimėjimai

Per daugiau nei tris dešimtmečius notariatas patyrė visko: nuo konkurencijos iki kaltinimų dėl didelių uždarbių. Tačiau notarai visada pabrėždavo, kad jų darbas – ne tik paslaugos, bet ir atsakomybė už teisėtus asmenų ir valstybės interesus.

Vienas didžiausių iššūkių priėmus Notariato įstatymą buvo sukurti notarams darbo vietas.

„Buvusias patalpas, baldus perdavė mums Teisingumo ministerija. Aišku, tai palengvino situaciją, bet turėjome susimokėti už baldus ir inventorių. Tad turėjome darbo vietą, įrankių, priemonių ir galėjome toliau tęsti savo darbą, tačiau jau nustatytų finansų ir teisingumo ministrų įkainiais ir tvarka. Iš pat pradžių visi kartu dirbome, o paskui galiausiai kas kreditą, kokią paskolą pasiėmę įsigijo savo patalpas, biurus. Tačiau žmonėms svarbiausia buvo, kad jiems būtų sutvarkyti reikiami dokumentai. Jiems visiškai nerūpėjo, ar tu laisvas, ar su notaro antspaudu, herbu dirbi“, – pasakoja J. Girnienė.

Šiandien notariatas išgyvena savo „aukso amžių“. Notarų biurai modernūs, paslaugos skaitmenizuojamos, o visuomenės pasitikėjimas pelnytas sunkiu darbu. Tačiau išlieka viena nekintanti tiesa: notaro misija – saugoti teisingumą ir padėti žmogui.

33 notariato metai – tai ne tik sukaktis, bet ir priminimas, kiek daug buvo nuveikta, kad Lietuva šiandien turėtų stiprų ir europietišką notariatą.

Šiuo metu Lietuvoje dirba 221 notaras. Remiantis Lietuvos notarų rūmų duomenimis, iki 2031 metų 45 notarai baigs savo kadenciją sulaukę 70 metų. Jų vietas turės užimti jaunesnė teisininkų karta. Kokie iššūkiai ir naujovės lauks jaunosios kartos, pamatysime turbūt netolimoje ateityje.

Visos kalbintos notarės sutaria, kad šiandieninė karta turi daug energijos, žinių ir galimybių, tačiau, pasak jų, svarbiausia – nepamiršti šaknų.

Palinkėjimai jaunajai kartai

„Labai svarbu išsaugoti santarvę, telktis, o ne skaldytis. Draugiškumas visada buvo mūsų notarų stiprybė“, – teigia R. Siliūnienė, notarė, Lietuvos rūmų prezidentė (1994 m.).

„Linkiu ir toliau atsakingai dirbti, laisvai mąstyti ir užtikrinti visiems besikreipiantiems teisėtus sandorius ir dokumentus. Visada vadovaukitės Dievu, sąžine ir įstatymu. Tik taip žmogui busite reikalingi ir patikimi“, – pabrėžia J. Girnienė, notarė, Lietuvos rūmų prezidentė (1994–1995, 1996–1998 m. kadencijos).

„Jauniems notarams linkiu nepamiršti tų, kurie iškasė šulinį, iš kurio jie dabar geria vandenį“, – sako O. Adomavičienė, notarė, Lietuvos rūmų prezidentė (2002–2004 m. kadencija).

„Meilės žmonėms, mylėti žmones, nepriklausomai, ar tai jaunas, ar senas“, – priduria M. Liutkevičienė, šiemet atšventusi 90 metų sukakties jubiliejų.

„Palinkėčiau būti apdairiems, budriems, mylėti žmogų, saugoti profesijos prestižą ir išlaikyti orumą. Pagal gyvenimo aplinkybes prisidėti prie įvairių socialinių ar pažangių iniciatyvų. Tačiau svarbiausia nepamiršti, kad reikia dirbti ne tik sau, bet ir dėl visų. Reikia atsižvelgti į bendrus interesus, ne vien į asmeninius“, – sako buvusi ilgametė Klaipėdos notarė V. J. Martinauskienė.

35-eri metai notaro profesijos kelyje: ne tik dokumentai, bet ir žmonių istorijos

IEVA PALILIŪNIENĖ

Atstovė viešiesiems ryšiams

2025 m. rugsėjo 7 d. Šiaulių rajono 1-ojo notaro biuro notarė Nijolė Masiliūnienė po daugiau nei trisdešimt penkerių metų ištikimos tarnystės notariatui ir žmonėms užvertė profesinio gyvenimo knygą, kurioje – dešimtmečiai atsakomybės, žmogiškų istorijų ir nuolatinio tobulėjimo.

Nuo 1990 m. pradėjusi darbą Šiaulių rajono valstybinėje notarų kontoroje, o nuo 1992 m. – vadovaujanti savo notaro biurui, N. Masiliūnienė tapo neatsiejama Šiaulių krašto teisinės bendruomenės dalimi. Ji aktyviai prisidėjo prie Lietuvos notarų rūmų veiklos, dalinosi profesine patirtimi Revizijos ir Notarinės praktikos apibendrinimo ir norminių teisės aktų rengimo komisijose, o 2025 m. buvo įvertinta Juozo Vilkutaičio-Keturakio atminimo ženklų už nepriekaištingą darbą ir atsakingą tarnystę notariato bendruomenei.

Šiame straipsnyje – notarės N. Masiliūnienės profesinis kelias, išbandymai ir atradimai, patirtys, sukauptos per daugiau nei tris dešimtmečius, ir mintys apie tai, ką reiškia būti notaru, kai tavo rankose – ne tik dokumentai, bet ir žmonių likimai.

„Kai baigiau vidurinę mokyklą, dar neturėjau aiškaus sprendimo, kur studijuosiu. Tačiau mūsų name, mano laiptinėje, gyveno teisėja, o mano mama su ja gerai sugyveno, bendravo. Mano mama, paprasta moteris, neturinti aukštojo išsilavinimo, paklausė: gal norėčiau studijuoti teisę? Nebuvau tvirtai apsisprendusi, galvojau, kad gal man bus per sunku, bet vis dėlto pabandžiau. Pirmaisiais metais įstoti nepavyko, bet kitais – pavyko. Įstojau į neakivaizdinį, kad tėvams būtų lengviau“, – savo pirmuosius teisės srities žingsnius prisimena notarė N. Masiliūnienė,

Masiliūnienė Nijolė

notaro profesijai atidavusi daugiau nei tris dešimtmečius.

Nors pirmaisiais metais į teisės studijas įstoti nepavyko, N. Masiliūnienė vis tiek pasirinko teisinį kelią. Baigusi mokyklą ji įsidarbino Šiaulių valstybinėje notarų kontoroje sekretore. Ką tik mokyklos suolą palikusi

jauna mergina čia susipažino su notaro profesijos kasdienybe, patirtį kaupė dirbdama šalia senosios kartos notarių – Onutės Jarašiūnaitės, Liudos Butvilienės ir Aleksandros Kubilinskienės.

„Dvejus metus dirbau Šiauliuose valstybinėje notarų kontoroje sekretore. Tvarkiau

archyvą, dariau apyrašus. Stebėjau notarių darbą, klausiausi, mokiausi, sėmiausi patirties. Per tuos dvejus metus notariato virtuvę pažinau iš vidaus“, – sako ji.

Vis dėlto neilgai trukus teko atsisveikinti su darbu notarų kontoroje – buvo panaikintas sekretorės etatas. Turėdama teisinio darbo patirties, N. Masiliūnienė lengvai rado kitą užuovėją. Ji pasuko į teismą, ten dirbo archyvo vedėja, posėdžių sekretore. Vėliau likimas sudėliojo taip, kad teko dirbuotis tuometinėje „tarpkolūkinėje“ organizacijoje. Tačiau netikėtai po 10 metų ji susitiko buvusią kolegę, Šiaulių valstybinėje notarų kontoroje notare dirbusią Oną Jarašiūnaitę, ši ir paskatino N. Masiliūnienę sugrįžti į notariatą.

„Ji man pasakė, kad yra laisva vieta rajone ir kad turėčiau pabandyti aplikuoti į šią notarų vietą. Taip 1990-ųjų rugpjūčio 6-ąją tapau notare“, – teigė N. Masiliūnienė.

Nuo valstybės tarnybos prie laisvo notariato

N. Masiliūnienė į notariatą grįžo tuo metu, kai Lietuva gyveno permainų nuotaikomis. Žmonės drąsiau kalbėjo apie laisvę, Sąjūdžio mitingai keitė visuomenės nuotaikas, o netrukus atkurta Lietuvos nepriklausomybė atvėrė duris naujai teisinės sistemos erai. Notariatas, iki tol buvęs primestos santvar-

„Kai pradėjau dirbti, notariatas dar buvo valstybinis. Notarės važiuodavo į Pakruojį, Joniškį tvirtinti sutarčių. Parsiveždavo dokumentus, žurnalus, viską suregistruodavo. Dirbdavome su storomis, juodomis knygomis – jas veždavomės visur. Tik vėliau atsirado mažesnės, lengvesnės, o dar vėliau – kompiuteriai, – juokiasi notarė. – Atkūrus nepriklausomybę, kai notariatas tapo laisvas, keitėsi viskas – darbo sąlygos, atsakomybės ribos, žmonių elgesys. Nebereikėjo važiuoti pas klientus, viską atlikdavome savo darbo vietose – biuruose. Neliko didžiulių eilių kaip kadaise, kai be pertraukų, poilsio minučių, tvyrant dideliame karščiui, mokslo metų pabaigoje tekdavo tvirtinti šimtus atestatų gyvoje eilėje laukiančių abiturientų.“

Technologijų revoliucija: nuo rašomosios mašinėlės iki skaitmeninio notariato

Per 35-erius profesinės veiklos metus notarė N. Masiliūnienė išgyveno ne vieną technologijų revoliuciją. Jos darbas prasidėjo nuo rašomosios mašinėlės laikų, kai kiekviena raidė buvo spaudžiama ranka, o klaida reiškė, kad teks visą dokumentą perrašyti iš naujo. Vėliau, atsiradus kompiuteriams, darbas tapo spartesnis, o dokumentų tvarkymas – patogesnis.

Žmonės drąsiau kalbėjo apie laisvę, Sąjūdžio mitingai keitė visuomenės nuotaikas, o netrukus atkurta Lietuvos nepriklausomybė atvėrė duris naujai teisinės sistemos erai.

kos valstybinės sistemos dalimi, ruošėsi reformai. Iš valstybinės notarų kontoros struktūros jis transformavosi į laisvąjį notariatą, paremtą asmenine notarų atsakomybe ir profesine nepriklausomybe.

„Anksčiau, jei padarydavai klaidą, tekdavo viską spausdinti iš naujo arba permušti kokią vieną ar kitą raidę. Tačiau jau tokio dokumento negalėdavai laikyti pavyzdiniu. Badydavo akis. Dabar tereikia atidaryti failą ir pataisyti

vieną raidę ar kablelį. Viskas daug paprasčiau, nebereikia perrašyti viso teksto“, – šypsosi notarė, prisimindama pirmuosius žingsnius su kompiuteriu. Kartu su technologijomis keitėsi ir pats notaro darbo pobūdis. Nuo popierinių archyvų ir storų registracijos knygų pamažu pereita prie elektroninių sistemų, kurios leidžia realiu laiku gauti duomenis iš Registrų centro ar kitų registrų ir institucijų. Mobilųjų telefonų, elektroninio parašo, e. sistemų atsiradimas padarė notarų darbą greitesnį, tikslesnį ir saugesnį. Pastaraisiais metais į notariatą atėjo dar viena naujovė – nuotoliniai notariniai veiksmai, kai klientai gali tvirtinti dokumentus net neišeidami iš namų.

„Iš pradžių atrodė sudėtinga, bet dabar neįsivaizduoju, kaip be to dirbtume. Ypač kai žmonės gyvena užsienyje – jiems tai milžiniškas palengvinimas. Nors prisipažinsiu, kad su amžiumi mokytis ir taikytis prie naujovių daug sudėtingiau, mažiau motyvacijos“, – pasakoja notarė.

Tačiau, pasak N. Masiliūnienės, per daugiau nei tris dešimtmečius profesijos kelyje ji matė, kaip technologijos pakeitė ne tik darbo priemones, bet ir požiūrį į atsakomybę bei saugumą. Dokumentų tvirtinimas tapo skaidresnis, klaidų – mažiau, o pats notariatas iš rašomosios mašinėlės amžiaus žengė į skaitmeninę erą. Beje, ir patys žmonės, žinodami, kad nieko nenuslėpsi, tapo sąžiningesni.

Apie žmones, emocijas ir gyvenimo pamokas

Per tiek metų notarė sako mačiusi visko – ir džiaugsmo, ir skausmo, ir pykčio. „Labiau siai įstringa emocinės istorijos. Viena moteris paveldėjo viską po sutuoktinio mirties, o po metų mirė jos sūnus – vienintelis vaikas.

Ji atėjo verkdamą ir sako: „Aš nieko neturiu. Nieko neturiu.“ Tokiais momentais tu ne tik teisininkas – tu žmogus. Apkabini, paguodi, išleidi iš kabineto. Bet gali paguosti tik tuo metu, kai yra tavo biure, o jis vis tiek išeina į gyvenimą. Kiti asmenys jį arba glaudžia, arba atstumia“, – pasakoja N. Masiliūnienė.

Tokių išgyvenimų, anot notarės, ji pasi-neša ir į namus, nes nėra lengva paleisti ir atsiriboti. „Kad atsigaučiau, eidavau pasi-vaikščioti, skaitydavau knygas. Bet labiausiai padėdavo siuvinėjimas – spalvos, adatos, siūlai“, – sako ji. Siuvinėjimas tapo svarbia N. Masiliūnienės gyvenimo dalimi – savotiška priešprieša kasdieniam darbui, kupinam teisinių niuansų, dokumentų tikslumo.

„Mama gražiai megzdavo, aš taip pat mokėjau megzti, nerti. Vieną dieną, kai man buvo 48-eri, užėjau į siūlų skyrių. Pamačiau spalvotų siūlų, nusipirkau, pabandžiau ir... prigijo“, – šypsosi notarė.

Paveikslų siužetų pati nekuria – naudoja si jau sukurtomis schemomis. Patinkančių vaizdų įsigyja parduotuvėje, parsisiunčia iš specializuotos interneto svetainės. Jos siuvinėtuose paveiksluose vyrauja gėlės, peizažai, moterų portretai, rytietiški motyvai.

„Man patinka šis užsiėmimas. Jei suklystu, nieko nereiškia išardyti kad ir 100 akių ir viską pradėti iš naujo. Tas pastabumas detalėms, kruopštumas labai padėdavo ir darbe“, – teigia N. Masiliūnienė.

Apie profesiją, kurios pagrindas – sąžinė ir kantrybė

Per daugiau nei tris dešimtmečius notarė N. Masiliūnienė matė, kaip keičiasi ne tik dokumentai ar technologijos, bet ir pati visuomenė. Kadaisė prie notaro durų rikiuodavosi eilės, o šiandien vis daugiau procesų vyksta

nuotoliniu būdu. Tačiau vienas dalykas, anot jos, išliko nepakitęs – žmonės ir jų emocijos. Kiekvienas sendoris slepia gyvenimo istoriją, o notaras neretai tampa tyliu svarbiausių žmogaus sprendimų liudininku.

„Notarų dabar trūksta, o darbas – vis sudėtingesnis. Reikia ne tik teisinių žinių, bet ir empatijos, kantrybės. Žmonės pasikeitė – tapo labiau išprusę, daugiau žino. Jaunimas ateina jau pasiruošęs, net pasako, ką reikia į sutartį įrašyti“, – šypsosi notarė.

Ir vis dėlto nepaisant sunkaus ir nelengvo profesinio kelio, kuriame netrūko emocijų, notarė atvira – jei reikėtų dar kartą rinktis profesiją, rinktųsi notariatą.

Paklausta, ko ši profesija išmokė, ji susimąsto: „Išmokau pažinti žmones. Iš pirmo žvilgsnio jau gali pasakyti, ar žmogus generoriškas. Per gyvenimą darbe teko sutikti įvairiausių: nuo cholerikų, melancholikų iki narcizų. Ir prie kiekvieno turėjai rasti priėjimo būdą, kad galėtum paaiškinti susidariusią situaciją, tinkamiausią sprendimo būdą. O ne kiekvienas geba girdėti ir klausyti. Bet iš kiekvienos situacijos rasdavai tinkamiausią sprendimą.“

Ir vis dėlto nepaisant sunkaus ir nelengvo profesinio kelio, kuriame netrūko emocijų, notarė atvira – jei reikėtų dar kartą rinktis profesiją, rinktųsi notariatą.

„Tikrai rinkčiausi. Nenorėčiau būti nei teisėja, nei prokurore. Notaro darbas gal kiek lengvesnis tuo, kad tu nesprendi žmogaus likimo – tu jam padedi. Padedi suprasti, pasirinkti, sutvarkyti gyvenimo dalykus taip, kad neliktų skausmo ar neteisybės“, – atviravo N. Masiliūnienė.

O jaunimui, svajojančiam apie šią profesiją, notarė perduoda paprastą, bet svarbią žinią: „Notaro atsakomybė niekada nesibaigia. Ji lieka su tavimi iki mirties. Kiekvienas mūsų parašas, kiekvienas sprendimas – tai ne tik teisinis veiksmas, bet ir žmogaus gyvenimo istorijos dalis, o svarbiausia, kad už jį tu atsakai materialiai.“

Mokslinis-praktinis tyrimas ir nuomonė dėl notarinės formos taikymo uždarnosios akcinės bendrovės akcijų pirkimo–pardavimo sandoriams: aiškinimo ir praktinio taikymo problemos

Prof. habil. dr. VALENTINAS MIKELĖNAS,

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dėstytojas, advokatas

Notarų veiklos praktikoje kartkartėmis kyla klausimų dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.74 straipsnio 3 punkto, nustatančio reikalavimą taikyti notarinę formą uždaryjū akcinių bendrovių (toliau – UAB) akcijų pirkimo–pardavimo sutartims, kai perleidžiama 25 proc. ar daugiau bendrovės akcijų arba kai sandorio vertė viršija 14 500 eurų, įgyvendinimo spragų. Praktikoje matyti, kad šios nuostatos dažnai apeinamos dirbtinai išskaidant akcijų perleidimą į kelis smulkesnius sandorius ir akcijų skaičiaus, ir kainos požiūriu, taip išvengiant įstatyme nustatyto notarinio tvirtinimo reikalavimo.

Tokia situacija kelia rimtų abejonių dėl sandorių teisėtumo ir atitikties imperatyviosioms

teisės normoms, taip pat komplikuoja akcinių veiklą tais atvejais, kai atsiranda poreikis atlikti tolimesnius veiksmus su tokiomis akcijomis, pavyzdžiui, jas perleisti, paveldėti ar įkeisti. Notarams tenka pareiga įvertinti, ar pirminiai akcijų perleidimo sandoriai buvo sudaryti laikantis imperatyviųjų įstatymo normų, ir spręsti dėl notarinio veiksmo atlikimo teisėtumo, kai kyla pagrįstų abejonių dėl tokių sandorių galiojimo ir jų sukeltų teisinių

katedros dėstytoją, advokatą prof. habil. dr. Valentimą Mikelėną. Pateikiame profesoriaus išaiškinimą dėl CK 1.74 straipsnio 3 punkto aiškinimo ir taikymo notari-nėje praktikoje.

Atsakant į pateiktus klausimus pirmiausia būtina aptarti tris aspektus: pirma, CK 1.74 straipsnio 3 punkto paskirtį ir teisinę prigimtį; antra, notarinės sandorių formos paskirtį; trečia, notariato paskirtį.

Aiškinant bet kokią teisės normą svarbu žinoti jos atsiradimo istorines prielaidas, priėmimo aplinkybes, tikslus ir uždavinius, kurių įstatymų leidėjas siekė priimdamas vieną ar kitą teisės normą.

padarinių. Be to, notarams dažnai tenka patarti, kokias alternatyvias teises priemones šalys galėtų taikyti siekdamos pašalinti teisės aktų pažeidimus.

Šios problemos aktualumą dar labiau išryškina tai, kad valstybės informacinėje sistemoje – Juridinių asmenų dalyvių informacinėje sistemoje (JADIS), kurioje registruojami ir kaupiami duomenys apie juridinių asmenų dalyvius, duomenys nėra tikrinami teisėtumo aspektu, todėl JADIS negali būti laikoma patikima priemone nustatyti fiktyvių sandorių faktą ar užkirsti kelią galimiems piktnaudžiavimams. Dėl šių priežasčių būtinas nuoseklus teisinis išaiškinimas, kaip turėtų būti vertinamos tokio pobūdžio situacijos, kokios teisinės priemonės galėtų būti taikomos sandorių formos pažeidimams pašalinti ir kokių veiksmų turėtų imtis notaras, kai paaiškėja, kad UAB akcijos įgytos galbūt imperatyviųjų teisės normų reikalavimų neatitinkančios formos sandoriais.

Lietuvos notarų rūmų iniciatyva šiuo klausimu buvo kreiptasi į Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės

Aiškinant bet kokią teisės normą svarbu žinoti jos atsiradimo istorines prielaidas, priėmimo aplinkybes, tikslus ir uždavinius, kurių įstatymų leidėjas siekė priimdamas vieną ar kitą teisės normą¹.

Pradinėje CK 1.74 straipsnio redakcijoje (2000 m. liepos 18 d.) UAB akcijų pardavimo sandoriams privaloma notarinė forma nebuvo nustatyta. Reikalavimas notariškai sudaryti UAB akcijų pirkimo–pardavimo sutartis, kai parduodama 25 proc. ar daugiau UAB akcijų arba akcijų pardavimo kaina yra didesnė kaip 14 500 eurų, atsirado tik 2014 m. rugsėjo 18 d. įstatymu Nr. XII1091 pakeitus CK 1.74 straipsnį².

CK 1.74 straipsnio pakeitimo motyvus ir įstatymų leidėjo ketinimus atskleidžia įstatymo projekto Nr. XII-1091 svarstymo Lietuvos

¹ Douglas Walton, Fabrizio Macagno, Giovanni Sartor. *Statutory Interpretation. Pragmatics and Argumentation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021, p. 41–48.

² Žr. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legislation/Act/lt/TAD/36ddc4a03fed11e48aeb5080bf6742d?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=bfc50d3-826f-4d85-823c-4f096d674739>.

Respublikos Seime medžiaga. Svarstant šį projektą Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2014 m. birželio 11 d. posėdyje buvo nurodyta, kad „[...] didelė žala valstybės biudžetui daroma sukčiaujant pridėtinės vertės mokesčio (toliau – PVM) mokėjimo srityje, t. y. apgaule įgyjant ar išvengiant mokėti PVM bei kitus mokesčius, taip pat darant kitas glaudžiai su tuo susijusias nusikalstamas veikas. Vykdydami šias veikas juridinių asmenų atstovai, siekdami dirbtinai padidinti įmonių sąnaudas, sumažinti pelno mokesčių, PVM bei kitus mokėtinus mokesčius, steigia fiktyvias įmones neteisėtai veiklai vykdyti ar įsigyja veikiančių įmonių akcijas jų kontroliuojamų asocialių asmenų vardu. Kaip rodo praktika, įmonių savininkai, siekdami išvengti atsakomybės bei nuslėpti padarytus nusikaltimus, imituoja jų valdomų bendrovių, kurios buvo naudojamos nusikalstamai veiklai daryti, akcijų pardavimą asocialiems arba užsienyje gyvenantiems asmenims ir taip fiktyviai perkelia visus neįvykdytus įsipareigojimus valstybei. Pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo metu Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – Tarnyba) pareigūnams nustačius PVM grobstymo atvejus, nusikalstamų veikų padaryme įsteigtų ir naudotų realiai veiklos nevykdžiusių 10-ies įmonių akcijas, atgalinėmis datomis fiktyviai įforminus pirkimo–pardavimo dokumentus, per savaitę, buvo parduotos po 100 Lt už įmonę, kartu perduodant ir jų apskaitos dokumentus užsienio – Kazachstano, Kirgizijos – valstybių piliečiams. Tarnybos pareigūnai, atskleidami ir tirdami šias veikas, susiduria su akcijų pirkimo–pardavimo sandorių kontrolės problematika, nes pagal šiuo metu galiojantį teisinį reglamentavimą akcijų pirkimo–pardavimo sutartims nėra privaloma notarinė forma,

todėl atitinkamai nėra šių sandorių kontrolės mechanizmo ir egzistuoja galimybė jas parduoti fiktyviai atgalinėmis datomis, siekiant išvengti atsakomybės bei privalomų mokėti mokesčių“³.

Taigi viena iš priežasčių, kodėl buvo siūloma nustatyti UAB akcijoms parduoti notarinę formą, buvo valstybės siekis kovoti su sukčiavimu, mokesčių vengimu, fiktyviais sandoriais ir kitais neteisėtais veiksmais. Tačiau šis tikslas buvo ne vienintelis.

Kaip patvirtina teismų praktika, UAB akcijų pardavimo sandorių sudarymas paprasta rašytine forma taip pat leido nesąžiningiems sutuoktiniams be kito sutuoktinio sutikimo perleisti UAB akcijas, kurios buvo bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, nesilaikant CK 3.92 straipsnio 4 dalies reikalavimų⁴.

Dabar, kai asmenims taikomos įvairios tarptautinės ir Europos Sąjungos sankcijos, UAB akcijų pardavimo sandorių notarinė forma taip pat yra viena iš priemonių, kurią pasiitelkus sumažinama galimybė asmenims, kuriems taikomos sankcijos, išvengti jų realaus poveikio fiktyviai perleidžiant akcijas kitiems asmenims, bet realiai išsaugant bendrovės kontrolę.

Tačiau iš pat pradžių buvo aišku, kad 2014 m. rugsėjo 18 d. įstatymu Nr. XII-1091 norimų tikslų įstatymų leidėjui nepavyks pasiekti. Jau svarstant šio įstatymo projektą buvo aišku, kad privalomos notarinės sandorio formos reikalavimą bus galima lengvai pažeisti sudarant keletą sandorių, kai kiekvienu pavieniu sandoriu parduodamų akcijų

³ Žr. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/71ba6150f2d611e3a8c1a1dee-39661ca?jfwid=-k36kpbzbc>.

⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3 K-3-551/2005.

procentinė dalis arba vertė neviršys įstatyme nustatytų dydžių. Pažymėtina, kad įstatymo projekto Nr. XII-1091 svarstymo Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2014 m. birželio 11 d. posėdyje buvo akcentuota, jog tikėtina, kad bus bandoma nesilaikyti notarinės sandorio formos reikalavimo, ir buvo siūloma, kad „[...] tuo atveju, jei įstatymas numatytų privalomą notarinės formos reikalavimą, o asmenys sudarytų identiškus sandorius per trumpą laikotarpį siekdami šio reikalavimo išvengti, institucijos, tiriančios sukčiavimo pobūdžio veikas, fiktyvių įmonių veiklą ir nusikalstamo praturtėjimo atvejus, turėtų galimybę kelti sandorio skaidymo pagrįstumo klausimą ir atsižvelgdami į turinio prieš formos viršenybės principą, atskirus sandorius laikyti vienu sandoriu, kurio tikslas buvo paskolinti tą sumą, kuriai turėjo būti taikomas notarinės formos reikalavimas“⁵.

Taigi akivaizdu, kad įstatymų leidėjas, nustatydamas privalomą notarinę formą UAB akcijų pardavimui, pirmiausia siekė viešojo intereso apsaugos – užkirsti kelią įvairaus pobūdžio neteisėtiems veiksmai atlikti. Tai reiškia, kad aiškinant ir taikant CK 1.74

kurių veikla susijusi su UAB akcijų pardavimu, ir atitinkamai suderinus visus teisės aktus. Deja, tenka pripažinti, kad dabartinis teisinis reglamentavimas neužtikrina, kad minėti įstatymų leidėjo ketinimai būtų įgyvendinti. Tą lemia kelios priežastys.

Pirma, informaciją viešajam registrai apie UAB akcijų pardavimą pateikia UAB vadovas (Akcinijų bendrovių įstatymo 41 ir 411 str.), kuris, be abejo, netikrina, ar sandoris nėra sudarytas siekiant nesilaikyti imperatyviojo CK 1.74 straipsnio 3 punkto reikalavimo.

Antra, Juridinių asmenų dalyvių informacinės sistemos tvarkytojas UAB vadovo pateiktos informacijos ir (ar) dokumentų teisėtumo nevertina (Juridinių asmenų dalyvių informacinės sistemos nuostatų 24 ir 25 punktai).

Esant tokiam teisiniam reglamentavimui CK 1.74 straipsnio 3 punkto reikalavimas praranda prasmę, nes sudaromos sąlygos lengvai išvengti privalomos notarinės sandorio formos sudarant kelis sandorius, kurių kiekvieno paėmus atskirai perleidžiamų akcijų dalis ar kaina neviršija įstatyme nustatytų dydžių.

...įstatymų leidėjas, nustatydamas privalomą notarinę formą UAB akcijų pardavimui, pirmiausia siekė viešojo intereso apsaugos – užkirsti kelią įvairaus pobūdžio neteisėtiems veiksmai atlikti.

straipsnio 3 punktą būtina užtikrinti, kad būtų realizuoti įstatymų leidėjo ketinimai, kurių buvo siekiama 2014 m. rugsėjo 18 d. įstatymu Nr. XII-1091 papildant CK 1.74 straipsnį. Tačiau užtikrinti įstatymų leidėjo ketinimų įgyvendinimą įmanoma tik sistemiškai ir nuosekliai veikiant visiems subjektams,

Antra vertus, toks teisinis reglamentavimas paneigia viešojo registro duomenų teisingumo prezumpciją ir paverčia ją fikcija. Esant tokiai situacijai viešojo registro duomenys negali turėti *prima facie* įrodomosios reikšmės.

Teismų praktika patvirtina, kad CK 1.74 straipsnio 3 punkto reikalavimų išvengimo atvejų yra nemažai. Kai UAB akcijos parduodamos trumpais laiko intervalais sudarant

⁵ Žr. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lit/TAK/71ba6150f2d611e3a8c1a1dee-39661ca?jfwid=-k36kpbzbc>.

kelias paprastos rašytinės formos sutartis, dalis teismų pagrįstai jas kvalifikuoja kaip vientisą sandorį ir jas pripažįsta negaliojančiomis, kaip prieštaraujančias CK 1.74 straipsnio 3 punktui⁶.

Deja, dalis teismų tokių sandorių, nepaisydami akivaizdžių faktų, patvirtinančių, kad buvo siekiama apeiti imperatyvius CK 1.74 straipsnio 3 punkto reikalavimus, nepripažįsta negaliojančiais. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad „siekiant kelis sandorius kvalifikuoti kaip vientisą, taip pat turi būti nustatytas tikslas pirmojo sandorio sudarymo metu įsigyti visas (net ir vėlesnėmis sutartimis) perleidžiamas akcijas, tačiau šalių sandorio objektą (perleidžiamas akcijas) išskaidant į kelias skirtingas akcijų perleidimo sutartis turint tikslą išvengti notarinės formos reikalavimų. Tokius šalių ketinimus, jeigu jie nėra akivaizdūs, privalo įrodyti sutartį ginčijantis asmuo“⁷. Tokia teismų praktika prieštarauja įstatymų leidėjo ketinimams, kurių buvo siekiama keičiant CK 1.74 straipsnio 3 punktą, ir nepagrįstai gina asmenis, nesilaikančius imperatyviųjų teisės normų reikalavimų.

Kalbant apie notarinės sandorių formos paskirtį, pažymėtina, kad sandorio privalomos notarinės formos nustatymas gali būti pateisinamas dviem argumentais.

Pirma, privaloma notarinė sandorio forma leidžia apsaugoti viešąjį interesą, t. y. užtikrina, jog civilinėje apyvartoje nebūtų

neteisetų, amoralinių, viešajai tvarkai prieštaraujančių sandorių. **Antra**, privaloma sandorio forma leidžia labiau apsaugoti ir privatų interesą, nes sumažinama apgaulės, klaidinimo, suklydimo galimybė⁸.

CK 1.74 straipsnio 3 punkto lingvistinė analizė leidžia daryti išvadą, kad ši teisės norma yra imperatyvioji. Tą patvirtina ir CK 1.93 straipsnio 3 dalis, nustatanti, kad įstatymų reikalaujamos notarinės formos nesilaikymas sandorį daro negaliojantį⁹.

Imperatyviosioms įstatymų normoms prieštaraujantys sandoriai yra niekiniai (CK 1.80 str.). Tai reiškia, kad nustačius faktą, jog per kelis kartus trumpais laiko intervalais buvo parduota daugiau kaip 25 proc. UAB akcijų arba akcijų pardavimo kaina buvo didesnė kaip 14 500 eurų, tokie sandoriai yra niekiniai. Taikant *res ipsa loquitur* doktriną tokiais atvejais net nereikia nustatyti sandorius sudariusių asmenų tikslų.

Pažymėtina, kad niekinio sandorio jį sudariusios šalys negali patvirtinti (CK 1.78 str. 1 d.). Atitinkamai ir notaras neturi teisės legitimizuoti niekinio sandorio, nes tai prieštarautų Notariato įstatymo 2 straipsnio 1 daliai. Todėl jeigu į notarą kreipiasi asmenys, per kelis kartus trumpais laiko intervalais pardavę ir nupirkę daugiau kaip 25 proc. UAB akcijų arba akcijų pardavimo kaina buvo didesnė kaip 14 500 eurų, notaras turėtų paaiškinti, kad visi šie sandoriai kvalifikuotini kaip vientisas sandoris, jis yra niekinis ir negalioja. Tokiu atveju šie asmenys turi sudaryti naują akcijų

⁶ Šiaulių apygardos teismo 2025 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-55-357/2025; Klaipėdos apygardos teismo 2024 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1340-730/2024.

⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-250-943/2021.

⁸ Valentinas Mikelėnas. Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė: lyginamasis aspektas // *Notariatas*, 2007, Nr. 2, p. 25–29.

⁹ Alfonsas Vileita ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso I knygos komentaras*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 207.

pirkimo–pardavimo sutartį, atitinkančią CK 1.74 straipsnio 3 punkto reikalavimus.

Pažymėtina, kad CK 1.93 straipsnio 4 dalis taip pat taikoma tik išimtiniais atvejais. Ši norma skirta vienos sąžiningos šalies, visiškai ar iš dalies įvykdžiusios sandorį, interesų apsaugai nuo nesąžiningos šalies, atsisakiusios įforminti sandorį notarine forma. Vadinasi, kai abi šalys sąmoningai vengė įforminti sandorį notarine tvarka, CK 1.93 straipsnio 4 dalis negali būti taikoma. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad „[...] tam, kad būtų galima taikyti CK 1.93 straipsnio

turi paaiškinti, kad jie yra sudarę niekinius sandorius, ir tokių sandorių teisinius padarinius. Notaras taip pat tokiems asmenims turi paaiškinti, kad akcijų pardavimas gali būti notariškai įformintas tik tada, kai bus pritaikyta restitucija CK 1.80 straipsnio 2 dalies nustatyta tvarka ir atitinkamai bus pakeisti duomenys Juridinių asmenų dalyvių informacinėje sistemoje.

Kalbant apie notariato paskirtį pažymėtinas Notariato įstatymo 2 straipsnis, kuris nustato, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis šio įstatymo nustatytas

Kalbant apie notariato paskirtį pažymėtinas Notariato įstatymo 2 straipsnis, kuris nustato, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis šio įstatymo nustatytas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų.

4 dalyje nurodytą išimtį, būtinos tokios sąlygos: 1) sandoris yra dvišalis; 2) viena sandorio šalis visiškai ar iš dalies įvykdė sandorį; 3) kita sandorio šalis vengia įforminti sandorį notarine tvarka. Nustačius, kad nėra bent vienos iš nurodytų sąlygų, nėra pagrindo pripažinti sandorį galiojančiu pagal CK 1.93 straipsnio 4 dalį¹⁰.

Vadinasi, jei asmenys, trumpu laikotarpiu sudarę kelias akcijų pirkimo–pardavimo sutartis, išskaidydami akcijų skaičių arba jų vertę, kad būtų galima nesilaikyti CK 1.74 straipsnio 3 punkto reikalavimų, ir šios sutartys yra įregistruotos Juridinių asmenų dalyvių informacinėje sistemoje, kreipiasi į notarą ir nori įforminti akcijų pardavimą notarine tvarka, notaras tokiems asmenims

funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Taigi notariatas atlieka prevencinę funkciją.

Notariato prevencinė funkcija reiškia, kad notaras, nustatęs, kad asmenys bando remtis sandoriais, kurie, notaro vertinimu, yra niekiniai, turi atsisakyti atlikti notarinį veiksma. Notariato įstatymo 40 straipsnis nustato, kad notaras privalo atsisakyti atlikti notarinį veiksma, jeigu tokio veiksmo atlikimas prieštarauja įstatymams ar neatitinka jų reikalavimų.

Be abejo, notaras dažnai susiduria su dilema. Viena vertus, atsisakiusio atlikti notarinį veiksma notaro atsakymas gali būti skundžiamas teismui. Antra vertus, notarui atlikus teisėtumo požiūriu abejotiną notarinį veiksma, notarui gali būti pareikštas ieškinys dėl žalos atlyginimo motyvuojant tuo, kad

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-151/2011.

notaras neteisėtai atliko notarinį veiksmą. Ieškinio dėl žalos atlyginimo notarui pareiškimas yra pakankamai realus turint omenyje netinkamą Lietuvos teismų praktiką, pagal kurią notaro civilinė atsakomybė praktiškai gali būti pritaikyta be kaltės¹¹.

Ši dilema turėtų būti sprendžiama vadovaujantis Notariato įstatymo 2 straipsnyje nustatyta notariato paskirtimi – užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Todėl jeigu notaras nustato, kad asmenys remiasi niekiniais sandoriais, jis turi atsisakyti atlikti notarinį veiksmą.

Dėl šios priežasties negalima sutikti su kai kurių teismų praktika, kai teismai įpareigoja notarą atlikti notarinį veiksmą, kurį notaras pagrįstai atsisakė atlikti. Pavyzdžiui, notaras atsisakė išduoti paveldėjimo teisės liudijimą į 100 proc. UAB akcijų, kurias palikėjas buvo įgijęs pagal penkias paprastos rašytinės formos pirkimo–pardavimo sutartis, sudarytas per vieną mėnesį. Savo atsisakymą atlikti notarinį veiksmą notaras pagrįstai motyvavo ta aplinkybe, kad palikėjas akcijas buvo įgijęs per vieną mėnesį sudarytais penkiais sandoriais po 20 proc. akcijų ir taip pažeidė CK 1.74 straipsnio 3 punkto imperatyviąją teisės normą

Teismai, panaikindami notaro atsisakymą išduoti paveldėjimo teisės liudijimą ir įpareigodami atlikti notarinį veiksmą¹², ignoravo Notariato įstatymo 2 straipsnyje nustatytą notariato paskirtį.

Tokia teismų praktika taip pat prieštarauja įstatymų leidėjo ketinimams ir tikslams, kurių buvo siekiama priimant 2014 m. rugsėjo 18 d. įstatymą Nr. XII-1091.

Tokia teismų praktika prieštarauja ir CK 1.78 straipsniui, kuris įtvirtina niekinių sandorių kategoriją. Kaip minėta, CK 1.74 straipsnio 3 punktas yra imperatyvioji teisės norma, o imperatyviosioms įstatymų normoms prieštaraujantys sandoriai yra niekiniai (CK 1.80 str.). Iš minėtos teismų praktikos taip pat matyti, kad teismai neskiria niekinių ir nuginčijamų sandorių ir nepagrįstai sandorį, sudarytą pažeidžiant CK 1.74 straipsnio 3 punktą, laiko nuginčijamu.

Niekinio sandorio atveju laikoma, kad jis apskritai nesukūrė jokių teisinių padarinių, todėl jis negalioja ir be teismo sprendimo¹³. Notaras, kaip valstybės įgaliotas asmuo, turintis įgyvendinti prevencinę funkciją, nustatęs niekinio sandorio faktą, negali juo remtis.

Visiškai nepagrįsti teismų argumentai, kad notaras tokiais atvejais turi įrodyti sandorio šalių ketinimus išvengti privalomos notarinės sandorio formos. Notaras, atsisakydamas atlikti notarinį veiksmą, kai remiamasi niekiniu sandoriu, remiasi CK 1.78 straipsniu, o ne reiškia ieškinį dėl tokio sandorio negaliojimo, nes, kaip minėta, niekinis sandoris yra *ipso jure* negaliojantis.

Pažymėtina, kad teismas yra valstybės institucija, privalanti įgyvendinti valstybės teisinę politiką užtikrinant teisėtumą. Todėl teismai privalo reaguoti į imperatyviosioms įstatymo normoms prieštaraujančius sandorius *ex officio*. Priešingu atveju teismai veiktų prieš valstybę ir gintų asmenis,

¹¹ Išsamiau žr. Lina Mikalonienė ir kt. *Notary civilinė atsakomybė*. Vilnius: Versus, 2019.

¹² Šiaulių apygardos teismo 2025 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-11-856/2025; taip pat žr. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2024 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2YT-13615-989/2024.

¹³ A. Vileita ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso I knygos komentaras*, p. 177.

siekiančius apeiti imperatyviųjų teisės normų reikalavimus.

Teismai taip pat suabsoliutina Juridinių asmenų registro duomenų reikšmę. Kadangi, kaip minėta, Juridinių asmenų dalyvių informacinės sistemos tvarkytojas jam pateiktos informacijos ir (ar) dokumentų teisėtumo nevertina, tai šių duomenų patikimais laikyti negalima, nes nuosavybės teisę į akcijas sukuria sandoriai, o ne informacinės sistemos duomenys¹⁴. Jeigu sandoris, kuriuo grindžiama nuosavybės teisė, yra niekinis, nuosavybės teisė į akcijas ir nebuvo įgyta, nes, kaip minėta, niekinis sandoris nesukelia juo siekiamų teisinių padarinių.

Teismai, įpareigodami notarą tokiose situacijose atlikti notarinį veiksma, ne tik nepagrįstai įteisina niekinius sandorius, bet ir verčia notarą atlikti veiksma, kuris prieštarauja Notariato įstatymo 2 straipsnyje įtvirtintai notariato paskirčiai.

Teismai, įpareigodami notarą tokiose situacijose atlikti notarinį veiksma, ne tik nepagrįstai įteisina niekinius sandorius, bet ir verčia notarą atlikti veiksma, kuris prieštarauja Notariato įstatymo 2 straipsnyje įtvirtintai notariato paskirčiai.

Remiantis išdėstytais argumentais, kol galioja imperatyvioji CK 1.74 straipsnio 3 punkto norma, atsakymai į pateiktus klausimus yra tokie:

a) klientų pateiktas akcijų pirkimo–pardavimo sutartis, kuriomis trumpu laikotarpiu, išskaidant akcijų skaičių, perleista daugiau nei 25 proc. įmonės akcijų arba minėti sandoriai atitinkamai išskaidyti taip, kad neviršytų 14 500 eurų, notaras, remdamasis CK 1.74 straipsnio 3 punktu, 1. 78 straipsnio

1 dalimi ir 1.93 straipsnio 3 dalimi, turi vertinti kaip niekines ir negaliojančias ir pasiūlyti klientams įforminti akcijų pirkimo–pardavimo sutartį pagal CK 1.74 straipsnio 3 punkto reikalavimus;

b) kadangi akcijų pirkimo–pardavimo sutartys, kuriomis trumpu laikotarpiu, išskaidant akcijų skaičių, perleista daugiau nei 25 proc. įmonės akcijų arba minėti sandoriai atitinkamai išskaidyti taip, kad neviršytų 14 500 eurų, yra niekiniai ir negaliojantys, turi būti sudaryta nauja sutartis, atitinkanti CK 1.74 straipsnio 3 punkto reikalavimus. Tokia nauja sutartis notariškai gali būti tvirtinama tik tada, kai pritaikoma restitucija CK 1.80 straipsnio 2 dalies nustatyta tvarka ir atitinkamai pakeičiami duomenys Juridinių asmenų dalyvių informacinėje sistemoje, t. y. pašalinami niekinių sandorių teisiniai padariniai;

c) paveldėjimo bylos tvarkymo metu notaras, nustatęs, kad paveldimą turtą sudaro akcijos, kurios mirusiojo buvo įgytos pagal akcijų pirkimo–pardavimo sutartis, kuriomis trumpu laikotarpiu, išskaidant akcijų skaičių, perleista daugiau nei 25 proc. įmonės akcijų arba minėti sandoriai atitinkamai išskaidyti taip, kad neviršytų 14 500 eurų, turi atsakyti išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, nes priešingu atveju notaras neatliktų jam pavestos prevencinės funkcijos ir įteisintų niekinius sandorius.

Pateiktos situacijos analizė parodė, kad Notarų rūmų pateikti klausimai reikalauja

¹⁴ Alytaus apylinkės teismo 2023 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2YT-8107-418/2023.

sisteminio ir kompleksinio sprendimo. Notariatas nėra pajėgus išspręsti problemų, kurias sukėlė 2014 m. rugsėjo 18 d. įstatymu Nr. XII-1091 pakeistas CK 1.74 straipsnio 3 punktas.

Šias problemas būtų galima spręsti keliais būdais.

Pirma, galima nustatyti Juridinių asmenų dalyvių informacinės sistemos tvarkytojo (Juridinių asmenų registro) pareigą tikrinti jam teikiamų duomenų teisėtumą ir jo teisę atsisakyti registruoti akcijų pirkimo–pardavimo sutartis, kai jos sudarytos pažeidžiant CK 1.74 straipsnio 3 punkto reikalavimus.

Antra, galima nustatyti privalomą notarinę formą UAB akcijų pirkimo–pardavimo sutartims, nepriklausomai nuo akcijų skaičiaus ir kainos.

Trečia, kol galioja teisinis reglamentavimas, kad Juridinių asmenų dalyvių informacinės sistemos tvarkytojas pateiktos informacijos ir (ar) dokumentų teisėtumo nevertina, būtina atsisakyti Juridinių asmenų registro ir Juridinių asmenų dalyvių informacinės sistemos duomenų apie UAB akcininkus duomenų tikrumo prezumpcijos ir jų *prima facie* galios, nes dabartinis teisinis reglamentavimas, kai viešojo registro tvarkytojas nevertina pateiktos informacijos ir (ar) dokumentų teisėtumo, leidžia pažeisti imperatyviąją CK 1.74 straipsnio 3 punkto normą.

Ši teisinė išvada atspindi advokato prof. habil. dr. Valentino Mikelėno asmeninę nuomonę išvadoje aptariamais klausimais ir, pasak advokato, parengta vadovaujantis Lietuvos Respublikos teise ir teisės doktrinos analize.

Mokslinis-ekspertinis tyrimas ir nuomonė dėl viešųjų įstaigų pertvarkymo ypatumų, susijusių su kreditorių reikalavimais

GINTAUTAS BARTKUS

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto partnerystės docentas,
advokatas

Viešųjų įstaigų pertvarkymas į kitos teisinės formos juridinius asmenis – uždarąsias akcines bendroves arba akcines bendroves – yra kompleksinis teisinis procesas, keliantis įvairių praktinio aiškinimo ir taikymo iššūkių. Šiame kontekste itin svarbu tinkamai interpretuoti teisės normas, reglamentuojančias tiek viešųjų įstaigų pertvarkymo ypatumus, tiek bendrąsias juridinių asmenų pertvarkymo taisykles.

Lietuvos notarų rūmų iniciatyva šiuo klausimu buvo parengtas teisinės praktikos aiškinimas, kurio autorius – Vilniaus universiteto Teisės fakulteto partnerystės docentas, advokatas Gintautas Bartkus.

Šios teisinės nuomonės tyrimo tikslas – remiantis galiojančiais teisės aktais ir jų sisteminė analize, pateikti mokslininko poziciją dėl teisės normų, susijusių su viešųjų įstaigų pertvarkymu, aiškinimo. Pažymėtina, kad nuomonė neteikia konkrečios faktinės situacijos teisinio vertinimo ar veiksmų teisinės kvalifikacijos, – siekiama išskirtinai analizuoti teisės normų turinį ir galimus jų taikymo aspektus.

Tyrime nagrinėjami du pagrindiniai klausimai: pirma, kaip reikėtų vertinti Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalyje nustatytą reikalavimą patenkinti visus kreditorių reikalavimus, atsižvelgiant į Civilinio kodekso nuostatas; antra, kaip šis reikalavimas dera su Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalimi. Atsakymai į šiuos klausimus yra reikšmingi ne tik viešųjų įstaigų pertvarkymo procese dalyvaujantiems subjektams, bet ir formuojant nuoseklią teisės aiškinimo bei taikymo praktiką.

Atliekant tyrimą ir rengiant nuomonę

remtasi Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu¹ (toliau – **Civilinis kodeksas**), Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymu² (toliau – **Viešųjų įstaigų įstatymas**), Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymu³ (toliau – **Akcinių bendrovių įstatymas**), Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymu (toliau – **Mažųjų bendrijų įstatymas**)⁴, Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymu⁵ (toliau – **Individualių įmonių įstatymas**), Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymu⁶ (toliau – **Ūkinių bendrijų įstatymas**), Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymu⁷ (toliau – **Kooperatyvų įstatymas**), Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymu⁸

1 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Žin., 2000, Nr. 74-2262, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2025-04-17 iki 2026-03-31.

2 Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas. Žin., 1996, Nr. 68-1633, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2025-03-01 iki 2025-12-31.

3 Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. Žin., 2000, Nr. 64-1914, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2024-09-01 iki 2025-06-30.

4 Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas. Žin., 2012, Nr. 83-4333, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2024-09-01 iki 2025-12-31.

5 Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas. Žin., 2003, Nr. 112-4991, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2024-09-01.

6 Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas. Žin., 2003, Nr. 112-4990, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2024-09-01.

7 Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymas. Žin., 1993, Nr. 20-488, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2024-09-01 iki 2025-06-30.

8 Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymas. Lietuvos aidas, 1991, Nr. 80-0, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2024-09-01.

(toliau – **Žemės ūkio bendrovių įstatymas**), Lietuvos Respublikos vienos valstybės ribas peržengiančio ribotos atsakomybės bendrovių pertvarkymo, jungimosi ar skaidymo įstatymu⁹ (toliau – **Vienos valstybės ribas peržengiančio ribotos atsakomybės bendrovių pertvarkymo, jungimosi ar skaidymo įstatymas**), Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, teisės aktų *travaux préparatoires*, teisės doktrina.

Šis tyrimas atliktas remiantis šiuo metu Lietuvos Respublikoje galiojančiais teisės aktais, teismų praktika ir Lietuvos notarų rūmų pateikta informacija bei dokumentais.

Pažymėtina, kad tyrimas atliktas teisiškai nepastovioje aplinkoje, kai teisės aktai ir jų aiškinimas gali keistis. Dėl to mokslininko nuomonė grindžiama tuo metu galiojusi teisės supratimu ir profesiniu vertinimu. Tyrimu siekiama atsakyti į suformuluotus klausimus, o ne vertinti konkrečių asmenų veiksmų teisėtumą. Mokslininkas neatsako už galimas situacijas, jei vėliau teisės aktai ar jų aiškinimas kistų.

Tyrimas

1. Kaip reikėtų vertinti Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą reikalavimą patenkinti visus kreditorių reikalavimus, vadovaujantis Civilinio kodekso 2.113 straipsnio, kuris reglamentuoja likviduojamo juridinio asmens kreditorių reikalavimų tenkinimo eilę, nustatyta tvarka, kai pagal Civilinio

kodekso 2.104 straipsnio 4 dalį minėtas Civilinio kodekso 2.113 straipsnis, pertvarkant juridinius asmenis, *mutatis mutandis* nėra taikomas? Ar Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalyje nustatytą reikalavimą galima būtų vertinti kaip papildomą pertvarkymo ypatumą, atsižvelgiant į viešosios įstaigos teisinės formos specifiką, pirmenybę teikiant Viešųjų įstaigų įstatymo normoms, ar visgi jis reiškia naujos procedūros, kuri iš esmės skiriasi nuo išdėstytų Civiliniame kodekse, nustatymą?

Siekiant atsakyti į šį klausimą, pirmiausia reikia įvertinti Civilinio kodekso ir kitų įstatymų normų santykį. Civilinio kodekso 1.3 straipsnio 2 dalis nustato:

„Jeigu yra šio kodekso ir kitų įstatymų prieštaravimų, taikomos šio kodekso normos, išskyrus atvejus, kai šis kodeksas pirmenybę suteikia kitų įstatymų normoms.“

Aiškindamas šią teisės normą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad:

„Pagal CK 1.3 straipsnio 2 dalies normą, jei yra prieštaravimų tarp įstatymų, reglamentuojančių tą patį teisinį santykį, CK normos turi prioritetą prieš kitus įstatymus, jeigu pačiame kodekse nenustatyta kitaip.“¹⁰

Juridinių asmenų pertvarkymą reglamentuojantis Civilinio kodekso straipsnis (2.104) pateikia nuorodą į kitus įstatymus. Jo 5 dalyje nustatyta:

„Juridinių asmenų pertvarkymo ypatumus gali nustatyti ir atskiras juridinių

⁹ Lietuvos Respublikos vienos valstybės ribas peržengiančio ribotos atsakomybės bendrovių pertvarkymo, jungimosi ar skaidymo įstatymas. Žin., 2007, Nr. 140-5747, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2023-08-31.

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-187/2009.

asmenų teisinės formas reglamentuojantys įstatymai.“

Svarbu pažymėti, kad ši Civilinio kodekso norma kalba apie galimybę kituose įstatymuose nustatyti atskirų teisinių formų juridinių asmenų pertvarkymo ypatumus, o ne Civiliniam kodeksui prieštaraujantį juridinių asmenų pertvarkymo reguliavimą. Tai reiškia, kad bet kokių teisinių formų juridinių asmenų pertvarkymas turi vykti pagal Civilinio kodekso nustatytą tvarką, tačiau atskirų teisinių formų juridinius asmenis reglamentuojantys teisės aktai gali nustatyti pertvarkymo ypatumus, papildančius Civiliniame kodekse įtvirtintą tvarką.

Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalis nustato:

„Viešoji įstaiga gali būti pertvarkoma į bendrovę, jeigu užtikrinama atitiktis Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme tokiai bendrovei nustatytiems reikalavimams. Prieš pertvarkant viešąją įstaigą į bendrovę, Civilinio kodekso 2.113 straipsnyje nustatyta tvarka turi būti patenkinti viešosios įstaigos kreditorių reikalavimai. Patenkinus visus kreditorių reikalavimus, likęs viešajai įstaigai nuosavybės teise priklausantis turtas, išskyrus gautą paramą, pereina bendrovės nuosavybėn kaip įnašas nustatant (formuojant) bendrovės įstatinį kapitalą. Iki pertvarkymo viešosios įstaigos gauta parama naudojama paramos teikėjo nustatyta tvarka. Jeigu paramą suteikiantis ar lėšas perduodantis asmuo nenurodo, kuriems tikslams jos turėtų būti panaudotos, parama ir lėšos naudojamos pagal visuotinio dalininkų susirinkimo patvirtintas paramos valdymo taisykles.“

Atsižvelgiant į tai, kad Civilinis kodeksas suteikia teisę kituose įstatymuose nustatyti tik pertvarkymo ypatumus, bet ne iš esmės kitokią pertvarkymo tvarką, galima konstatuoti, jog Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalis negali reikšti naujos viešųjų įstaigų pertvarkymo į kitos teisinės formos juridinį asmenį procedūros, kuri iš esmės skirtųsi nuo nustatytosios Civiliniame kodekse. Šioje teisės normoje nustatyti reikalavimai vertintini kaip papildomas viešųjų įstaigų pertvarkymo į bendrovę ypatumas, kurį reikia įvykdyti atliekant pertvarkymo procedūrą pagal Civilinį kodeksą.

Tokią poziciją patvirtina ir Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalies *travaux préparatoires*. Dėl pirminio įstatymo projekto¹¹, kuriuo Viešųjų įstaigų įstatymas buvo dėstomas nauja redakcija, pateiktose Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento pastabose¹² buvo nurodyta, kad Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalis turi būti koreguojama, kad būtų aišku, jog ji ne formuoja kitokią viešųjų įstaigų pertvarkymo tvarką, o tik nustato atsiskaitymo su kreditoriais eiliškumą (duodama nuorodą į Civiliniame kodekse įtvirtintą eiliškumą):

„Keičiamo įstatymo 26 straipsnio 2 dalies nuostatos tikslintinos, nes siūloma šio

¹¹ Viešųjų įstaigų įstatymo Nr. I-1428 pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija) Nr. XIVP-2835, 2023-06-01, interaktyvus, prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/48d35360004011ee-bc0bd16e3a4d3b97?jfwid=1betp17uwa>.

¹² Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento išvada dėl Viešųjų įstaigų įstatymo Nr. I-1428 pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIVP-2835, 2023-06-07, interaktyvus, prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/a00418e0053611ee-bc0bd16e3a4d3b97?jfwid=1betp17uwa>.

dalies redakcija suponuoja, kad Civilinio kodekso 2.113 straipsnyje nustatyta tvarka turi būti ne tenkinami kreditorių reikalavimai, o pertvarkoma viešoji įstaiga.“

Šiai Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento pastabai pritarė projektą svarstęs pagrindinis Lietuvos Respublikos Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių reikalų komitetas¹³ ir atitinkamai pakoregavo įstatymo projektą.

2. Koks yra Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalyje nustatyto reikalavimo patenkinti kreditorių reikalavimus Civilinio kodekso 2.113 straipsnyje nustatyta tvarka santykis su Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalimi? Ar Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalis šiuo atveju (ne)taikytina?

Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta

„Reorganizuojamo juridinio asmens kreditorius turi teisę reikalauti nutraukti ar įvykdyti prieš terminą prievolę, taip pat atlyginti nuostolius, jei tai numatyta sandorių ar yra pagrindas manyti, kad prievolės įvykdymas dėl reorganizavimo pasunkės, ir kreditoriui pareikalavus juridinis asmuo nesuteikė papildomo prievolių įvykdymo užtikrinimo.“

Nors ši teisės norma kalba apie reorganizuojamus juridinius asmenis, remiantis Civilinio kodekso 2.104 straipsnio 4 dalimi, ši teisės norma *mutatis mutandis* taikoma ir pertvarkant juridinius asmenis.

Siekiant atsakyti į Lietuvos notarų rūmų klausimą, ar Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalis taikoma pertvarkant viešąsias įstaigas į bendroves (atsižvelgiant į Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalies nuostatas), pirmiausia būtina išanalizuoti Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos prievolės patenkinti viešosios įstaigos kreditorių reikalavimus prieš ją pertvarkant į bendrovę apimtį (turinį), nes priklausomai nuo šio reikalavimo apimties Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalis gali tapti neaktuali (netaikytina).

Kaip minėta, Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalis, be kita ko, nustato:

„Prieš pertvarkant viešąją įstaigą į bendrovę, Civilinio kodekso 2.113 straipsnyje nustatyta tvarka turi būti patenkinti viešosios įstaigos kreditorių reikalavimai. Patenkinus visus kreditorių reikalavimus, likęs viešajai įstaigai nuosavybės teise priklausantis turtas, išskyrus gautą paramą, pereina bendrovės nuosavybėn kaip įnašas nustatant (formuojant) bendrovės įstatinį kapitalą.“

Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kreditorių reikalavimo teisės atsiradimo momentas siejamas su sandorio ar veiksmo, iš kurio atsiranda prievolė, sudarymo ar įvykimo momentu:

„Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad kreditoriaus reikalavimo teisės atsiradimo momentas priklauso nuo prievolės prigimties: sutartinių prievolių atsiradimas

¹³ Lietuvos Respublikos Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komitetas, pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymo Nr. I-1428 pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIVP-2835, 2023-10-18, interaktyvus, prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/1d3333a06dbf11eea182def3ac5c-11d6?jfwid=1betp17uwa>.

siejamas su sutarties sudarymu, o prievolės iš delikto atsiradimas – su žalos padarymu ir pan. Pažymėtina, kad pagal CK įtvirtintą *actio Pauliana* instituto reglamentavimą tokio ieškinio pareiškimo metu nereikalaujama, jog reikalavimo teisė būtų vykdytina, t. y. sprendžiant dėl kreditoriaus reikalavimo teisės egzistavimo, kaip pirmosios *actio Pauliana* sąlygos, neturėtų būti atsižvelgiama į terminuotos prievolės termino suėjimo faktą (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. lapkričio 6 d. nutarimą, priimtą civilinėje byloje AB DnB Nord bankas v. A. M. ir kt., bylos Nr. 3K-P-311/2012; kt.).¹⁴

Kadangi Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas reguliavimas nenurodo, kad kreditorių reikalavimai, kurie turi būti įvykdyti pertvarkant viešąją įstaigą, turi būti vykdytini, aiškinant lingvistiškai, ši teisės norma galėtų suponuoti, jog viešojo įstaiga, siekianti būti pertvarkyta į bendrovę, privalo patenkinti visus savo kreditorių reikalavimus, nepriklausomai nuo to, ar šie reikalavimai yra vykdytini, ar ne. Vis dėlto ši teisės norma neturėtų būti aiškinama vien lingvistiškai.

Siekiant atskleisti teisės normos turinį, būtina pasitelkti kitus teisės aiškinimo metodus: sisteminį, teleologinį (įstatymo tikslo) ir įstatymo leidėjo ketinimo. Pabrėžtina, kad šiuo atveju būtina atsižvelgti ir į teisės aiškinimo kolizijos sprendimo taisyklės, pagal kurias, esant lingvistinio ir sisteminio aiškinimo kolizijai ar lingvistinio ir teleologinio aiškinimo kolizijai, pirmenybė nėra teikiama

lingvistiniam teisės aiškinimo metodui. Šios taisyklės yra įtvirtintos teisės doktrinoje:

„CK 1.9. straipsnio 1 dalyje įtvirtintas sisteminis teisės aiškinimo būdas. <...> Aiškinant teisės normą sistemiškai būtina atsižvelgti į jos ryšius su kitų įstatymų normomis, į jos vietą CK struktūroje, į vidinę normos struktūrą ir t. t.

<...>

Tikrąją normos prasmę galima atskleisti tik išsiaiškinus, kokių tikslų įstatymų leidėjas siekė ją priimdamas. Normos tikslus ir įstatymų leidėjo ketinimus galima nustatyti aiškinant normą sistemiškai, pavyzdžiui, analizuojant įstatymo preambulę; aiškinantis istorines normas priėmimo sąlygas (t. y. taikant istorinį teisės aiškinimo būdą); analizuojant įstatymo rengimo medžiagą (*travaux préparatoires*); atsižvelgiant į vėlesnius įstatymų leidėjo veiksmus priėmus aiškinamą teisės normą ir t. t.¹⁵

„Teisinės argumentacijos teorija siūlo kelias vadinamąsias pirmumo taisykles:

- esant lingvistinio ir sisteminio aiškinimo rezultatų kolizijai, pirmenybė teikiama sisteminio aiškinimo rezultatams;
- esant lingvistinio ir teleologinio ar įstatymų leidėjo ketinimo aiškinimo metodų rezultatų kolizijai, pirmenybė teikiama taikant teleologinį arba įstatymų leidėjo ketinimo metodą gautiems aiškinimo rezultatams.¹⁶

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-191-915/2016.

¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 84–86.

¹⁶ Mikelėnienė, D.; Mikelėnas, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 254.

Aiškinant šią teisės normą įstatymo tikslo ir įstatymo leidėjo ketinimo metodu, aktuali kasacinio teismo praktika, kurioje atskleistas kitos teisės normos, turinčios panašumų į Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalį, turinys. Panaši (nors ir lingvistiškai siauresnė) nuostata, siejanti galimus atlikti veiksmus bendrovėje su kreditorių reikalavimų įvykdymu, įtvirtinta Akcinių bendrovių įstatymo 59 straipsnio 6 dalies 1 punkte, kuris nustato:

„Visuotinis akcininkų susirinkimas negali priimti sprendimo skirti ir išmokėti dividendus, jei tenkinama bent viena iš šių sąlygų:

1) bendrovė turi neįvykdytų prievolių, kurių terminai yra suėję iki sprendimo priėmimo;“.

Priešingai nei Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalies, kurios savo praktikoje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kol kas nėra analizavęs, Akcinių bendrovių įstatymo 59 straipsnio 6 dalies 1 punkto reguliavimas yra kasacinio teismo išaiškintas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė:

„ABĮ 59 straipsnio 6 dalies 1 punkto norma, draudžianti skirti ir išmokėti dividendus, kai „bendrovė turi neįvykdytų prievolių, kurių terminai yra suėję iki sprendimo priėmimo“, neturėtų būti aiškinama pasitelkiant lingvistinį aiškinimo metodą. Šią normą reikia aiškinti taikant teleologinį (įstatymo tikslo) ir įstatymo leidėjo ketinimo metodą. Šios normos tikslas nėra draudimas savaime skirti ir išmokėti dividendus, kai bendrovė tokio sprendimo priėmimo metu turi neįvykdytų prievolių, šios normos esminis tikslas – kreditorių teisių apsauga.“¹⁷

Taigi, net analizuodamas siauresnį reikalavimą įvykdyti prievolės kreditoriams (t. y. tik prievolės, kurių terminas suėjęs) prieš priimančią konkrečius įstatyme nurodytus sprendimus, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad tokios normos pagrindinis tikslas yra ne apriboti juridinio asmens organų galimybes priimti, jų nuomone, reikalingus sprendimus, o apsaugoti kreditorių interesus. Iš to galima daryti pagrįstą išvadą, kad Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalies pagrindinis tikslas taip pat yra kreditorių teisių apsauga.

Toje pačioje nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas padarė išvadą:

„Taigi, <...> ABĮ 59 straipsnio 6 dalies 1 punkte nustatytas draudimas neturėtų būti aiškinamas tokiu būdu, kad bet kurios neįvykdytos prievolės buvimas, visuotiniam akcininkų susirinkimui priimančiam sprendimą skirti dividendus ar bendrovei išmokant dividendus, reikštų sprendimo skirti dividendus ar juos išmokėti neteisėtumą. Vis dėlto esminis akcentas, aiškinant šią teisės nuostatą, turėtų būti skiriamas ne tik ir ne tiek aplinkybei, ar dividendų skyrimo ar išmokėjimo metu buvo pradelstų įsipareigojimų kreditoriams, nustatyti, bet faktui, jog po dividendų paskirstymo bendrovė negali sumokėti savo skolų kreditoriams, konstatuoti. Todėl byloje nustatytą aplinkybę, kad dividendų skyrimo ar išmokėjimo metu buvo pradelstų įsipareigojimų kreditoriams, galima pripažinti prezumpcija, jog dividendų skyrimas ir išmokėjimas akcininkams lėmė vėlesnį neatsiskaitymą su kreditoriais, tačiau ši įstatyme nustatyta prezumpcija suinteresuotų asmenų (dividendus gavusių akcininkų) gali būti nuginčyta.“

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-99-381/2024.

Atsižvelgiant į tai, lygiai taip pat Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalies reikalavimas, kad prieš pertvarkant viešąją įstaigą į bendrovę turi būti patenkinti viešosios įstaigos kreditorių reikalavimai, neturėtų būti aiškinamas tokiu būdu, jog bet kokios neįvykdytos prievolės egzistavimas (ypač tokios, kurios įvykdymo terminas dar nesuėjęs) užkerta kelią viešajai įstaigai būti pertvarkytai į bendrovę.

Tokią poziciją patvirtina ir sisteminis Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalies aiškinimas.

Visų pirma, pertvarkant viešąją įstaigą į bendrovę, būtina vadovautis ne tik Civiliniu kodeksu ir Viešųjų įstaigų įstatymu, bet taip pat ir Akcinių bendrovių įstatymu. Akcinių bendrovių įstatymo 72 straipsnio 15 dalis nustato:

„Pertvarkant kitos teisinės formos juridinį asmenį į bendrovę, jos įstatinis kapitalas turi būti ne mažesnis už šio įstatymo 2 straipsnyje nustatytą minimalų kapitalą. Jeigu pertvarkant kitos teisinės formos juridinį asmenį į bendrovę neužtenka šio juridinio asmens turto šio įstatymo 2 straipsnyje nustatytam minimaliam įstatiniam kapitalui sudaryti **arba įsipareigojimai viršija turto vertę**, pertvarkomo juridinio asmens dalyviai turi teisę mokėti papildomus įnašus.“

Šia norma Akcinių bendrovių įstatymas suteikia galimybę pertvarkyti kitos formos juridinį asmenį (pavyzdžiui, viešąją įstaigą) į bendrovę net ir tuo atveju, kai pertvarkomo juridinio asmens įsipareigojimai viršija turto vertę (ir nustato, kas turi būti daroma tokiu atveju). Akivaizdu, kad tam, jog įsipareigojimai viršytų turto vertę, juridinis asmuo turi turėti neįvykdytų įsipareigojimų. Taigi,

Akcinių bendrovių įstatymo 72 straipsnio 15 dalis patvirtina, kad Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalis negali būti aiškinama tokiu būdu, jog bet kokios neįvykdytos prievolės egzistavimas užkerta kelią viešajai įstaigai būti pertvarkytai į bendrovę.

Antra, kreditorių reikalavimai, numatyti Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalyje, kyla iš juridinio asmens prievolių. Prievolių vykdymo principus ir tvarką įtvirtina Civilinio kodekso šeštosios knygos normos.

Civilinio kodekso 6.38 straipsnio 1 dalis nustato:

„**Prievolės turi būti vykdomos** sąžiningai, tinkamai bei **nustatytais terminais** pagal įstatymų ar sutarties nurodymus, o kai tokių nurodymų nėra, – vadovaujantis protingumo kriterijais.“

Civilinio kodekso 6.33 straipsnio 2 dalis nustato:

„Prievolė su atidedamuoju terminu yra egzistuojanti prievolė, kuri nevykdytina tol, kol nesuėjęs tam tikras terminas ar nebuvo tam tikros aplinkybės. Šiuo atveju **negalima reikalauti ją įvykdyti tol, kol nesuėjęs terminas**, tačiau to, kas buvo įvykdyta savanoriškai ir neklįstant iki termino pabaigos, negalima reikalauti grąžinti.“

Savo praktikoje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra patvirtinęs, kad terminuotos prievolės (su atidedamuoju terminu) negalima reikalauti įvykdyti tol, kol nėra suėjęs jos terminas:

„Pagal CK 6.33 straipsnio 1 dalį, terminuotos prievolės gali būti su atidedamuoju ir su naikinamuoju terminu. Prievolė su atidedamuoju terminu yra egzistuojanti prievolė, kuri nevykdytina tol, kol nesuėjęs tam tikras terminas ar nebuvo tam tikros

aplinkybės. Šiuo atveju negalima reikalauti ją įvykdyti tol, kol nesuėjo terminas, tačiau to, kas buvo įvykdyta savanoriškai ir neklystant iki termino pabaigos, negalima reikalauti grąžinti (CK 6.33 straipsnio 2 dalis).¹⁸

Tas pats patvirtinama ir teisės doktrinoje. Civilinio kodekso 6.33 straipsnio komentare nurodoma:

„Komentuojamo straipsnio 2 dalyje apibrėžiama prievolė su atidedamuoju terminu. Skirtingai nuo atidedamosios sąlygos, kuri atideda prievolės atsiradimą, atidedamasis terminas atideda tik šalių teisių ir pareigų įgyvendinimą ir vykdymą. Pati prievolė galioja, tačiau tol, kol nesuėjo atidedamasis terminas, kreditorius negali įgyvendinti savo reikalavimo teisės, o **skolininkas neprivalo vykdyti prievolės**.“¹⁹

Minimas Civilinio kodekso 6.33 straipsnis, kurio 2 dalis draudžia reikalauti įvykdyti prievolę su atidedamuoju terminu prieš suėinant terminui, nenumato jokių tokio reguliavimo išimčių ir neduoda nuorodų į kitus įstatymus, kurie galėtų numatyti kitokį reguliavimą. Kaip minėta, teisės aktų hierarchijos principas reikalauja, kad tais atvejais, kai kiti įstatymai nustato kitokį reguliavimą nei Civilinis kodeksas ir Civiliniame kodekse nėra suteikta pirmenybė kitų įstatymų normoms, turi būti taikomas Civilinis kodeksas:

„Jeigu yra šio kodekso ir kitų įstatymų prieštaravimų, taikomos šio kodekso normos, išskyrus atvejus, kai šis kodeksas pir-

menybę suteikia kitų įstatymų normoms.“ (Civilinio kodekso 1.3 straipsnio 2 dalis)

Taigi, nepaisant to, kad Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalis imperatyviai nenustato, kad turi būti įvykdyti tik tie kreditorių reikalavimai, kurių įvykdymo terminas yra suėjęs, Civilinio kodekso 6.33 straipsnio 2 dalis draudžia aiškinti Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalį kaip reikalaujančią įvykdyti ir tas prievoles, kurių atidedamasis terminas dar nėra suėjęs.

Trečia, papildomai pažymėtina, kad jokie kitų teisinių formų juridinius asmenis, kurie gali būti pertvarkomi į bendroves, reglamentuojantys įstatymai (Mažųjų bendrijų įstatymas, Individualių įmonių įstatymas, Ūkinių bendrijų įstatymas, Kooperatyvų įstatymas, Žemės ūkio bendrovių įstatymas) nenumato reikalavimo prieš pertvarkymą į bendrovę įvykdyti visus be išimties juridinio asmens kreditorių reikalavimus. Tai pasakytina net ir apie neribotos atsakomybės juridinius asmenis (individualiąsias įmones, ūkines bendrijas), kurių pertvarkymas į ribotos civilinės atsakomybės juridinį asmenį (bendrovę) gali objektyviai lemti kreditorių galimybių gauti prievolių įvykdymą sumažėjimą. Teisės doktrinoje nurodyta, kad pirmenybė aiškinant teisės normas turi būti teikiama tokiam aiškinimui, kuris padeda užtikrinti teisės sistemos vienovę ir stabilumą:

„Teisinės argumentacijos teorija siūlo kelias vadinamąsias pirmumo taisykles:

<...> pirmenybė teikiama tam metodui, kurį taikant gauti argumentai padeda užtikrinti teisės sistemos vienovę ir stabilumą;“²⁰.

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-99-381/2024.

¹⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, p. 56.

²⁰ Mikelėnienė, D.; Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 254.

Būtent teisės sistemos vienovę, kalbant apie atskirų teisinių formų juridinių asmenų pertvarkymą į bendrovę, užtikrina toks Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalies normos aiškinimas, kuris neįpareigoja prieš pertvarkant įvykdyti visų viešosios įstaigos prievolių, be kita ko, kurių įvykdymo terminas dar nėra suėjęs.

Ketvirta, kreditorių, kurių prievolės įvykdymo terminai pertvarkant viešąją įstaigą į bendrovę dar nėra suėję, apsaugą užtikrina Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta teisės norma, numatanti, kad tokie kreditoriai gali reikalauti įvykdyti prievolę prieš terminą, jei (i) tokia galimybė numatyta sutartyje, iš kurios kyla prievolė; arba (ii) įrodo, kad prievolės jiems įvykdymas pasunkės dėl viešosios įstaigos pertvarkymo į bendrovę ir viešoji įstaiga nesuteikia papildomo prievolių įvykdymo užtikrinimo. Ši teisės norma numato galimybę pertvarkyti juridinį asmenį neįvykdžius visų prievolių, todėl į ją taip pat turi būti atsižvelgiama aiškinant Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalį.

Lyginamosios teisės požiūriu apsauga, įtvirtinta Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalyje, yra laikytina pakankama kreditorių teisėms apsaugoti. Pavyzdžiui, Europos modelinis bendrovių aktas numato tokią pat apsaugą bendrovių tarptautinio pertvarkymo atveju:

„(1) Kreditoriai, kurių reikalavimai atsirado iki 7 straipsnio 4 ir 5 dalyse nurodyto paskelbimo ir kurių terminas nebuvo suėjęs tokio paskelbimo metu, gali reikalauti pakankamų garantijų, jeigu tenkinama bent viena iš šių sąlygų:

a) 9 straipsnio 3 dalyje nurodytoje eksperto ataskaitoje padaryta išvada, kad po susijungimo kreditoriai nėra pakankamai apsaugoti;

b) 9 straipsnio 3 dalyje nurodytoje eksperto ataskaitoje padaryta išvada, kad susijungiančių bendrovių finansinė padėtis reikalauja papildomų garantijų kreditoriams;

c) nebuvo parengta 9 straipsnio 5 dalyje nurodyta eksperto ataskaita.

(2) Kreditoriai, reikalaujantys tinkamų garantijų pagal 13 straipsnio 1 dalies c punktą, turi įrodyti, kad dėl susijungimo kyla pavojus jų reikalavimų patenkinimui ir kad iš bendrovės nebuvo gauta tinkamų garantijų.“²¹

Tokio pat pobūdžio kreditorių apsaugą nustato ir Vienos valstybės ribas peržengiančio ribotos atsakomybės bendrovių pertvarkymo, jungimosi ar skaidymo įstatymo 8 straipsnio 2 dalis:

„Kreditorius ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo šio įstatymo 6 straipsnyje nurodyto viešo paskelbimo apie parengtas pertvarkymo sąlygas dienos turi teisę kreiptis į teismą dėl tinkamų kreditoriaus apsaugos priemonių nustatymo, kai yra abi šios sąlygos:

1) jeigu yra pagrindas manyti, kad dėl bendrovės pertvarkymo prievolių įvykdymas pasunkės;

2) jeigu pertvarkomos bendrovės pertvarkymo sąlygose siūlomos apsaugos priemonės kreditoriui nėra tinkamos ir bendrovė papildomai neužtikrino prievolių įvykdymo to reikalaujančiam kreditoriui.“

Atsižvelgiant į tai, nėra jokio pagrindo teigti, kad, žvelgiant iš kreditorių teisių apsaugos perspektyvos, viešosios įstaigos (ribotos

²¹ Europos modelinis bendrovių aktas (EMCA), 2017. *Nordic & European Company Law Working Paper* No. 16-26, 13.13 straipsnis.

civilinės atsakomybės juridinio asmens) pertvarkymas į bendrovę (ribotos civilinės atsakomybės juridinį asmenį) galėtų lemti tokį kreditorių teisių apsaugos sumažėjimą, kuris sudarytų prielaidą Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalį aiškinti kaip įpareigojančią prieš pertvarkymą įvykdyti ir tuos kreditorių reikalavimus, kurių terminas nėra suėjęs.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalis įpareigoja pertvarkomą viešąją įstaigą prieš pertvarkymą į bendrovę patenkinti tuos viešosios įstaigos kreditorių reikalavimus, kurie kyla iš prievolių, kurių įvykdymo terminas yra suėjęs.

Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo doktriną²², išdėstyta pirmiau minėtoje byloje²³ dėl ribojimo išmokėti dividendus neįvykdžius prievolių, kurių terminas suėjęs, kreditoriams, taip pat galima daryti išvadą, kad neįvykdytų prievolių, kurių terminas suėjęs, egzistavimas neužkerta kelio pradėti viešosios įstaigos pertvarkymo į bendrovę procedūros, kaip ji nustatyta Civiliniame kodekse, Viešųjų įstaigų įstatyme ir Akcinių bendrovių įstatyme, tačiau iki pertvarkymo procedūros pabaigos (t. y. iki naujos teisinės formos

juridinio asmens įregistravimo Juridinių asmenų registre) prievolės, kurių terminas yra suėjęs, turi būti įvykdytos.

Atsakius į klausimą dėl Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos prievolės patenkinti viešosios įstaigos kreditorių reikalavimus prieš ją pertvarkant į bendrovę apimties, grįžtina prie Lietuvos notarų rūmų klausimo dėl Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalies taikymo pertvarkant viešąją įstaigą į bendrovę.

Kaip minėta, Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta:

„Reorganizuojamo juridinio asmens kreditorius turi teisę reikalauti nutraukti ar įvykdyti prieš terminą prievolę, taip pat atlyginti nuostolius, jei tai numatyta sandorėje ar yra pagrindas manyti, kad prievolės įvykdymas dėl reorganizavimo pasunkės, ir kreditoriui pareikalavus juridinis asmuo nesuteikė papildomo prievolių įvykdymo užtikrinimo.“

Atsižvelgiant į tai, kad:

Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta prievolė iki pertvarkymo pabaigos pertvarkomai viešajai įstaigai patenkinti kreditorių reikalavimus pagal prievoles, kurių terminas yra suėjęs;

Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalis numato kreditorių, kurių prievolių terminai nėra suėję, teisių gynimo būdus atliekant juridinio asmens pertvarkymą;

nei Civilinis kodeksas, nei Viešųjų įstaigų įstatymas, nei Akcinių bendrovių įstatymas nenumato, kad Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalis galėtų būti netaikoma pertvarkant viešąją įstaigą į bendrovę;

darytina išvada, kad Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalis yra taikytina pertvarkant viešąją įstaigą į bendrovę.

²² „Tačiau normos aiškinimas, kad visais atvejais akcininkų sprendimas išmokėti dividendus ir dividendų išmokėjimas akcininkams yra neteisėtas, jei akcininkų sprendimo išmokėti dividendus priėmimo dieną buvo pradelstų įsipareigojimų, nepaisant jų dydžio, prievolės vykdymo termino pažeidimo trukmės, **prievolės kreditoriams įvykdymo fakto iki dividendų išmokėjimo akcininkams**, būtų formalus ir neatitiktų tikrosios normos prasmės ir paskirties.“

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-99-381/2024.

Ši teisės norma (Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalies) yra visiškai suderinama su Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta teisės norma, atsižvelgiant į pirmiau išaiškintą Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalies reikalavimo apimtį. Kreditorių reikalavimai, kylantys iš prievolių, kurių terminas pertvarkant viešąją įstaigą yra suėjęs, turi būti patenkinti iki viešosios įstaigos pertvarkymo į bendrovę pabaigos. Kreditoriai, turintys reikalavimų, kylančių iš prievolių, kurių terminas pertvarkant viešąją įstaigą į bendrovę nėra suėjęs, turi teisę naudotis savo teisių gynimo būdu, įtvirtintu Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalyje, t. y. jie gali reikalauti įvykdyti prievolę prieš terminą, jei (i) tokia galimybė numatyta sutartyje, iš kurios kyla prievolė; arba (ii) įrodo, kad prievolės jiems įvykdymas pasunkės dėl viešosios įstaigos pertvarkymo į bendrovę ir viešojo įstaiga nesuteikia papildomo prievolių įvykdymo užtikrinimo.

NUOMONĖ, arba VIETOJ IŠVADŲ

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, būtina atkreipti dėmesį į toliau apžvelgiamus aspektus.

Pirma, Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalyje nustatyti reikalavimai vertintini kaip papildomi viešųjų įstaigų pertvarkymo į bendroves ypatumai, kuriuos reikia įvykdyti atliekant pertvarkymo procedūrą pagal Civilinį kodeksą, tačiau jie nepakeičia Civiliniame kodekse nustatytos juridinių asmenų pertvarkymo procedūros.

Antra, Viešųjų įstaigų įstatymo 26 straipsnio 2 dalis įpareigoja pertvarkomą viešąją

įstaigą prieš pertvarkymą į bendrovę patenkinti tuos viešosios įstaigos kreditorių reikalavimus, kurie kyla iš prievolių, kurių įvykdymo terminas yra suėjęs.

Trečia, Neįvykdytų prievolių, kurių terminas suėjęs, egzistavimas neužkerta kelio pradėti viešosios įstaigos pertvarkymo į bendrovę procedūros, tačiau iki pertvarkymo procedūros pabaigos prievolės, kurių terminas yra suėjęs, turi būti įvykdytos.

Ketvirta, Civilinio kodekso 2.101 straipsnio 2 dalis yra taikytina pertvarkant viešąją įstaigą į bendrovę ir kreditoriai, turintys reikalavimų, kylančių iš prievolių, kurių terminas pertvarkant viešąją įstaigą į bendrovę nėra suėjęs, turi teisę naudotis joje įtvirtintu savo teisių gynimo būdu.

Notaro pareigos ir atsakomybė baudžiamosios teisės požiūriu

MARIUS STRAČKAITIS

Lietuvos notarų rūmų prezidentas

Šis autoriaus straipsnis buvo publikuotas 2024 m. Vilniaus universiteto leidyklos išleistame recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinyje „Lietuvos baudžiamosios justicijos teisė. Patirtis ir ateitis“ (sudarytojas prof. dr. Jonas Prapiestis), skirtame Liber amicorum professoriui habil. dr. Gintarui Švedui už jo indėlį į Lietuvos baudžiamosios justicijos ir teisinės sistemos kūrimą.

Įvadas

Teisė yra sudėtinga sistema dėl plataus reguliavimo, vartojamos specifinės kalbos, dėl jos dinamiškos raidos ir kaitos, dėl sprendžiamų įvairių teorinių bei praktinių problemų. Tam, kad žmogus jaustųsi saugus tokioje teisinėje aplinkoje, reikalingi teisės ekspertai, kurie padėtų įgyvendinti

jo prigimtines teises, apgintų teisėtus interesus ir užtikrintų, kad pasirašomas teisinis dokumentas yra gerai parengtas ir teisėtas, o prireikus turi ir oficialaus rašytinio įrodymo galią¹. Įgyvendinti šį tikslą ir užtikrinti asmenų teisinį tikrumą bei saugumą valstybė įgaliojo notariatą, kuris yra sudedamoji teisinės sistemos ir teisinės valstybės dalis.

Lietuvoje veikia lotyniškojo tipo notariatas, būdingas civilinės (kontinentinės) teisės tradicijai priklausančioms valstybėms². Joje prioritetas yra teikiamas ne individualios rizikos prisiėmimui ir atsakomybei už savo veiksmus, bet susitarimų saugumui ir patikimumui. Todėl valstybė rūpinasi, kad asmenų teisės būtų tinkamai įgyvendinamos, o siekiant išvengti teisinio neaiškumo, kuris lemtų bylinėjimąsi, egzistuoja ne tik ginčo jurisdikcija, bet ir ginčų prevencijos jurisdikcija, kurios vienas iš esminių garantų yra notaras³.

Notaras, vadovaudamasis griežtais lotyniškojo notariato principais, užtikrina teisinį tikrumą kaip vieną iš teisės viešpatavimo elementų, ir padeda įgyvendinti viešąjį

interesą⁴. Nors notarų veikla neapima tiesioginio ir konkretaus dalyvavimo vykdant viešosios valdžios funkcijas, bet jų atliekamos funkcijos neabejotinai yra susijusios su viešuoju interesu ir gali būti vertinamos kaip pagalbinė ar parengiamoji veikla, skirta viešosios valdžios funkcijoms vykdyti⁵.

Lotyniškojo notariato veiksmingumą ir visuomenės pasitikėjimą⁶, kartu ir bendrą pasitikėjimą atitinkama teisine sistema, padeda užtikrinti specifinis, vienas iš svarbiausių ir griežčiausių lotyniškojo notariato principų, taikytinų notaro veikloje, – notaro asmeninės atsakomybės principas. Valstybė privalo asmenims suteikti garantijas, kad jų teisės dėl notaro pareigų netinkamo atlikimo nebūtų pažeistos, ir pagrindą tikėtis, kad notarai tinkamai vykdys jiems įstatymuose nustatytas pareigas⁷. Taigi, notaro asmeninės atsakomybės principas yra labai svarbi efektyvus

1 Čmilytė-Nielsen, V. Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkės sveikinimas Notariato reformos 30-mečio konferencijoje. *Notariatas*, Nr. 32, 2023, p. 12–13.

2 2021 m. gruodžio 3 d. duomenimis, lotyniškas notariatas veikė 91 valstybėje: Tarptautinės notariato sąjungos (angl. *International Union of Notaries*) misija. Prieiga per internetą <https://www.uinl.org/mission/> (žiūrėta 2023 08 22).

3 Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E. *Notarų veiklos liberalizavimo galimybės Europos Sąjungos lotyniškojo notariato tradicijos valstybėse*. Mokslo studija. Moksl. red. P. Ragauskas. Lietuvos teisės institutas, 2014, p. 7–8. Prieiga per internetą https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/EK_notarai_studija.pdf (žiūrėta 2023 08 23).

4 Kūris, E. Visuomenės ir tarpinstitucinis pasitikėjimas notaro profesija: keli sąlyčio taškai. *Notariatas*, Nr. 32, 2023, p. 43–48.

5 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. sprendimas. *Europos Komisija prieš Vokietijos Federacinę Respubliką*. Byla C-54/08. Prieiga per internetą <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A62008CJ0054> (žiūrėta 2023 08 27).

6 Pavyzdžiui, pagal 2022 m. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atliktą sociologinę apklausą, Lietuvoje iš dešimties teisiinių profesijų ir institucijų gyventojai labiausiai pasitikėjo notarais – net 68 proc. gyventojų. Prieiga per internetą <https://notarurumai.lt/reformos-trisdesimtmeti-mininciais-notarais-gyventojai-pasitikti-daugiausiai-tarp-teisiniu-profesiju-rodo-vilmorus-sociologinis-tyrimas/805> (žiūrėta 2023 08 27).

7 Šaltauskienė, S. Notarų atsakomybė ir jos draudimas. Iš: *Notariato teisė*. Lietuvos notarų rūmai, 2014, p. 102.

notarų darbo ir jų klientų saugumo garantija⁸.

Už netinkamą profesinių pareigų vykdymą notarui gali būti taikoma net kelių rūšių teisinė atsakomybė: drausminė, civilinė, administracinė ir baudžiamoji. Baudžiamoji atsakomybė yra pati griežčiausia teisinės atsakomybės rūšis, ją įgyvendinant gali būti taikomos pačios griežčiausios valstybės prievartos priemonės⁹. Padariusiam nusikalstamą veiką notarui galėtų būti skiriama ir pati griežčiausia valstybės prievartos priemonė – kriminalinė bausmė, kuri paprastai

Nors baudžiamoji atsakomybė notarams taikoma labai retai, bet kad ir vieno notaro nusikalstamos veikos padarymas dėl netinkamo profesinių pareigų vykdymo sukelia sunkių padarinių. Todėl yra tikslinga, vadovaujantis teismų praktika, įvertinti, už kokių notaro pareigų netinkamą vykdymą yra didžiausia rizika būti patrauktam baudžiamajon atsakomybėn. Kadangi notarui taikytinos baudžiamosios atsakomybės ypatumus lemia notaro teisinis statusas, veiklos specifika ir įgaliojimai, pirmiausia aptarsime šiuos

Nors baudžiamoji atsakomybė notarams taikoma labai retai, bet kad ir vieno notaro nusikalstamos veikos padarymas dėl netinkamo profesinių pareigų vykdymo sukelia sunkių padarinių.

kaltininkui užtraukia teistumą. Dėl to notaras netektų savo, kaip notaro, įgaliojimų ir ilgą laiką negalėtų būti vėl skiriamas notaru¹⁰. Be to, dėl notaro nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo turėtų teisę gauti padarytos žalos atlyginimą¹¹, o notaras atitinkamai privalėtų jį sumokėti. Žinoma, tokiu būdu būtų sumažinama ne tik konkretaus notaro reputacija, bet ir viso notariato autoritetas, pakenkiama visuomenės pasitikėjimui teisine sistema.

aspektus. Taip pat apžvelgsime notarų baudžiamosios atsakomybės reguliavimą teisės aktuose ir jos taikymo notarams praktiką.

1. Notaro teisinis statusas, veiklos specifika ir įgaliojimai

Šiandien civilinės teisės notarą apibūdina keturi pagrindiniai kriterijai¹². Pirmia, jis yra reikiamą išsilavinimą bei specialiųjų žinių ir įgūdžių įgijęs teisės profesionalas, užsiiman- tis privačia notaro praktika ir nepriklausomai, nešališkai bei objektyviai sprendžiantis ne ginčo klausimus, pavyzdžiui, teikiantis teisinės konsultacijas, rengiantis ir tvirtinantis dokumentus. Antra, notarui valstybė yra suteikusi dažnai išskirtinę teisę patvirtinti tam tikrų dokumentų autentiškumą, paverčiant

⁸ Nekrošius, V. *Notariato teisė*. Kaunas, 1997, p. 38.

⁹ Švedas, G., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis, I knyga. Vyr. moksl. red. G. Švedas. Vilniaus universiteto leidykla, 2019, p. 67–69.

¹⁰ Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 3 straipsnio 3 dalies 1, 2, 3 punktai, 23 straipsnio 1 dalies 5 punktas. *Valstybės žinios*, 1992-10-10, Nr. 28-810.

¹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 44 straipsnio 10 dalis. *Valstybės žinios*, 2002-04-09, Nr. 37-1341.

¹² Reimann, M. The Notary in American Legal History: the Fall and Rise of the Civil Law Tradition? Iš: Schmoekel, M., Schubert, W. (Hrsg.). *Handbuch zur Geschichte des Notariats der europäischen Traditionen*. Nomos, 2009, p. 560.

juos viešaisiais aktais, t. y. suteikiant jiems *publica fides*. Taigi, notaras patvirtina parengtus dokumentus savo parašu, prisiimdamas už juos atsakomybę ir kartu valstybės vardu suteikdamas jiems viešojo patikimumo vertę. Taip užtikrinamas ne tik nustatytų formalumų bei atitikties teisės aktų reikalavimams laikymasis, bet ir šalių tapatybės, veiksnio (teismo) ir tikrosios valios įrodymas. Notariniai dokumentai yra veiksmingesni už kitus dėl jų teisėtumo ir tikslumo prezumpcijos, vykdytinumo, pripažinimo bei vykdymo tarptautiniu lygiu, jie turi didesnę įrodomąją galią. Trečia, notaras turi išimtinę jurisdikciją toje teritorijoje, į kurią yra paskirtas, ir privalo aptarnauti visus asmenis, kurie kreipiasi notaro teikiamų paslaugų, o atsakyti jas teikti gali tik esant pateisinamų priežasčių. Ketvirta, notaras turi pareigą saugoti savo profesinės veiklos metu patvirtintų dokumentų ar jų įrašų archyvą, nes šie dokumentai yra viešosios prigimties. Tai nereiškia, kad notaro archyvas yra visiems laisvai prieinamas. Notaras, vykdydamas savo profesinę veiklą ir jai pasibaigus, yra saistomas profesinės paslapties principo, o šio principo išimtis yra galima tik esant aiškiai išreikštam viešajam interesui, kurio buvimą apibrėžia įstatymas¹³. Įstatymų nustatytais atvejais notaras privalo teikti tam tikrą informaciją ar patvirtintus dokumentus valstybės registrams, juos iš notaro taip pat gali gauti savo funkcijoms atlikti reikiamus įgaliojimus turinčios valstybės administracinės institucijos,

pavyzdžiui, mokesčių administratorius ar už pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo prevenciją atsakinga institucija, jie gali būti prieinami su teismo leidimu.

Lietuvos Respublikos notariato įstatymo¹⁴ 1 straipsnyje nustatyta, kad notariatas yra visuma notarų, kuriems pagal šį įstatymą suteikiama teisė juridiskai įtvirtinti neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų ar kitų organizacijų ir jų padalinių subjektines teises ir juridinius faktus, užtikrinti šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą. Įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis šio įstatymo nustatytas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Be to, kaip numatyta Notariato įstatymo 12 straipsnyje, notarai savo įgaliojimus vykdo nepriklausomai, nepaisydami valstybinės valdžios bei valdymo institucijų įtakos, ir paklūsta tik įstatymams. Notariato įstatymo 13 straipsnyje, kuris reglamentuoja notarinių veiksmų atlikimo teisinius pagrindus, nurodyta, kad notarai savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Notariato įstatymu ir kitais Lietuvos Respublikos įstatymais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro teisės aktais ir Lietuvos notarų rūmų nutarimais bei kitais teisės aktais.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra ne kartą nurodyta, kad valstybė savo funkcijas gali vykdyti ne tik per atitinkamą institucijų sistemą, apimančią valstybės ir savivaldybių institucijas (kaip paprastai), bet tam tikra apimtimi ir per kitas (ne valstybės) institucijas, kurioms pagal

¹³ Abramavičius, A., et al. *Lietuvos teisinės institucijos*. Sud. ir moksl. red. E. Kūris. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 645–646. Plačiau apie notarų profesinę paslaptį taip pat žr.: Vencloviene, S. Profesinės paslapties principas. Iš: Majūtė, V. et al. *Notariato teisė*. Lietuvos notarų rūmai, 2014, p. 53–57.

¹⁴ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1992-10-10, Nr. 28-810.

įstatymus yra pavesta (patikėta) vykdyti tam tikras valstybės funkcijas arba kurios tam tikromis įstatymuose apibrėžtomis formomis ir būdais dalyvauja vykdant valstybės funkcijas¹⁵. Taip pat notarai Lietuvoje vykdo viešojo pobūdžio funkcijas, bet nėra valstybės (ar savivaldybės) tarnautojai, – jie verčiasi savarankiška profesine veikla, o jų funkcijas, kitą veiklą bei įgaliojimus apibrėžia įstatymai. Be to, notaro profesija yra kontroliuojama valstybės, kitaip tariant, tai toks viešąjį interesą užtikrinančių funkcijų – fizinių ir juridinių asmenų subjektinių teisių ir juridinių faktų juridinio įtvirtinimo, šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugos užtikrinimo – vykdymas, kai tai daro savarankiška profesine veikla besiverčiantys asmenys, o jiems šias funkcijas vykdyti perdavusi valstybė kontroliuoja, kaip jos vykdomos¹⁶.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, kad notaro veiklos ypatybes lemia notarui taikomi didesnio atidumo, atsargumo ir rūpestingumo reikalavimai. Notaras yra įpareigotas griežtai laikytis įstatymų reikalavimų ir atsisakyti atlikti notarinį veiksma, jei tokio veiksmo atlikimas prieštarauja įstatymams ar neatitinka jų reikalavimų. Notaras nenagrinėja asmenų ginčų, nenustatinėja ginčytinų aplinkybių, o tuo atveju, jei dėl asmenų teisių ar juridinių faktų kyla abejonių ar nesutarimų, privalo atsisakyti tvirtinti tokias teises ar faktus. Notaras gali tvirtinti tam tikras teises ar faktus tik tokiu atveju, jei dėl jų turinio ir teisėtumo jam nekyla abejonių¹⁷. Šiame kontekste paminėtinas ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas baudžiamojoje byloje, sprendžiant notarui pagal savo statusą artimo subjekto – antstolio baudžiamosios atsakomybės

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, kad notaro veiklos ypatybes lemia notarui taikomi didesnio atidumo, atsargumo ir rūpestingumo reikalavimai.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, byla Nr. 16/08. *Valstybės žinios*, 2010-03-25, Nr. 34-1620. Taip pat žr., pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 45 straipsnio 3, 5 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, byla Nr. 44/06. *Valstybės žinios*, 2008-01-10, Nr. 4-136.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, byla Nr. 16/08. *Valstybės žinios*, 2010-03-25, Nr. 34-1620.

klausimą. Teismas nurodė, kad iš antstolio, kaip viešosios teisės subjekto, reikalaujama veikti tik pagal jam suteiktus įgalinimus (kompetenciją) (*intra vires*), o bet koks *ultra vires* veikimas vertintinas kaip antstolio veiklos teisėtumo principo pažeidimas. Antstolis turi veikti pagal savo kompetenciją ir jos nevirsydamas¹⁸; notaras taip pat turi veikti tik tokiais būdais ir formomis, kurie yra įtvirtinti teisės

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-219/2011; 2013 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-643/2013.

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-64/2013. Taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 7 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2014.

aktuose. Bet koks notaro (ne)veikimas, peržengiantis teisės aktuose nustatytos kompetencijos ribas, ar veikimas kitais, nei nustatyta, būdais yra draudžiamas ir neteisėtas.

2. Notaro teisinis statusas baudžiamosios atsakomybės kontekste

Notariato įstatymo 16 straipsnyje nustatyta, kad notaras Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹⁹ ir Notariato įstatymo nustatyta tvarka atsako už savo, savo atstovo ir notaro biuro darbuotojų kaltais veiksmais fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą. Už įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimus, padarytus atliekant notarinius veiksmus, už kuriuos taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė, notaras atsako kaip valstybės pareigūnas. Vadovaujantis minėtają nuostata, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija, baudžiamosios (taip pat ir administracinės) atsakomybės taikymo kontekste notaro teisinis statusas iš esmės kinta, – notaras atsako kaip valstybės pareigūnas²⁰. Šis aspektas nulemia notaro, kaip specialaus subjekto, statusą nusikaltimų ir baudžiamų-

jų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams sudėtyse²¹.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, formuodamas konstitucinę valstybės tarnybos sampratą, yra konstatavęs, kad valstybės tarnyba yra profesinė veikla, susijusi su viešojo intereso užtikrinimu. Valstybės tarnybos samprata yra neatskiriama susijusi su valstybės, kaip visos visuomenės organizacijos, paskirtimi užtikrinti žmogaus teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą. Valstybės tarnautojais laikytini tie valstybės ar savivaldybių institucijoje dirbantys asmenys, kurie priima sprendimus, vykdant viešąjį administravimą ir (ar) teikiant viešąsias paslaugas. Taip pat pažymėta ir tai, kad pagal Konstituciją valstybės tarnyba nelaikytina tokia veikla, kai asmenys, nors ir dalyvauja vykdant valstybės (ar savivaldybių) funkcijas, tai daro ne dirbdami valstybės ar savivaldybių institucijose²². Pagal Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, Baudžiamojo kodekso XXXIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“ nurodytų nusikaltimų veikų objektas yra normali valstybės institucijų veikla, jų ir apskritai valstybės tarnybos autoritetas, viešasis interesas. Šių nusikaltimų veikų pavojingumas ir yra tai, kad tokiomis veikomis žala padaroma normaliam valstybės tarnybos funkcionavimui, valstybės institucijų veiklai, jų prestižui, pažeidžiamas

¹⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262; 200.

²⁰ Švedas, G., Merkevičius, R., Veršekys, P. Notaras ir baudžiamoji justicija. *Notariatas*, Nr. 18, 2014, p. 32. Taip pat žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, byla Nr. 16/08; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1997 m. balandžio 16 d. konsultaciją Nr. B3-41. *Teismų praktika*, 1997, p. 88.

²¹ Švedas, G., Merkevičius, R., Veršekys, P. Notaras ir baudžiamoji justicija. *Notariatas*, Nr. 18, 2014, p. 32.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“, byla Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03. *Valstybės žinios*, 2004-12-18, Nr. 181-6708.

viešasis interesas²³. Viešuoju interesu yra laikytinas teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, atspindintis ir išreiškiantis pamatinės visuomenės vertybes, kurias paprastai įtvirtina ir saugo Konstitucija, o viešuosius interesus gali įgyvendinti ne tik asmenys, dirbantys valstybės tarnyboje, bet ir asmenys, dirbantys privačiuose juridiniuose asmenyse ar užsiimantys profesine veikla. Taigi, viešieji interesai, kaip įstatymo saugoma vertybė, gali būti suprantami ir kaip visuomenės suinteresuotumas, kad ne tik valstybės tarnautojai, bet ir kiti viešojo ar net privataus sektorių darbuotojai, įgalioti spręsti įvairius visuomenei svarbius klausimus (valstybės tarnautojui prilyginti asmenys), darytų tai nešališkai, teisingai, įstatymų nustatyta tvarka²⁴.

Baudžiamojo kodekso 230 straipsnyje yra apibrėžta, kas pagal Baudžiamojo kodekso XXXIII skyrių „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusizengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“ yra laikomas valstybės tarnautoju. Paminėtina, kad įstatyme vartojama sąvoka „valstybės tarnautojas“ yra bendroji specialųjį nusikaltimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektą apibūdinanti sąvoka²⁵. Taigi, minėtojo straipsnio 1 dalyje apibrėžta, kas yra laikytini valstybės tarnautojais, o 2 dalyje nurodyta, kokie

asmenys yra prilyginami valstybės tarnautojui. Tai būtų asmuo, kuris, kad ir koks būtų jo statusas pagal užsienio valstybės ar tarptautinės viešosios organizacijos teisės aktus, atlieka valdžios atstovo funkcijas, įskaitant teismines, turi administracinius įgaliojimus arba kitaip užtikrina viešojo intereso įgyvendinimą dirbdamas ar kitais pagrindais eidamas pareigas užsienio valstybės ar Europos Sąjungos institucijoje ar įstaigoje, tarptautinėje viešojoje organizacijoje arba tarptautinėje ar Europos Sąjungos teisminėje institucijoje, arba juridiniame asmenyje ar kitoje organizacijoje, kuriuos kontroliuoja užsienio valstybė, taip pat oficialūs kandidatai į šias pareigas. Be to, Baudžiamojo kodekso 230 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, kuris dirba arba kitais įstatyme nustatytais pagrindais eina pareigas viešajame arba privačiame juridiniame asmenyje ar kitoje organizacijoje arba verčiasi profesine veikla ir turi atitinkamus administracinius įgaliojimus, arba turi teisę veikti šio juridinio asmens ar kitos organizacijos vardu, arba teikia viešąsias paslaugas, taip pat arbitras arba prisiekusysis.

Pagal nustatytą reguliavimą nėra paprasčia apibrėžti valstybės tarnautojams prilygintų asmenų ratą. Įstatymo kūrėjų idėja buvo prie šių subjektų priskirti visus asmenis, kurie yra įgalinti savo veikloje spręsti visuomenei svarbius klausimus, administruoti, teikti viešąsias paslaugas ir pan., kad būtų įmanoma juos patraukti baudžiamajon atsakomybėn už tarnybinius nusikaltimus²⁶.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-89/2014. *Teismų praktika*, 2014, 41, p. 520–540; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-144-788/2017. *Teismų praktika*, 2017, 47, p. 499–519.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-89/2014.

²⁵ Gruodytė, E. Valstybės tarnautojo samprata nusikaltimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams skyriuje. *Jurisprudencija*, Mokslo darbai, 2006, 7(85), p. 87.

²⁶ Gutauskas, A. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusizengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams. Iš: Gruodytė, E. *et al. Lietuvos baudžiamoji teisė*. Specialioji dalis. Antroji knyga. Kaunas, 2022, p. 204–205; Gutauskas, A. Notarų baudžiamosios atsakomybės ypatumai. *Notariatas*, Nr. 13, 2012, p. 83.

Sprendžiant klausimą, ar asmuo laikytinas prilygintu valstybės tarnautojui, nustatant asmens įgaliojimus ir jų pobūdį, vadovaujamosi ne tik Baudžiamojo kodekso 230 straipsnyje pateiktų sąvokų išaiškinimu, – remiamasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymais, kitais teisės aktais, reglamentuojančiais tokio asmens veiklą, atsižvelgiama į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, Europos Sąjungos teisės aktus, Lietuvos Respublikos ratifikuotas tarptautines sutartis²⁷. Taigi, pripažįstant asmenį nusikalstamos veikos vykdytoju, kiekvienu atveju nustatoma ir konkrečiais įstatymais bei kitais teisės aktais pagrindžiama, į kokiais pareigas asmuo buvo priimtas, kokiais funkcijas atliko, kokiais teisėmis, pareigomis ir įgaliojimais turėjo²⁸. Pabrėžtina, kad nepakanka, jog toks asmuo formaliai atitiktų Baudžiamojo kodekso 230 straipsnio 3 dalyje įvardytus požymius. Taip pat turi būti nustatyta, kad tokia asmens veikla yra susijusi su atlikimu teisiškai reikšmingų veiksmų, t. y. iš esmės tokių, kuriais būtų siekiama užtikrinti viešąjį interesą ir kurių neatlikimas ar netinkamas atlikimas (pavyzdžiui, piktnaudžiaujant savo padėtimi, viršijant suteiktus įgaliojimus) lemtų viešojo intereso pažeidimą²⁹.

²⁷ Abramavičius, A. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (213–330 straipsniai). Vyr. moksl. red. Švedas, G., sud. Prapiestis, J. VĮ Registrų centras, 2010, p. 115–117.

²⁸ *Ibid.*, p. 115. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga. Išvadų 14 p. *Teismų praktika*, 2007, 26, p. 319.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-89/2014. *Teismų praktika*, 2014, 41, p. 520–540.

Taigi notaras, piktnaudžiaavęs tarnyba ar padaręs kitas nusikalstamas veikas valstybės tarnybai ar viešiesiems interesams, gali būti pripažintas šių nusikalstamų veikų subjektu. Dėl vykdomos viešojo pobūdžio veiklos notaras yra priskiriamas valstybės tarnautojui prilyginamų asmenų kategorijai; tai patvirtina ir baudžiamosios teisės doktrina³⁰, ir teismų praktika³¹. Be abejo, notaras gali būti patrauktas baudžiamajon atsakomybėn ir už kitas nusikalstamas veikas, pavyzdžiui, už nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą finansų sistemai (laiku nesumokėjęs mokesčių, už apgaulingą finansinės apskaitos tvarkymą) arba valdymo tvarkai, suklautojės dokumentus.

3. Teismų praktika dėl notarų galbūt padarytų nusikalstamų veikų

Teismų praktika dėl notarų galbūt padarytų nusikalstamų veikų nėra gausi, nes, kaip minėta, notarami baudžiamajon atsakomybėn traukiami labai retai, dar rečiau pripažįstami kaltais padarę veikas, turinčias nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymius. Pirmiausia, be abejo, paminėtinos teismų nagrinėtos bylos dėl notarų galbūt padarytų nusikalstamų veikų valstybės tarnybai

³⁰ Švedas, G., Merkevičius, R., Veršekys, P. Notaras ir baudžiamoji justicija. *Notariatas*, Nr. 18, 2014, p. 33; Gutauskas, A. Notarų baudžiamosios atsakomybės ypatumai. *Notariatas*, Nr. 13, 2012, p. 83.

³¹ Žr., pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo 2013 m. vasario 22 d. nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-41-303/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 25 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-25-495/2020. *Teismų praktika*, 2020, 54, p. 455–483.

ir viešiesiems interesams. Notarų galbūt padarytos nusikalstamos veikos buvo kvalifikuotos kaip piktnaudžiavimas, numatytas Baudžiamojo kodekso 228 straipsnyje, tarnybos pareigų neatlikimas, numatytas Baudžiamojo kodekso 229 straipsnyje. Notarams buvo pareikšta kaltinimų ir dėl dokumentų suklastojimo, numatyto Baudžiamojo kodekso 300 straipsnyje.

Baudžiamojo kodekso 228 straipsnyje numatytas piktnaudžiavimas gali būti padaromas kaip dvi alternatyvios pavojingos veikos: piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi arba įgaliojimų viršijimas. Piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi suprantamas kaip valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens savo tarnybinės padėties, įstatymais ir kitais teisės aktais suteiktų įgaliojimų panaudojimas arba nepanaudojimas priešingai tarnybos interesams, jos veiklos principams, esmei ir turiniui³². Taigi, piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi pripažintini ir tokie veiksmai, kurių teisės aktai nedraudžia, bet jie yra priešingi tarnybos principams³³. Piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi padaromas aktyviais veiksmais arba neveikimu. O įgaliojimų viršijimas suprantamas kaip įstatymais ir kitais teisės aktais valstybės tarnautojui ar jam prilygintam asmeniui suteiktų įgaliojimų ribų viršijimas. Pastarasis padaromas tik neteisėtu veikimu. Kiti objektyvieji piktnaudžiavimo požymiai pasireiškia pavojingais padariniais – didele žala valstybei, Europos Sąjungai, tarptautinei viešajai

organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui; priežastiniu ryšiu tarp padarytos veikos ir kilusių padarinių³⁴.

Paprastai faktą, kad valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo piktnaudžiavo tarnybine padėtimi ar viršijo įgaliojimus, patvirtina aplinkybės, kad toks asmuo veikdamas (arba neveikdamas) atitinkamu būdu pažeidė teisės aktų nuostatas, įtvirtinančias tam tikrų teisiškai reikšmingų veiksmų atlikimo tvarką, nesilaikė iš teisės aktų jam kylančių teisių ir pareigų, bet kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant dėl asmens atsakomybės pagal Baudžiamojo kodekso 228 straipsnį svarbu ir tai, ar valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo vadovavosi tarnybos interesais ir principais, ar neiškreipė savo tarnybinės veiklos turinio, kokių tikslų siekė, ar šie tikslai suderinami su tarnybine veikla. Be to, asmens veikimas (neveikimas), kuris teismų yra pripažįstamas neteisėtu, dar pats savaime nereiškia piktnaudžiavimo ar įgaliojimų viršijimo³⁵. Ne bet koks pareigūno vardo diskreditavimas gali būti vertinamas kaip didelė žala. Didelės žalos požymis yra vertinamasis, o įstatymas nepateikia universalių kriterijų žalos mastui nustatyti, todėl kiekvienu konkrečiu atveju apie žalos dydį sprendžia teismas, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes³⁶. Be to, pripažinimas kaltu dėl piktnaudžiavimo galimas tik esant asmens tyčinei (tiesioginei ar netiesioginei) kaltei³⁷.

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gegužės 16 d. Teismų praktikos bylose dėl nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXIII skyrius) apžvalga (II dalis). *Teismų praktika*, 2022, 56, p. 701–702.

³³ Gutauskas, A. *op. cit.*, p. 84.

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gegužės 16 d. Teismų praktikos bylose dėl nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXIII skyrius) apžvalga (II dalis). *Teismų praktika*, 2022, 56, p. 701–703.

³⁵ *Ibid.*, p. 705–711.

³⁶ *Ibid.*, p. 711–723.

³⁷ *Ibid.*, p. 725–726.

Baudžiamojo kodekso 229 straipsnyje numatytas tarnybos pareigų neatlikimas, kai valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo dėl neatsargumo neatlieka savo pareigų ar jas atlieka netinkamai, jeigu dėl to valstybė, Europos Sąjunga, tarptautinė viešoji organizacija, juridinis ar fizinis asmuo patyrė didelės žalos. Tarnybos pareigų neatlikimo objektyvieji požymiai pasireiškia: priešinga tarnybai veikla – neatlikimu savo pareigų arba netinkamu jų atlikimu; nusikalstamais padariniais – didele žala atitinkamiems subjektams; priešastiniu ryšiu tarp šios veiklos ir padarinių. Tarnybos pareigų neatlikimas, kaip ir piktnaudžiavimas, gali būti padaromas dviem alternatyviomis veiksmais – neatliekant tarnybos pareigų arba netinkamai jas atliekant. Tarnybos pareigų neatlikimu būtų laikomas neteisėtas asmens neveikimas, t. y. tų pareigų, kurios yra jo kompetencija, neatlikimas ir nepasinaudojimas savo įgaliojimais, kuriuos suteikia teisės aktai, kai tai būtina tarnybos interesams užtikrinti. Netinkamu tarnybos pareigų atlikimu laikytinas aplaidus, nekokybiškas, atmetinai ar nepakankamai veiksmingai vykdydamas savo pareigų, neužtikrinant tarnybos interesų. Sprendžiant dėl atsakomybės pagal Baudžiamojo kodekso 229 straipsnį, būtina nustatyti, kokių konkrečių savo pareigų, kylančių iš atitinkamų teisės aktų, valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo neatliko arba atliko netinkamai. Tarnybos pareigų neatlikimas gali būti padaromas tik neatsargia kaltės forma, kuri gali pasireikšti nusikalstamu pasitikėjimu arba nusikalstamu nerūpestingumu³⁸.

Pabrėžtina, kad pagrindinis nusikaltimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams

bei kitos rūšies atsakomybių atribojimo kriterijus yra Baudžiamojo kodekso 228 ir 229 straipsniuose nurodytas didelės žalos požymis, apibūdinantis nusikalstamos veikos padarinius. Nenustačius didelės žalos požymio, neteisėta veika paprastai vertinama kaip (tarnybinis) drausminis ar administracinis nusižengimas³⁹. Toliau aptarsime notarų veiklai svarbią teismų praktiką piktnaudžiavimo byloje.

Vilniaus apygardos teismas nagrinėjo bylą⁴⁰, kurioje notarė P. J. buvo kaltinama pagal Baudžiamojo kodekso 228 straipsnio 2 dalį dėl to, kad ji, siekdama turtinės naudos, piktnaudžiavo tarnybine padėtimi ir viršijo jai suteiktus įgaliojimus. Šioje byloje notarė taip pat buvo kaltinama ir pagal Baudžiamojo kodekso 300 straipsnio 3 dalį, t. y. tuo, kad veikdama kartu su kitais asmenimis pagamino netikrą dokumentą, suklastojo tikrą dokumentą, laikė suklastotą tikrą dokumentą, dėl to kitam asmeniui buvo padaryta didelė žala. Kaltinimas notarei buvo grindžiamas tuo, kad notarė P. J., būdama asmeniu, prilygintu valstybės tarnautojui, t. y. besiversdama privačia veikla – eidama Vilniaus miesto notarų biuro notarės pareigas ir turėdama atitinkamus administracinius (valstybės suteiktus) įgaliojimus šioje srityje, pažeisdama Notariato įstatymo 2 straipsnio 1 dalies reikalavimus, nustatančius, kad „notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis šio įstatymo nustatytas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų“; Notariato įstatymo 13 straipsnio reikalavimus, kad „notarai savo veikloje

³⁹ *Ibid.*, p. 741.

⁴⁰ Vilniaus apygardos teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-433-648-2013.

³⁸ *Ibid.*, p. 728–738.

vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, šiuo įstatymu ir kitais Lietuvos Respublikos įstatymais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro teisės aktais ir Notarų rūmų nutarimais bei kitais teisės aktais“; minėto įstatymo 30 straipsnio reikalavimus, kad „notarai privalo išaiškinti atliekamų notarinių veiksmų prasmę ir pasekmes asmenims, kurie nori juos atlikti“; minėto įstatymo 31 straipsnio reikalavimus, kad „tvirtinant sandorius, įsitikinama fizinių asmenų veiksnumu“, bei minėto įstatymo 37 straipsnio reikalavimus, reglamentuojančius notarinių veiksmų registro pildymo tvarką, siekdama turtinės naudos – notaro atlygio už neteisėtą notarinį veiksmą, piktnaudžiavo tarnybine padėtimi ir viršijo jai suteiktus įgaliojimus. Notarė buvo kaltinama, kad veikdama kartu su nusikalstamos veikos bendrininkais Vi. V. ir Y. K., kurie turėjo tikslą apgaule savo naudai įgyti svetimą turtą – pinigines lėšas už numatomą parduoti V. V. nuosavybės teise priklausančią žemės sklypą, bei pasitelkusi asmenį, kuris dėl šios veikos nėra kaltas, – psichikos ir elgesio sutrikimų turintį V. V., po to, kai nusikalstamos veikos bendrininkai Vi. V. ir Y. K., sandoriui – įgaliojimui sudaryti ir patvirtinti atvedė į jos darbovietę – Vilniaus miesto notaro biurą nuo vaikystės psichine liga (sunkiu protiniu atsilikimu) sergantį V. V., negalintį veikti savarankiškai, be aplinkinių priežiūros ir pagalbos, sklandžiai, aiškiai ir nuosekliai reikšti savo minčių, savarankiškai parašyti savo vardo ir pavardės, teisingai suprasti sudaromo teisinio sandorio veiksmo ir jo pasekmių, pagamino pagal kito nusikalstamos veikos bendrininko Y. K. pateiktus V. V. asmens ir nekilnojamojo turto dokumentus netikrą įgaliojimą, kuriuo V. V. tariamai įgaliojo Y. K. būti jo atstovu. Po to, kai šiame įgaliojime

Vi. V. vietoj savo brolio V. V. padarė rankraštinių įrašų „V. V.“ ir psichikos ir elgesio sutrikimų turintis V. V., vykdydamas nusikalstamos veikos bendrininkų nurodymą pasirašyti jų nurodytoje vietoje, pasirašė (pavinguriuodamas keletą linijų) įgaliojime ties rankraštiniu įrašu „V. V.“, patvirtino minėtą netikrą įgaliojimą. Tokiu būdu notarė bendrai pagamino netikrą dokumentą. Tęsdama nusikalstamą veiką, notarė P. J., tuo pačiu laiku ir toje pačioje vietoje, veikdama kartu su nusikalstamos veikos bendrininkais Vi. V. ir Y. K., bei pasitelkusi psichikos ir elgesio sutrikimų turintį asmenį V. V., suklastojo tikrą dokumentą – notarinio veiksmo registracijos įrašą Vilniaus miesto notaro biuro notariniame registre. Tęsdama nusikalstamą veiką, notarė P. J. Vilniaus miesto notaro biure laikė suklastotą tikrą dokumentą – Vilniaus miesto notaro biuro notarinį registrą su jame esančiu suklastotu notarinio veiksmo registracijos įrašu, kol jo pagal reikalavimą nepateikė Vilniaus apskrities VPK Vilniaus rajono PK pareigūnams. Dėl minėtų notarės veiksmų nukentėjusiajam V. V. buvo padaryta didelė žala, nes neteisėtai kitam asmeniui (Y. K.) buvo suteikta teisė būti V. V. įgaliotiniu tvarkant per visą gyvenimą sukaupto vienintelio nukentėjusiojo turto – žemės sklypo perleidimo klausimus, o Lietuvos Respublikos valstybė patyrė didelę neturtinę žalą, nes akivaizdžiai buvo pažemintas notaro prestižas ir autoritetas, sugriautas pasitikėjimas Vilniaus miesto notarų biuru.

Teismo nagrinėjame apeliaciniame skunde prokuroras pabrėžė, kad kėsিনimosi į valstybės tarnybą padarinių mastas labai priklauso ir nuo valstybės tarnybos veiklos srities, kaltininko einamų pareigų svarbos⁴¹.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232/2012.

Notariato įstatymas įtvirtina svarbius reikalavimus notarams, dėl kurių jų veikla yra išskirtinė ir unikali. Todėl notarai savo veikloje turi imtis ypatingų atidumo ir atsargumo

padaromi tik veikiant tiesiogine tyčia. Nustatoma, kad P. J., atlikdama savo kaip notarės pareigas, suklydo nustatydamą V. V., atvykusio pas ją gauti įgaliojimą, tapatybę, ir

Teismo nagrinėjame apeliaciniame skunde prokuroras pabrėžė, kad kėsintis į valstybės tarnybą padarinių mastas labai priklauso ir nuo valstybės tarnybos veiklos srities, kaltininko einamų pareigų svarbos.

priemonių, esant bet kokių abejonų dėl dokumento tikrumo ir (ar) jį pateikusio asmens tapatybės, netvirtinti jokių sandorių, o apie galimus neteisėtus veiksmus pranešti teisėsaugos institucijoms. Gynybos versija, neva notarė P. J. nepadarė jokios nusikalstamos veikos, nes buvo suklaidinta kito asmens, atmetima kaip nepagrįsta ir kaip visiškai nepriimtina dėl notaro statuso, vykdomų funkcijų ir atliekamos veiklos.

Byloje vertindamas notarei P. J. inkriminuotus veiksmus teismas pabrėžė, kad notarė, išdavusi įgaliojimą, vėliau nepatvirtino žemės sklypo pirkimo–pardavimo sutarties dėl žemės sklypo schemoje esančių netikslumų. Žemės sklypo pirkimo–pardavimo sutartis buvo sudaryta kitame notarų biure, nei dirba notarė P. J., tai rodo, kad notarė siekė atlikti notarinius veiksmus laikydamasi būtinų formalumų. Taip pat buvo atmetas kaltinimo teiginys, kad įgaliojimas buvo išduotas tyčia, notarei siekiant neteisėtai gauti turtinės naudos – notarinį atlyginimą už atliktą notarinį veiksmą, pabrėžiant, kad vien notarinio atlyginimo už notarinio veiksmo atlikimą gavimas, kurį leidžia teisės aktai, savaime nepagrindžia to, kad notarė P. J. padarė inkriminuotą nusikalstamą veiką veikdama bendrininkų grupėje kartu su nuteistaisiais. Be to, teismas pažymėjo, kad kaltinime notarei P. J. inkriminuoti nusikaltimai gali būti

dėl to išdavė įgaliojimą, kuriuo V. V. įgaliojo Y. K. jam atstovauti, negalima daryti išvados, jog notarė veikė tyčia. Notarės P. J. aplaidumas atliekant notarines funkcijas negali būti vertinamas kaip tyčinių nusikaltimų, numatytų Baudžiamojo kodekso 300 straipsnio 3 dalyje ir 228 straipsnio 2 dalyje, padarymas. Dėl to notarė dėl aptarto kaltinimo buvo išteisinta.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išnagrinėjo baudžiamąją bylą⁴², kurioje notarė V. P. buvo kaltinama pagal Baudžiamojo kodekso 228 straipsnio 1 dalį, t. y. tuo, kad ji, viršydama savo įgaliojimus, pažeidė Notariato įstatymo 31 straipsnio, pagal kurį atlikdamas notarinius veiksmus notaras nustato asmens tapatybę pagal pateiktą asmens tapatybės kortelę arba kitą asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą, kuriame yra asmens kodas ir nuotrauka, bei įsitikina fiziniu asmenų veiksniumu, reikalavimus. Notarė, nesant jos akivaizdoje įgaliojančiojo asmens, įgaliojime išbraukė žodį „neapibrėžtam“ ir įrašė žodžius „dvejų metų“. Ši įrašą notarė V. P. patvirtino savo parašais ir notarų biuro antspaudais bei perdavė įgaliojimą įgaliotiniui. Įgaliojimas buvo panaudotas sudarant pirkimo–pardavimo sutartį, priešingą įgaliotojų interesams,

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-407/2009.

dėl to įgaliotojai patyrė didelę turtinę žalą. Tokiu veiksmu notarė V. P. diskreditavo valstybės institucijos – notariato autoritetą ir padarė didelę žalą valstybei.

Apylinkės teismas notarę V. P. dėl kaltinimo piktnaudžiavimu išteisino, nes nusta- tatė didelės žalos, kurią savo veika būtų padariusi kaltinamoji. Teismas konstatavo, kad jos veiksmai ištaisant įgaliojimą nesant akivaizdoje įgaliojančio asmens yra priešingi Notariato įstatymo reikalavimams, bet atitinka drausminio nusižengimo požymius. Tokį teismo vertinimą nulėmė išvada, kad notarės atliktas pataisymas yra formalaus pobūdžio ir pagal tuo metu galiojusią nota- rinę praktiką neturėtų būti traktuojamas kaip įgaliojimo termino pratęsimas; kad nėra įro- dymų, jog notarė V. P. veikė prieš įgaliotojų valią, siektų gauti kokios nors naudos ar būtų suinteresuota įgaliojimo pratęsimu. Teismas savo vertinimą taip pat motyvavo tuo, kad dėl notarės V. P. padaryto Notariato įstatymo pažeidimo buvo inicijuota neeilinė notarės atestacija ir Notarų atestacijos komisijos nu- tarimu buvo pripažinta, kad notarė V. P. tin- ka eiti notarės pareigas. Skundai dėl tokio sprendimo buvo atmesti ir Lietuvos notarų rūmų prezidiumo bei Teisingumo ministe- rijos, ir teismų. Teismas padarė išvadą, jog įgaliotojai buvo fiktyvūs pastato savininkai ir jokios žalos dėl pastato pardavimo nepatyrė. Apeliacinės instancijos teismas, atmesda- mas įgaliotojų apeliacinį skundą, iš esmės nurodė tuos pačius argumentus.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat konstatavo, kad notarė V. P., ištaisydama įgaliojimą nesant jos akivaizdoje įgaliojan- čio asmens, pažeidė Notariato įstatymo rei- kalavimus, bet šis pažeidimas neperžengė drausminio nusižengimo ribų. Nepasitvirtino esminės kaltinimo aplinkybės, kad notarės

V. P. veiksmai, jai ištaisant įgaliojimą ir tvir- tinant pastato pirkimo–pardavimo sandorį, buvo atlikti priešingai įgaliotojų valiai ir kad dėl šių veiksmų šie patyrė žalos. Nenusta- tyta ir būtinų subjektyviųjų požymių – kad notarė suvokė, jog tvirtina neteisėtą sando- rį, numatė žalos atsiradimo galimybę ir šios žalos norėjo ar sąmoningai leido jai atsiras- ti. Įgaliojimo ištaisymas, įrašant konkretų jo galiojimo terminą, buvo atliktas siekiant palengvinti įgaliotam asmeniui dokumentų tvarkymą, prieš tai telefonu gavus asmens, prisistačiusio pastato savininku, žodinį suti- kimą. Be to, tarp notarės V. P. ištaisant įgalio- jimą padaryto Notariato įstatymo pažeidimo ir dėl pastato pardavimo galbūt atsiradusios žalos nėra priežastinio ryšio. Konstatuota, kad notarės V. P. padarytas pažeidimas yra formalaus pobūdžio, neleidžiantis daryti iš- vados apie notariato autoriteto menkinimą ir didelę žalą valstybei, taigi notarė V. P. buvo išteisinta dėl kaltinimo pagal Baudžiamojo kodekso 228 straipsnio 1 dalį (įgaliojimų vir- šijimas), nesant jos veikoje nusikaltimo su- dėties požymių.

Vilniaus apygardos teismas išnagrinėjo baudžiamąją bylą⁴³, kurioje notarei D. M. bu- vo pareikštas kaltinimas pagal Baudžiamojo kodekso 229 straipsnį. Notarė buvo kalti- nama, kad netinkamai atliko savo pareigas, diskreditavo valstybės tarnautojo vardą, su- menkino notaro, kaip valstybės įgalioto as- mens, autoritetą, dėl to buvo padaryta didelė žala valstybės interesams ir sudarytos sąly- gos UAB „V. S. G.“ direktoriui D. V. padaryti nusikalstamą veiką. Notarė, kuri privalėjo lai- kytis Notariato įstatymo 30 straipsnio nuo- statų („notarai privalo išaiškinti atliekamų

⁴³ Vilniaus apygardos teismo 2013 m. vasario 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-41-303/2013.

notarinių veiksmų prasmę ir pasekmes asmenims, kurie nori juos atlikti“), Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso 10 straipsnio, nurodančio, kad „notaras visada objektyvus ir yra absoliutus šalių teisinio saugumo garantas. Jis visada privalo prisiminti, kad saugo ir gina ne vienos, o abiejų šalių įstatymui neprieštaraujančius interesus ir niekas, išskyrus įstatymus, negali įtakoti jo sprendimo“, bet, privalėdama tinkamai vykdyti jai valstybės pavestas funkcijas, būti objektyvi, nepriklausoma ir saugoti visų sandorių šalių įstatymui neprieštaraujančius interesus, užtikrinti civilinių teisinių santykių teisėtumą, ir žinodama, kad UAB „V. S. G.“ yra sudariusi kreditavimo sutartį su AB SEB banku ir pagal minėtą kreditavimo sutartį AB SEB bankui yra įkeisti butai, žinodama, kad AB SEB bankas raštu „Dėl įkeisto nekilnojamojo turto pardavimo ir paskesnio (antrinio) įkeitimo (hipotekos)“ leido skolininkui UAB „V. S. G.“ parduoti minėtus butus, numatant įkeisto turto pardavimo ir hipotekos išregistravimo sąlygas, ir žinodama, kad minėtosios gyvenamosios patalpos – butai turi būti parduoti kiekvienas ne mažesne nei 2 550 Lt už vieną kv. m verte ir gauta pinigų suma, kuri turi būti lygi buto ploto ir nurodytos 2 550 Lt už vieną kv. m vertės sandaugai, turi būti nukreipta į nurodytą AB SEB banko sąskaitą kaip lėšos, skirtos UAB „V. S. G.“ kredito grąžinimui pagal sutartį už konkretų butą, taip pat, kad žemės sklypo dalies ir butų pardavimo sutartys prieštarauja AB SEB banko rašte numatytiems įkeisto turto pardavimo ir hipotekos išregistravimo sąlygoms, nesiėmė jokių veiksmų, kad užtikrintų AB SEB banko rašte nustatytas įkeisto turto pardavimo ir hipotekos išregistravimo sąlygas, ir notariškai patvirtino šias pirkimo–pardavimo sutartis. Tokiu būdu notarė sudarė teisinę prielaidą

pirkėjams netinkamai įvykdyti AB SEB banko rašte numatytas įkeisto turto pardavimo ir hipotekos išregistravimo sąlygas bei neužtikrino, kad šias sąlygas įvykdys UAB „V. S. G.“, dėl to sudarė sąlygas UAB „V. S. G.“ direktoriui D. V. padaryti nusikalstamą veiką, numatytą Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio 2 dalyje. AB SEB bankui buvo padaryta didelė turtinė žala ir nebuvo išregistruoti butų įkeitimai, dėl to buvo padaryta didelė (turtinė ir neturtinė) žala ir minėtų butų pirkėjams.

Notarė D. M. buvo kaltinama, kad nurodytais veiksmais pažeidė Civiliniame kodekse įtvirtintus teisingumo ir sąžiningumo principus, taip pat minėtų teisės aktų nuostatas, bei, būdama valstybės tarnautojui prilygintas asmuo – notarė, netinkamai atliko savo pareigas, diskreditavo valstybės tarnautojo vardą, sumenkino notaro, kaip valstybės įgalioto asmens, autoritetą, dėl to buvo padaryta didelė žala valstybės interesams ir sudarytos sąlygos UAB „V. S. G.“ direktoriui D. V. padaryti nusikalstamą veiką.

Teismas nurodė, jog objektyviai nustatytos aplinkybės neleidžia konstatuoti, kad notarė D. M., notariškai patvirtinusi dvylikos butų pirkimo–pardavimo sutartis, kurios tam tikra prasme neatitiko AB SEB banko rašte nustatytų butų pardavimo sąlygų, savo veiksmais sudarė sąlygas kaltinamajam D. V. sukčiauti, dėl to AB SEB bankui buvo padaryta didelė turtinė žala, kita vertus, kaltinamasis D. V. dėl kaltinimo pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio 2 dalį yra išteisintas, kaip nepadaręs veikos, turinčios šio nusikaltimo požymių. Vadinasi, nėra pagrindo pripažinti, kad dėl notarės D. M. veiksmų AB SEB bankas patyrė didelę žalą. Teismas taip pat nurodė, jog nėra pagrindo konstatuoti, kad dėl notarės D. M. veiksmų didelės žalos patyrė ir fiziniai asmenys, kurie

pagal minėtas pirkimo–pardavimo sutartis įsigijo butus. Vien dėl to, kad UAB „V. S. G.“, siekdama statomo gyvenamojo namo visiškai (100 proc.) baigtumo, tinkamai nevykdė ir nevysiškai įvykdė savo įsipareigojimus AB SEB bankui (tai buvo daroma su banko žinia ir jam toleruojant), notarė atsakyti baudžiamąja tvarka negali, be to, pagal Civilinio kodekso 4.197 straipsnio 2 dalies 1 punktą, pirkėjams visiškai atsiskaičius su pardavėju, t. y. bendrove „V. S. G.“, jų nuosavybės teisės į butą su žemės sklypo dalimi suvaržymas hipoteka iš karto turėjo pasibaigti, tai ir buvo konstatuota Lietuvos apeliacinio teismo sprendimuose.

Teismas taip pat vertino, kad notarei D. M. netinkamai inkriminuotas didelės žalos padarymas valstybei. Vien deklaratyvių teiginių, kad netinkamai atlikdama savo pareigas notarė D. M. diskreditavo valstybės tarnautojo vardą, sumenkino notaro – valstybės įgalioto asmens autoritetą, tokiai išvada pagrįsti nepakanka. Teismas rėmėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimu kasacinėje nutartyje Nr. 2K-512/2004, kad pareigūnas, neatlikdamas savo pareigų, šiuo konkrečiu atveju – netinkamai jas atlikdamas, visada diskredituoja pareigūno vardą. Vis dėlto ne bet koks pareigūno vardo diskreditavimas gali būti vertinamas kaip didelė žala valstybei. Didelės žalos požymis šiuo atveju turi būti nustatomas vertinant bylos aplinkybių visumą – didelė žala valstybei galėtų būti konstatuojama tik nustačius, kad dėl valstybės tarnautojo ar jam prilyginamo asmens poelgio sutriko normali valstybės institucijų veikla, buvo sudarytos sąlygos kitiems asmenims atlikti neteisėtus veiksmus, buvo pažeisti daugelio žmonių interesai, pakirstas pasitikėjimas valstybės valdymo tvarka ir pan. (kasacinės nutartys Nr. 2K-568/2007,

Nr. 2K-262/2011, Nr. 2K- 537/2012). Tokių faktų šioje byloje nebuvo nustatyta, todėl nėra jokio pagrindo teigti, kad kaltinamosios D. M. elgesys sukėlė tokius padarinius, dėl kurių jis negalėtų būti vertintinas kaip drausmės pažeidimas, o tokiu elgesiu pažeisti interesai negalėtų būti ginami civilinio proceso tvarka. Taigi, byloje nebuvo pagrindo konstatuoti, kad dėl kaltinamosios notarės D. M. veiksmų kam nors buvo padaryta didelė žala, todėl notarė D. M. dėl kaltinimo, numatyto Baudžiamojo kodekso 229 straipsnyje, išteisinta kaip nepadariusi veikos, turinčios nusi kaltimo požymių.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išnagrinėjo baudžiamąją bylą⁴⁴, kurioje notarei R. P. buvo inkriminuota nusikalstama veika, nustatyta Baudžiamojo kodekso 229 straipsnyje. Nustatyta, kad R. P., būdama valstybės tarnautojui prilygintas asmuo – Kauno miesto notarė, savo parašu ir antspaudu patvirtino A. L., negalinčio suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti, testamentą, prieš tai neišaiškinusi jam atliekamų notarinių veiksmų prasmės ir pasekmių bei neįsitikinusi testatoriaus A. L. veiksniumu, taigi dėl neatsargumo netinkamai atliko savo pareigas. Apeliacinės instancijos teismas nuosprendyje pateikė išvadą, kad tokiais savo veiksmais R. P. pažeidė: Notariato įstatymo 1 straipsnio reikalavimus, nes, turėdama teisę juridškai įtvirtinti neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektines teises ir juridinius faktus, užtikrinti šių asmenų ir valstybės teisėtą interesų apsaugą, patvirtino asmens, kuris dėl ligos negalėjo suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti, testamentą; Notariato įstatymo

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-25-495/2020. *Teismų praktika*, 2020, 54, p. 455–483.

2 straipsnio reikalavimus, nes neužtikrino, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų, o dėl jos netinkamo pareigų atlikimo – testamentą patvirtinimo neįsitikinus testatoriaus veiksniumu atsirado neteisėtas vienašalis sandoris ir neteisėtas dokumentas – testamentas; Notariato įstatymo 30 straipsnio reikalavimą, kad notarijai privalo išaiškinti atliekamų notarinių veiksmų prasmę ir pasekmes asmenims, kurie nori juos atlikti, bet to nepadarė, nors A. L. negalėjo suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti; 31 straipsnio reikalavimą, kad tvirtinant sandorį privalėjo įsitikinti fizinio asmens, dalyvaujančio sandoryje, veiksniumu, bet tuo neįsitikino, nors testamentą sudarymo metu egzistavo pakankamai akivaizdūs testatoriaus valios nebuvimo įrodymai. Abiejų instancijų teismai vienodai nusprendė, kad R. P., pažeisdama minėtąsias įstatymo nuostatas, dėl neatsargumo atliko savo pareigas netinkamai, nes notaro veiklos ypatybės lemia jam taikomi didesnio atidumo, atsargumo ir rūpestingumo reikalavimai, kurie įpareigoja jį griežtai laikytis įstatymų reikalavimų bei atsisakyti atlikti notarinių veiksmų, jeigu tokio veiksmo atlikimas prieštarauja įstatymams ar neatitinka jų reikalavimų. Teismai tokiais R. P. veiksmais padarytą žalą vertino skirtingai. Apeliacinės instancijos teismas, pripažindamas R. P. kaltą ir nuteisdamas pagal Baudžiamojo kodekso 229 straipsnį, nusprendė, kad notarės R. P. veiksmais buvo padaryta didelė žala valstybei, nes ji, sudarydama sąlygas tretiesiems asmenims įgyti kito asmens turtą prieš jo valią, diskreditavo valstybės tarnautojo vardą ir sumenkino notariato autoritetą.

Byloje surinktais duomenimis buvo įrodyta, kad A. L. sutuoktinė N. G. įtikino notarę R. P., jog A. L. visą savo turtą nori palikti jai,

ir nusiėmė nuo notarės tikrąją A. L. sveikatos būklę, t. y. faktą, kad pagal A. L. atliktos teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės duomenimis nustatyta, jog A. L. dėl psichikos sutrikimų negali suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti, bei pateikė jai gydytojo surašytą medicinos dokumentą, kuriame nurodyta, jog A. L. būklė kintanti, bet šios aplinkybės savaime neeliminuoja notarės R. P. kaltės ir nesudaro pagrindo teigti, kad nebuvo padaryta nusikalstama veika, nustatyta Baudžiamojo kodekso 229 straipsnyje, ir kad R. P. veikoje nėra šios nusikalstamos veikos sudėties.

Notarė R. P. prieš tvirtindama A. L. testamentą ėmėsi tam tikrų parengiamųjų veiksmų: Gyventojų registro tarnybos duomenų bazėje tikrino asmens duomenis, Neveiksnių ir ribotai veiksmingų asmenų registro duomenis apie A. L., išklaušė pačios N. G. paaiškinimų ir patikrino jos pateiktą gydytojo surašytą medicinos dokumentą. Vis dėlto šių veiksmų atlikimas nebuvo pakankamas tam, kad prieš tvirtinant testamentą būtų visiškai įsitikinta A. L. veiksniumu ir taip būtų užkirstas kelias atsirasti neteisėtiems sandoriams ir dokumentams civiliniuose teisiniuose santykiuose. Testamentą sudarymo metu buvo pakankamai akivaizdūs A. L. valios nebuvimo įrodymai, jis buvo vegetacinės būsenos, nebuvo sąmoningas, dėl sunkios ligos ne tik niekaip negalėjo išreikšti savo valios, bet dėl negalėjimo suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti negalėjo savo valios suformuoti. Taigi notarė R. P. turėjo ne tik formaliai patikrinti Neveiksnių ir ribotai veiksmingų asmenų registro duomenis, tikėti N. G. paaiškinimais apie tai, kad A. L. yra sąmoningas, bendrauja į pateiktus klausimus atsakydamas neaiškiais konkludentiniais ženklais (rankos paspaudimu, akies mirktelėjimu ir

pan.), bet ir pagal situaciją privalėjo rūpestingai įsitikinti A. L. sveikatos būkle bei jo gebėjimu suprasti savo veiksmų esmę ir juos valdyti. Šių pareigų notarė R. P. neįvykdė, taip sąmoningai nesilaikė Notariato įstatymo 1, 2, 30, 31 straipsnių normų. Tvirtindama faktiškai neveiksnaus A. L. testamentą ji, nors nenumatė, kad dėl netinkamo pareigų atlikimo kils žalingų padarinių (bus sudarytos sąlygos N. G. apgaule įgyti turtinę teisę į A. L. didelės vertės turtą ir taip padaryti nusikalstamą veiką, nustatytą Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio 2 dalyje), pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes (išsilavinimą ir profesinę bei gyvenimiškąją patirtį) galėjo ir turėjo tai numatyti. Taigi, pagal nustatytas bylos faktines aplinkybes, notarė R. P. netinkamai atliko savo kaip notarės pareigas dėl nusikalstamo nerūpestingumo.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pritarė apeliacinės instancijos teismo argumentams, kuriais šis teismas grindė didelės žalos požymio buvimą nuteistosios R. P. veikoje, t. y. kad dėl aptarto notarės R. P. elgesio buvo diskredituotas valstybės tarnautojo vardas, sumenkintas notariato autoritetas ir taip padaryta didelė žala valstybei. Atsižvelgdamas į R. P. atliktų veiksmų pobūdį (tvirtindama testamentą neįsitikino testatoriaus veiksniumu ir valia), į tai, kad R. P. elgesys iš esmės pasireiškė ir tuo, jog buvo sudarytos sąlygos kitiems asmenims (N. G.) padaryti nusikalstamą veiką ir įgyti kito asmens turtą prieš jo valią, teismas konstatavo, kad šiuo atveju notariato autoritetas bei valstybės tarnautojo vardas buvo sumenkinti tokiu mastu, kad valstybei buvo padaryta didelė žala. Šiuo atveju neturi reikšmės aplinkybė, kad teismų sprendimais civilinio proceso tvarka R. P. patvirtintas testamentas buvo pripažintas negaliojančiu, nes tai nepaneigia

R. P. nusikalstamų veiksmų pavojingumo ir jais padarytos žalos reikšmingumo. Taigi byloje yra įrodytas didelės žalos požymis, taip pat nustatytas priežastinis notarės R. P. veikos ir kilusių padarinių ryšys.

Nors notarei R. P. dėl Notariato įstatymo pažeidimų, padarytų tvirtinant A. L. testamentą, buvo pritaikyta drausminė atsakomybė – ji atleista iš notaro pareigų, tačiau pagal nustatytas bylos faktines aplinkybes nėra pagrindo teigti, kad šiuo atveju R. P. veika pagal savo pavojingumą, pobūdį ir žalingus padarinius galėtų būti vertinama ne kaip baudžiamąją atsakomybę užtraukianti veika, o tik kaip drausminis nusižengimas. Taigi teismas padarė išvadą, kad pagal nustatytas bylos faktines aplinkybes R. P. veika atitinka visus – objektyviuosius ir subjektyviuosius – nusikalstamos veikos, nustatytos Baudžiamojo kodekso 229 straipsnyje, požymius. Teismas taip pat nurodė, jog notarė R. P. savo veiksmais sudarė sąlygas tretiesiems asmenims įgyti ne kito asmens turtą, o teisę į kito asmens turtą prieš jo valią. Apeliacinės instancijos teismo nuosprendis dėl šios dalies buvo pakeistas, bet kita nuosprendžio dalis palikta galioti. Notarė R. P. buvo nuteista pagal Baudžiamojo kodekso 229 straipsnį 38 MGL (1431,08 Eur) dydžio bauda.

Notarei D. F. buvo iškelta baudžiamoji byla⁴⁵ pagal Baudžiamojo kodekso 275 straipsnio 3 dalį ir 285 straipsnio 2 dalį⁴⁶ dėl piktnaudžiavimo tarnyba ir patikėto svetimo

⁴⁵ Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento vyriausiojo prokuroro 2001 m. lapkričio 8 d. nutarimas nušalinti nuo pareigų Lietuvos notarų rūmų informacija.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo“ (redakcija nuo 2001-08-17). *Vyriausybės žinios*, 1961, Nr. 18-147.

turto pasisavinimo stambiu mastu. Notarė buvo kaltinama, kad piktnaudžiavo tarnybine padėtimi ir veikdama priešingais tarnybai interesais, savanaudiškais tikslais pasinaudojo notaro įgaliojimais vykdant kitą nusi kaltimą – komercinio banko jai patikėtų lėšų pasisavinimą stambiu mastu. Notarė buvo kaltinama, kad priėmusi į notarų biuro depozitinę sąskaitą likviduojamo komercinio banko pinigus, kuriuos ji privalėjo išmokėti banko kreditoriams (fiziniams asmenims) pagal banko pateiktą sąrašą, neteisėtai, piktnaudžiaudama notaro tarnybine padėtimi, įrašė save į čekį kaip šių lėšų gavėją ir pateikusi šį čekį banko darbuotojui banko kasoje pasiėmė visą likviduojamo komercinio banko pervestą sumą grynais. Tokiu būdu pasisavino jai patikėtą svetimą komercinio banko turtą stambiu mastu. Be to, jau iškėlus baudžiamąją bylą, apklausus notarę kaip įtariamąją, ji, pakviesta atvykti pas prokurorą, paskirtu laiku neatvyko, bet, pasinaudodama notarės vardu, nuvyko į banką, kur paprašė surašyti notarų biuro vardu individualaus seifo nuomos sutartį, vėliau seifų saugykloje atliko veiksmus, kenkiančius bylos tyrimui (pačios kaltinamosios parodymais, ji seife keitusi ten buvusius pinigus vienus kitais, dalį ten buvusių pinigų paėmusi). Buvo padaryta išvada, kad notarė, toliau eidama notarės pareigas, gali piktnaudžiauti notaro tarnybiniais įgaliojimais, taip pat trukdyti objektyviam bylos tyrimui, todėl prokuroro nutarimu buvo nusišalinta nuo pareigų.

Pagal pateiktą teismų praktiką matyti, kad nėra paprasta nustatyti, kokius neteisėtus veiksmus atliko notaras, ar jis buvo kaltas. Nors notarams buvo pareikšti kaltinimai dėl piktnaudžiavimo, tarnybos pareigų neatlikimo ir dokumentų klastojimo, tik keliais atvejais jų padaryta veika atitiko visus

objektyviuosius ir subjektyviuosius nusikalstamos veikos požymius. Atskirai paminėtinas ir kaltinimas notarui bendrininkavimu, suklastojant dokumentą ir juo disponuojant. Teismas šiuo atveju priėmė išteisinamąjį nuosprendį, nes notaro kaltė nebuvo įrodyta. Kitais atvejais teismų buvo konstatuota, kad notaras aplaidžiai, netinkamai vykdė savo profesines pareigas, pažeidė jo veiklą reglamentuojančius teisės aktus, bet nenustačius veikoje nusikalstamos veikos sudėties buvo išteisintas. Taigi vertinant, ar notaras atliko baudžiamuoju įstatymu uždraustą nusikalstamą veiką, negalima absoliutinti vien objektyviai atsiradusių neigiamų padarinių (fakto, kad kažkam padaryta žala). Aiškinantis, ar notaras nusikalstamai neatliko savo pareigų ar netinkamai jas atliko, būtina nustatyti notaro kaltę ir priežastinį jo pareigų neatlikimo ar netinkamo atlikimo ir galutinių neigiamų padarinių ryšį⁴⁷.

Paminėtinos ir bylos, kuriose notarai buvo kaltinami padarę kitas nusikalstamas veikas. Pavyzdžiui, notarė buvo pripažinta kalta ir nuteista pagal Baudžiamojo kodekso 222 straipsnio 1 dalį⁴⁸ (apgaulingas finansinės apskaitos tvarkymas ir (arba) organizavimas) dešimties MGL dydžio – 1 300 litų) bauda, už tai, kad dirbdama notare ir būdama atsakinga už apskaitos organizavimą ir apskaitos dokumentų išsaugojimą, apgaulingai tvarkė teisės aktų nustatytą buhalterinę apskaitą, dėl to iš dalies negalima buvo nustatyti notarės veiklos, jos turto, nuosavo kapitalo

⁴⁷ Gutauskas, A. *Baudžiamoji justicija ir notarai: Lietuvos teismų praktikos aktualijos*, 2021. Seminara medžiaga. Lietuvos notarų rūmų informacija.

⁴⁸ Vilniaus apygardos teismo 2011 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-951-209-2011.

ir įsipareigojimų dydžio ir struktūros. Notarė, pažeisdama Buhalterinės apskaitos įstatymą, išmokėdama biuro darbuotojoms pinigines sumas, tyčia, siekdama išvengti mokėtinų į valstybės biudžetą mokesčių, nesurašė kasos išlaidų orderių ar kitų šias ūkinės operacijas pagrindžiančių teisės aktais nustatytų apskaitos dokumentų ir neįregistravo šių ūkinių operacijų biuro buhalterinėje apskaitoje. Be to, notarė buvo atleista suėjus baudžiamosios atsakomybės senačiai ir baudžiamoji byla šioje dalyje nutraukta už tai, kad dirbdama notare, siekdama išvengti gyventojų pajamų mokesčio ir valstybinio socialinio draudimo įmokų, neapskaičiavo, nedeklaravo ir į valstybės biudžetą nesumokėjo 4 263 Lt gyventojų pajamų mokesčio; neapskaičiavo, nedeklaravo ir į valstybės biudžetą nesumokėjo 4 390 Lt valstybinio socialinio draudimo įmokų, taigi tokiais veiksmais notarė D. K. padarė nusikaltimą, numatytą Baudžiamojo kodekso 220 straipsnio 1 dalyje (neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išna-
grinėjo bylą⁴⁹, kurioje notaras R. J. S. buvo nuteistas pagal Baudžiamojo kodekso 168 straipsnio 1 dalį (neteisėtas informacijos apie asmens privatų gyvenimą atskleidimas ar panaudojimas) 30 MGL (1 129,52 Eur) dydžio bauda ir pripažintas kaltu už tai, kad notarų biure 2002 m. gruodžio 17 d., M. Š. surašė savo testamentą ir papildymą prie testamentu, notaras R. J. S. testamentą per-
rašė ir užregistravo 2002 m. gruodžio 19 d. data, o papildymas liko 2002 m. gruodžio 17 d. 2008 m. liepos 14 d., išėjęs iš darbo, pasiėmė M. Š. surašytą 2002 m. gruodžio 17 d.

testamento papildymą prie 2002 m. gruodžio 19 d. testamentu; taip neteisėtai rinko informaciją apie privatų M. Š. gyvenimą, kurią sužinojo dėl savo profesijos. 2012 m. spalio 10 d., apie 17 val., antstolės kontoroje notaras R. J. S. be M. Š. sutikimo pasinaudojo informacija apie M. Š. privatų gyvenimą, pateikdamas antstolei M. Š. surašyto 2002 m. gruodžio 17 d. papildymo prie 2002 m. gruodžio 19 d. testamentu kopiją, kurią sužinojo dėl savo profesijos ir surinko darydamas Baudžiamojo kodekso 167 straipsnyje (neteisėtas informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas) numatytą veiklą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas rėmėsi Europos Žmogaus Teisių Teismo išvada, kad net ir profesinėje ar komercinėje veikloje žmogus turi tam tikrą teisę į privatumą, tai visų pirma pasakytina apie laisvųjų profesijų darbuotojus, kurių gyvenamoji vieta gali būti ir darbo vieta, t. y. „galima namuose atlikti veiklą, susijusią su profesija ar komercija, ir savo kontoroje ar komercinėje patalpoje verstis asmeninio pobūdžio veikla“. Pagal Lietuvos įstatymų leidėjo pateiktą laisvosios profesijos sąvokos apibrėžimą, laisvoji profesija yra tokia, kuria reikiamą kvalifikaciją turintys gyventojai verčiasi asmeniškai, atskirai ir profesiniu atžvilgiu nepriklausomai, teikdami intelektines paslaugas klientams ir visuomenei, įskaitant teisinę (advokato, advokato padėjėjo, notaro, notaro padėjėjo, antstolio, antstolio padėjėjo, konsultanto teisės klausimais ir kitą teisinę veiklą), apskaitininko, auditoriaus, buhalterio, lobisto, finansų konsultanto, mokesčių konsultanto, architekto, inžinieriaus, dizainerio, gydytojo, psichologo, žurnalisto, maklerio, brokerio ir panašią veiklą. Taigi notaras R. J. S., tvirtindamas M. Š. testamentą, veikė kaip notaras, o pasiūlydamas M. Š. kitu dokumentu aptarti

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-528-139/2015.

jų tarpusavio piniginius reikalus, – kaip privatus asmuo. Savo ruožtu M. Š., sutikdama su tokiu pasiūlymu ir pati nurodydama savo skolą R. J. S., apribojo savo privatumą, nes šis dokumentas susijęs ne tik su ja, bet ir su kitu asmeniu, t. y. nuteistuoju R. J. S.

Nukentėjusiajai M. Š. ir nuteistajam notarui R. J. S. nesutariant dėl tarpusavio įsiskolinimų, M. Š. šiuo klausimu kreipėsi į antstolę, kuri išsikvietė notarą R. J. S. Notaras R. J. S. nuteistas už tai, kad pateikė antstolei surašytą papildymą prie testamentu kaip įrodymą, kad ne jis skolingas M. Š., o M. Š. skolinga jam. Tokius R. J. S. veiksmus teismai įvertino kaip pasinaudojimą informacija apie kito žmogaus, t. y. M. Š., privatų gyvenimą, nors tokia informacija yra susijusi ne tik su M. Š., bet ir su pačiu R. J. S. Kita vertus, teismai iš viso nepasisakė dėl antstolės veiksmų teisinio pagrindo. Pagal bylos duomenis, antstolės veiksmai nesusiję su jos turėtomis vykdomosiomis bylomis. Būtent antstolės veiksmai paskatino tai, kad R. J. S. parodė antstolei M. Š. surašytą dokumentą, kuriame nurodyta jos skola R. J. S. Byloje nustatyta, kad tarp nukentėjusiosios M. Š. ir nuteistojo R. J. S. kilo civilinis ginčas, todėl R. J. S., nesutikdamas su M. Š. reikalavimais, turėjo teisę teikti juos paneigiančius duomenis asmenims, veikiantiems M. Š. interesais. Toks asmuo nagrinėjamoje byloje buvo antstolė, be jos R. J. S. niekam kitam M. Š. surašytame dokumente esančios informacijos neatskleidė. Teismas konstatavo, kad notaras R. J. S. nepadarė veikos, turinčios nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių, o žemesniosios instancijos teismai padarė priešingą išvadą netinkamai pritaikę baudžiamąjį įstatymą.

Kalbant apie notarų baudžiamąją atsakomybę, paminėtini atvejai, kai asmenys

nusikalstamas veikas įvykdo per tarpininką, t. y. kitų asmenų sukčiavimo atvejai, kai kaltininkas apgaulę naudoja siekdamas suklaidinti ne tik turto savininką, valdytoją ar asmenį, kurio žinioje yra turtas, bet ir asmenį, turintį teisę spręsti teisinį ginčą ir priimti privalomai vykdytiną sprendimą ar kitokius teisinę reikšmę turinčius sprendimus dėl nukentėjusiojo turto (pavyzdžiui, teismą, antstolį, notarą), o pastarasis priima sprendimą dėl nukentėjusiojo turto, turtinės teisės perdavimo kaltininkui ar kaltininko turtinės prievolės panaikinimo⁵⁰. Prie tokių asmenų priskirtinas ir notaras. Būna atvejų, kai notarai yra kaltininkų suklaidinami, apgaunami, dėl to notariškai patvirtinę, paliudiję ar išdavę tam tikrą dokumentą ne savo valia nusikalstamos veikos procese atlieka svarbų vaidmenį⁵¹. Nors tokiais atvejais notaro veiksmai kito asmens padarytoje nusikalstamoje veikoje gali būti esminiai, tai nereiškia, kad notarui dėl to kyla baudžiamoji atsakomybė. Pateiksime keletą pavyzdžių, kai notarai buvo suklaidinti.

Notarui buvo pateikti suklastoti pasas ir įgaliojimas⁵², kuriuos panaudojus buvo padaryta didelė žala nukentėjusiems – apgaule įgytas didelės vertės svetimas turtas (padarytos veikos, numatytos Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio 2 dalyje ir 300 straipsnio 3 dalyje); siekiant gauti sutartinio įkeitimo lakštą,

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 2 d. Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalgos Nr. AB-36-1 p. 14. *Teismų praktika*, 2012, Nr. 36, p. 394–436.

⁵¹ Švedas, G., Merkevičius, R., Veršekys, P. Notaras ir baudžiamoji justicija. *Notariatas*, Nr. 18, 2014, p. 36–37.

⁵² Vilniaus apygardos teismo 2013 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-678-312-2013.

notarui buvo pateikti suklastoti traktoriaus ir savaeigės mašinos registracijos liudijimai, pažyma apie mašinų registravimą, Kasko draudimo liudijimas⁵³; siekiant sudaryti pirkimo–pardavimo sutartį ir perdavimo–priėmimo aktą, notarui buvo pateiktas suklastotas pasas, o suklaidintas dėl tikrojo turto savininko ir jo valios išraiškos notaras teisiškai įformino sandorį⁵⁴; turint tikslą įgyti didelės vertės svetimą turtą, notarui buvo pateiktas suklastotas įgaliojimas, kuriame buvo suklastotas kito notaro parašas ir registro numeris, ištuokos liudijimo kopija, kurioje buvo suklastotas notaro antspaudas ir parašas, o notaras patvirtino žemės sklypo su pastatu pirkimo–pardavimo sutartį ir tokiu būdu apgaule buvo įgytas svetimas turtas⁵⁵; notaras buvo suklaidintas dėl asmens tapatybės, jam pateikus kito asmens pasą, taip pat notarui buvo pateiktas suklastotas įgaliojimas⁵⁶.

Dėl kitų asmenų galimo sukčiavimo notarami privalo savo profesines pareigas vykdyti itin atidžiai ir rūpestingai, nes pakankamu notaro atsakomybės pagrindu tampa net mažiausias neapsižiūrėjimas, neatidumas ar klaida. Notarui taikytinas *bonus pater familias* (gero šeimos tėvo, apdairaus, rūpestingo ir atidaus asmens) etalonas, vadinasi, jis turi būti ne tik geras teisininkas, prižiūrintis, kad nebūtų sudaromi turiniu ar forma

įstatymų neatitinkantys sandoriai, bet ir itin atidus, t. y. – atkreipti dėmesį į visas sandorio sudarymo aplinkybes, o kilus menkiausiai abejonei veikti taip, kad sandoris būtų įformintas tinkamai, arba atsisakyti atlikti notarinį veiksma⁵⁷. Visgi net iš notaro negalima reikalauti neįmanomų dalykų.

Tam, kad galėtų tinkamai atlikti savo pareigas ir nebūtų klaidinami, apgaunami kitų asmenų, notarami privalo nuolat kelti savo profesinę kvalifikaciją. Be to, notarų veikloje pasitelkiamos technologijos. Pavyzdžiui, Lietuvos notarų informacinėje sistemoje *eNotaras* yra įdiegtos technologinės sisteminės priemonės, kurios padeda notarui nustatyti kliento asmens tapatybę, kai notarinis veiksmas atliekamas nuotoliniu būdu. Visų pirma asmens tapatybė patikrinama dar klientui jungiantis prie šios sistemos išorinio klientų portalo per Elektroninius valdžios vartus. Be to, nuotolinio notarinio veiksmo atlikimo metu notaro kliento veido atvaizdas ir jo parodytas asmens tapatybės dokumento originalas fiksuojamas tiesiogiai nuotrauką perduodant arba nuotrauką keliant į sistemą.

Išvados

1. Lietuvoje, kaip ir kitose lotyniškojo notariato valstybėse, notaras yra valstybės įgaliojamas asmuo, kuriam pavesta savarankiškai verčiantis profesine veikla vykdyti viešojo pobūdžio funkcijas. Pagrindinė notaro pareiga – užtikrinti tvirtinamų sandorių ir kitų dokumentų teisėtumą, savo funkcijas

⁵³ Kauno apygardos teismo 2012 m. rugsėjo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-506-582-2012.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-474/2010.

⁵⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-137/2012.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-461/2006.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-645/2002; 2003 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-127/2003; 2013 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-405/2013.

- jis turi atlikti tiksliai laikydamasis notaro veiklą ir teisinius santykius, su kuriais susijęs atliekamas notarinis veiksmas, reglamentuojančių teisės aktų nuostatų.
2. Vykdydamas savo profesines pareigas notaras turi būti itin kruopštus ir kiek įmanoma atidus, imtis visų galimų jam prieinamų priemonių ir notarinius veiksmus atlikti ne formaliai, o taip, kad būtų realiai užtikrinta asmenų teisėtų interesų apsauga. To nepadaręs notaras turi prisiimti riziką dėl galimos žalos ir atsakomybę už sandorių ir kitų dokumentų teisėtumo neužtikrinimą. Asmeninės atsakomybės principas notaro veikloje taikomas siekiant, kad notaras tinkamai atliktų valstybės jam priskirtas funkcijas, taip pat kad būtų užtikrinamas notaro klientų saugumas. Valstybė, kurios pareiga yra kontroliuoti notarų veiklą, nėra atsakinga už notaro netinkama veikla (neveikimu) sukeltus padarinius.
 3. Už netinkamą profesinių pareigų vykdymą notarui gali būti taikoma kelių rūšių teisinė atsakomybė, taip pat ir baudžiamoji. Į baudžiamosios teisės akiratį notaras patenka, kai padaro nusikalstamą veiką. Už įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimus, padarytus atliekant notarinius veiksmus, už kuriuos notarui taikoma baudžiamoji atsakomybė, notaras atsako kaip valstybės pareigūnas. Dėl vykdomos viešojo pobūdžio veiklos notaras yra priskiriamas valstybės tarnautojui prilyginamų asmenų kategorijai, taigi įgyja specialiojo subjekto statusą nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams sudėtyse. Be to, notaras gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir už kitas nusikalstamas veikas.
 4. Teismai notarų galbūt padarytas nusikalstamas veikas dažniausiai kvalifikavo kaip piktnaudžiavimą (Baudžiamojo kodekso 228 straipsnis), tarnybos pareigų neatlikimą (Baudžiamojo kodekso 229 straipsnis), notarams buvo pareikšti kaltinimai dėl dokumentų klastojimo (Baudžiamojo kodekso 300 straipsnis), taip pat dėl kitų nusikalstamų veikų. Sprendžiant klausimą, ar notaras tinkamai atliko savo profesines pareigas, buvo atsižvelgiama, ar notaro funkcijų atlikimas atitiko teisės aktų nustatytas sąlygas, reikalavimus ir notaro įgaliojimų ribas. Be to, net konstatavus, kad notaras netinkamai atliko savo profesines pareigas ar pažeidė jo veiklą reglamentuojančius teisės aktus, ne visais atvejais notaro veika atitiks nusikalstamos veikos sudėties požymius.
 5. Notarai privalo griežtai laikytis teisės aktų ir gali tvirtinti tam tikras teises ir faktus tik tada, kai dėl jų turinio ir teisėtumo nekyla abejonų. Be to, dėl kitų asmenų sukčiavimo galimybės, notarai turi būti maksimaliai atidūs ir ypatingai budrūs, kad nebūtų apgaule suklaidinti ir per notarą kaip tarpininką nebūtų padaromos nusikalstamos veikos.
 6. Profesinės veiklos klaidų gali būti padaroma dėl žinių, patirties ar supratimo stokos, todėl, siekdami užtikrinti notarinių veiksmų teisėtumą, notarai nuolat kelia savo kvalifikaciją, savo veikloje diegia ir naudoja naujas technologines priemones. Tai sudaro galimybę asmenims saugiai ir patikimai gauti notarines paslaugas, naudojantis informacinėmis technologijomis.

Literatūros sąrašas

Norminiai teisės aktai

Nacionaliniai teisės aktai

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, 89-2741.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002-04-09, 37-1341.

Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo“ (redakcija nuo 2001-08-17). *Vyriausybės žinios*, 1961, Nr. 18-147.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-09-06, 74-2262; 200.

Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1992-10-10, 28-810.

Specialioji literatūra

Abramavičius, A. *et al.* (2010). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213–330 straipsniai). Vyr. moksl. red. G. Švedas, sud. J. Prapiestis. Vilnius: Registrų centras.

Abramavičius, A. *et al.* (2011). *Lietuvos teisinės institucijos*. Sud. ir moksl. red. E. Kūris. Vilnius: Registrų centras.

Abramavičius, A., Švedas, G. (2016). Valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo kaip nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas. *Teisės apžvalga*, 2(14), p. 194–209.

Čaikovski, A. (2007). Valstybės tarnautojui prilygintas asmuo: funkcijos ir įgaliojimai. *Jurisprudencija*, Mokslo darbai, 6(96), p. 90–96.

Čmilytė-Nielsen, V. (2023). Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkės sveikinimas

Notariato reformos 30-mečio konferencijoje. *Notariatas*, 32.

Gruodytė, E. (2006). Valstybės tarnautojo samprata nusikaltimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams skyriuje. *Jurisprudencija*, Mokslo darbai, 7(85), p. 86–94.

Gutauskas, A. (2012). Notarų baudžiamosios atsakomybės ypatumai. *Notariatas*, 13.

Gutauskas, A. (2022). Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams. Iš: Gruodytė, E. *et al.* *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Specialioji dalis. Antroji knyga. Kaunas.

Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E. (2014). *Notarų veiklos liberalizavimo galimybės Europos Sąjungos lotyniškojo notariato tradicijos valstybėse*. Mokslo studija. Moksl. red. P. Ragauskas. Lietuvos teisės institutas. Prieiga per internetą https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/EK_notarai_studija.pdf.

Kesuma, J. (2020). The duties and liability of notary as public official in criminal law perspective. *International Journal of Latin Notary*. Volume 1, No 1.

Kūris, E. (2023). Visuomenės ir tarpinstitucinis pasitikėjimas notaro profesija: keli sąlyčio taškai. *Notariatas*, 32.

Reimann, M. (2009). The Notary in American Legal History: the Fall and Rise of the Civil Law Tradition? Iš: Schmoeckel, M., Schubert, W. (Hrsg.). *Handbuch zur Geschichte des Notariats der europäischen Traditionen. Nomos*.

Nekrošius, V. (1997). *Notariato teisė*. Kaunas.

Nekrošius, V., Švedas, G. (2015). Notarų sąžininga konkurencija ir atsakomybė. *Notariatas*, 20.

Šaltauskienė, S. (2014). Notarų atsakomybė ir jos draudimas. Iš: *Notariato teisė*. Lietuvos notarų rūmai.

Švedas, G., et al. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis, I knyga. Vyr. moksl. red. G. Švedas. Vilniaus universiteto leidykla.

Švedas, G., Merkevičius, R., Veršekys, P. (2014). Notaras ir baudžiamoji justicija. *Notariatas*, 18.

Vencloviienė, S. (2014). Profesinės paslapties principas. Iš: *Notariato teisė*. Lietuvos notarų rūmai.

Wardantik, Y. E., Khoidin, M., Prawesthi, W. (2023). Legal Liability for Notaries Due to the Issuance of Authentic Deeds Resulting in State Loss. *Journal of Social Sciences and Humanities*, Vol. 2, Issue 1.

Teismų praktika

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. sprendimas *Europos Komisija prieš Vokietijos Federacinę Respubliką*. Byla C-54/08. Prieiga per internetą <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A62008CJ0054>.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004-12-18, 181-6708.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008-01-10, 4-136.

2010 m. kovo 22 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010-03-25, 34-1620.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1997 m. balandžio 16 d. konsultacija Nr. B3-41. *Teismų praktika*, 1997, p. 88.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-645/2002.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-127/2003.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-461/2006.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga. *Teismų praktika*, 2007, 26.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K3264/2008.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-407/2009.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-474/2010.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-219/2011.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232/2012.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 2 d. Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalga Nr. AB-36-1. *Teismų praktika*, 2012, 36.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-64/2013.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-405/2013.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-643/2013.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2014.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-89/2014. *Teismų praktika*, 2014, 41, p. 520–540.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-528-139/2015.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-144-788/2017. *Teismų praktika*, 2017, 47, p. 499–519.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-25-495/2020. *Teismų praktika*, 2020, 54, p. 455–483.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 19 d. Teismų praktikos bylose dėl nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXIII skyrius) apžvalga (I dalis). *Teismų praktika*, 2021, 55.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gegužės 16 d. Teismų praktikos bylose dėl nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXIII skyrius) apžvalga (II dalis). *Teismų praktika*, 2022, 56.

Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-137/2012.

Vilniaus apygardos teismo 2011 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-951-209-2011.

Vilniaus apygardos teismo 2013 m. vasario 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-41-303/2013.

Vilniaus apygardos teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-433-648-2013.

Vilniaus apygardos teismo 2013 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-678-312-2013.

Kauno apygardos teismo 2012 m. rug-

sėjo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-506-582-2012.

Kiti šaltiniai

Gutauskas, A. (2021). Baudžiamoji justicija ir notariatai: Lietuvos teismų praktikos aktualijos. Seminaro medžiaga. Lietuvos notarų rūmų informacija.

Tarptautinės notariato sąjungos (angl. *International Union of Notaries*) misija. Prieiga per internetą <https://www.uinl.org/mission/>.

Lietuvos notarų rūmų informacija apie 2022 metų Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atliktą sociologinę apklausą. Prieiga per internetą <https://notarurumai.lt/reformos-trisdesimtmeti-mininciais-notarais-gyventojai-pasitiki-daugiausiai-tarp-teisiniu-profesiju-rodo-vilmorus-sociologinis-tyrimas/805>.

Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento vyriausiojo prokuroro 2001 m. lapkričio 8 d. nutarimas nušalinti nuo pareigų. Lietuvos notarų rūmų informacija.

Study on the definition of notarial authentic act and annex on costs. Document drafted by the “authentic act” working group of UINL. President: Enrique Brancós Nuñez. Prieiga per internetą https://www.uinl.org/documents/20181/339555/ANM_CGK-11-1-EN-Acte+Authent.%2BCosts/6dd7b827-63d9-41d9-868b-2856af50b105.

European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Working Group on the evaluation of judicial systems (CEPEJ-GT-EVAL). Specific Study of the CEPEJ on the Legal Professions: Notaries – 2018 data. Prieiga per internetą <https://rm.coe.int/cepej-report-data-2018-cnue/1680a4d1ec>.

Notaro atliekami vykdomieji įrašai pagal notarinę formą patvirtintus sandorius

MARTYNA JAKŠTYTĖ-DABULSKĖ

kandidatė į notarus (asesorė)

Valstybės institucijų administracinės naštos mažinimas¹ ir didelis visuomenės ir valstybės pasitikėjimas notariatu kaip institucija² lemia tęstinį notarų funkcijų praplėtimą.

¹ Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 1, 2, 3, 4, 6, 6(1), 7, 10(1), 10(2), 14, 19, 20, 22, 24, 26, 29, 34, 37, 39, 40, 42, 43, 49(1), 54, 59 straipsnių pakeitimo, Įstatymo papildymo 20(2) straipsniu ir 7(1), 61 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projektų aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/34621732b36511e486d695b7d843f736?fwid=p8g8rr8zq> [žiūrėta 2023-01-22].

² Lietuvos notarų rūmai. Gyventojai pasitiki notariais, pageidauja daugiau notarinių funkcijų, rodo sociologinis tyrimas. Prieiga per internetą: <https://www.notarurumai.lt/naujienos/gyventojai-pasitiki-notariais-pageidauja-daugiau-notariniu-funkciju-rodo-sociologinis-tyrimas/444> [žiūrėta 2023-11-21].

Notarams per pastaruosius dešimtmečius buvo suteikta teisė atlikti kitų institucijų iki tol vykdytas funkcijas³. 2016 m. sausio 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimui⁴, įstatymų leidėjas palengvino dalį skolos išieškojimo proceso ir numatė galimybę asmenims kreiptis į notarą dėl vykdomojo dokumento išdavimo pagal notarine forma patvirtintus sandorius, iš kurių atsiranda piniginės prievolės. Šiuo Notariato įstatymo pakeitimu buvo siekta supaprastinti priverstinį skolos išieškojimo iš sandorį pažeidusio asmens procesą, kartu užtikrinant kreditoriaus ir skolininko interesų ir teisių pusiausvyrą, sumažinti teisminių ginčų ir teismų darbo krūvį⁵, taip prisidedant prie vykdymo proceso operatyvumo ir ekonomiškumo.

Vykdomuosius įrašus notarai išduoda ir pagal užprotestuotus arba neprotestuotinus vekselius ar čekius dėl priverstinio skolos išieškojimo pagal hipotekos ir įkeitimo sandorius, tačiau šiame straipsnyje aptariami tik notaro vykdomieji įrašai pagal notarine forma patvirtintus sandorius, iš kurių atsiranda piniginės prievolės. Šio straipsnio tikslas yra aptarti, kokių privalumų suteiktų

notariškai patvirtintas sandoris, iš kurio atsiranda piniginė prievolė, skolos išieškojimo procese, ir atkreipti dėmesį į notarinėje praktikoje kylančius klausimus, išduodant vykdomuosius įrašus.

Vykdomojo dokumento ir piniginės prievolės sąvokos

Pagal Notariato įstatymo 43 straipsnio nuostatas, notaro vykdomieji įrašai pagal notarine forma patvirtintus sandorius, iš kurių atsiranda piniginės prievolės, yra vykdytini ir vykdomieji dokumentai, vykdomi civilinio proceso tvarka. Vykdomasis dokumentas yra oficialus dokumentas, išduotas teismo, kitos institucijos ar pareigūno, apibrėžiantis antstolio veiklos ribas, vadovaujantis juo atliekami vykdymo veiksmai. Subjektas, išduodantis vykdomąjį dokumentą, tokiu būdu patvirtina, kad dokumentas gali būti vykdomas priverstine tvarka, iš esmės atlikdamas vykdymo teisėtumo užtikrinimo kontrolę⁶. Vykdomasis dokumentas yra būtinas, kad galėtų prasidėti išieškojimo procesas, draudžiama vykdymo veiksmus atlikti neturint vykdomojo dokumento, išskyrus Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse numatytą išimtį⁷. Vykdomųjų dokumentų sąrašas įtvirtintas Civilinio proceso

³ Pavyzdžiui, notarams buvo perduota teisė tvirtinti hipotekos ir įkeitimo sandorius, santuokos nutraukimą bendru sutuoktinių sutikimu, kai sutuoktiniai neturi bendrų nepilnamečių vaikų.

⁴ Lietuvos Respublikos notariato įstatymo Nr. I-2882 1, 2, 3, 4, 6, 6(1), 7, 10(1), 10(2), 14, 19, 20, 22, 24, 26, 29, 34, 37, 39, 40, 42, 43, 49(1), 54, 57, 59 straipsnių pakeitimo, įstatymo papildymo 20(2) straipsniu ir 7(1), 61 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas // TAR, 2015, Nr. 16905.

⁵ 2022 m. rugsėjo 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-212-403/2022.

⁶ Remigijus Jokubauskas ir kt. *Vykdomojo proceso: asmenų teisių ir pareigų balansas*. Mykolo Romerio universitetas, 2022, p. 121–122; Vigintas Višinskis, Egidija Stauskienė. Teismo išduodami vykdomieji dokumentai // *Jurisprudencija*, 2007, t. 101, Nr. 11, p. 58–65.

⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 586 straipsnio 2 dalis // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36–1340.

kodekso 587 straipsnyje. Viena iš vykdomųjų dokumentų rūšių yra notaro vykdomasis įrašas⁸. Kaip ir buvo minėta, šiame straipsnyje aptariamas notaro vykdomasis įrašas, kuris išduodamas pagal notarinę formą patvirtintus sandorius, iš kurių atsiranda piniginės prievolės.

Piniginės prievolės yra tos prievolės, kurios išreiškiamos ir apmokamos valiuta, esančia teisėta atsiskaitymo priemone pagal galiojančius Lietuvos Respublikos įstatymus⁹. Sandoryje turi būti aiškiai įvardytas skolininko įsipareigojimas sumokėti kreditoriui tam tikrą sumą, kad toks sandoris galėtų būti kvalifikuojamas kaip sandoris, iš kurio kyla piniginei prievolė, pavyzdžiui, paskolos sutartis, pirkimo–pardavimo sutartis atidedant kainos mokėjimo terminą, mainų sutartis su priemoka, kuri turi būti sumokėta per tam tikrą laiką nuo sutarties pasirašymo dienos, ir pan.

Sandorių, kuriems nėra privaloma notarinė forma, tvirtinimas notariškai

Sandoriai, kuriems įstatymas numato privalomą notarinį tvirtinimą, yra nurodyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.74 straipsnyje. Jame imperatyviai nurodyta, kurie sandoriai turi būti tvirtinami notariškai. Civilinio kodekso 1.77 straipsnis numato dispozityviąją teisės normą, kuri įtvirtina, kad sandoriai, kuriuos šalys gali sudaryti

žodžiu arba paprasta rašytine forma, taip pat gali būti tvirtinami notaro, jeigu šalys dėl to susitaria¹⁰. Notaras, prieš tvirtindamas sandorį, išsiaiškina šalių tikrąją valią, išsiaiškina šalims jų teises ir pareigas, patikrina informaciją, esančią viešuose registruose, taiko teisės aktus, užtikrindamas, kad toks sandoris yra sudaromas teisėtai. Taigi sandoris, iš kurio atsiranda piniginei prievolė, gali būti toks, kuriam pagal Civilinį kodeksą privaloma notarinė forma ir toks sandoris yra notariškai patvirtintas. Tačiau sandoris, iš kurio atsiranda piniginei prievolė, gali būti ir sandoris, kuriam Civilinis kodeksas nenumato privalomos notarinės formos, bet sandorio šalys tokį sandorį patvirtina notariškai. Tokių sandorių tvirtinimas notarine tvarka suteikia galimybę sandorio šalims supaprastinta tvarka gauti notaro vykdomąjį įrašą ir išieškoti skolą be teismo įsikišimo bei efektyviau vykdyti vykdymo procesui: pirma, kreditorius neturi kreiptis į teismą dėl skolos įrodinėjimo ir priteisimo; antra, nėra reikalingas procesinis atstovas, kreditorius gali kreiptis tiesiogiai į notarą dėl vykdomojo įrašo išdavimo; trečia, vykdomasis įrašas įsigalioja iš karto nuo jo išdavimo momento.

Panevėžio apygardos teisme buvo sprendžiamas klausimas, ar notaras gali, vadovaudamasis Notariato įstatymo 49¹ straipsniu, atlikti vykdomąjį įrašą, kai sandoris nėra tvirtintas notariškai, bet jam būtinas notarinis patvirtinimas pagal teisės aktus ir kai viena iš šalių visiškai ar iš dalies įvykdė sandorį, o kita šalis vengė sandorį įforminti notarine tvarka, teismui įvykdžiusios sandorį šalies reikalavimu pripažinus

⁸ Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 43 straipsnis // *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 28-810.

⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 6.36 straipsnio 1 dalis // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) 1.77. straipsnis // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

tokį sandorį galiojančiu. Teismas pažymėjo, kad šalys, laiku nepatvirtinusios sutarties notarine tvarka, praranda teisę supaprastinta tvarka atgauti skolą be teismo sprendimo ją priteisti ir išieškoti. Notaras pagal pateiktą teismo sprendimą, kuriuo sutartis pripažinta galiojanti, negali išduoti vykdomąjį įrašą. Tokiu atveju kreditorius, norintis atgauti skolą, turėtų kreiptis į teismą dėl skolos priteisimo¹¹. Taigi sandoris, kuriam buvo privaloma notarinė forma ir kuris teismo pripažintas galiojančiu, nesukuria lygiai tokių pačių teisių padarinių kaip sandorio tvirtinimas notarine tvarka, šalys neįgyja tokių pačių teisių kaip kad šalys, kurias sieja tapatus teisinis santykis, tačiau tokį sandorį patvirtinusios notariškai, šiuo atveju – teisės gauti notaro vykdomąjį įrašą pagal Notariato įstatymą.

Skolininko prieštaravimai

Notariato įstatymas įpareigoja notarą, prieš išduodant notaro vykdomąjį įrašą, išsiųsti skolininkui pranešimą, kuriame turi būti nurodyti kreditoriaus pateikti duomenys ir siūlymas ne vėliau kaip per dvidešimt dienų nuo pranešimo skolininkui išsiuntimo dienos sumokėti kreditoriui skolą ir apie prievolės įvykdymą raštu pranešti notarui arba pateikti notarui duomenis dėl kreditoriaus reikalavimo nepagrįstumo¹². Notaras, gavęs duomenis iš skolininko dėl kreditoriaus reikalavimo nepagrįstumo, turėtų

įvertinti abiejų – kreditoriaus ir skolininko – pateiktus duomenis ir priimti sprendimą išduoti vykdomąjį įrašą arba motyvuotai atsisakyti. Notariato įstatymo 49¹ straipsnio 2 dalis nurodo, kad skolininkas turi teisę pateikti notarui duomenis dėl kreditoriaus reikalavimo nepagrįstumo. Pagal šią dalį, skolininkas turi teisę notarui pateikti bet kokius pagrįstus duomenis ir suformuojamas skolininko teisėtas lūkestis, kad notaras įvertins pateiktą informaciją.

2015 m. gruodžio 30 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakyme Nr. 1R-381 „Dėl Vykdomųjų įrašų pagal notarinę formą patvirtintus sandorius, iš kurių atsiranda piniginės prievolės, atlikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (toliau – Įsakymas dėl vykdomųjų įrašų išdavimo) pasakyta, kad skolininko prieštaravimai dėl kreditoriaus nurodyto piniginės prievolės dydžio ir (ar) teisinio pagrindo piniginę prievolę įvykdyti prieš terminą pagrįstumo, pranešimo su siūlymu įvykdyti piniginę prievolę kreditoriui neįteikimas nestabdo notaro vykdomojo įrašo išdavimo¹³. Notariato įstatymo 49¹ straipsnio 2 dalis neįtvirtina išimčių, kada notaras turėtų neatsižvelgti į skolininko prieštaravimus, iš esmės įpareigodamas notarą įvertinti visus motyvuotus skolininko prieštaravimus. Kadangi notarui taikomas griežčiausios asmeninės atsakomybės principas¹⁴ ir minėtu teisiniu reguliavimu nėra priskiriamos teisingumo vykdymo

¹¹ 2019 m. balandžio 24 d. Panevėžio apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-373-280/2019.

¹² Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 491 straipsnio 2 dalis // *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 28-810.

¹³ 2015-12-30 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymo Nr. 1R-381 „Dėl Vykdomųjų įrašų pagal notarinę formą patvirtintus sandorius, iš kurių atsiranda piniginės prievolės, atlikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ 13 punktas // TAR, 2015-12-31, Nr. 21172.

¹⁴ Vaidota Majūtė ir kt. *Notariato teisė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2014, p. 57.

funkcijos¹⁵, tarp šalių kilus ginčui dėl kreditoriaus reikalavimo pagrįstumo, šalių ginčas turėtų būti sprendžiamas ginčo teisenos tvarka teisme. Notarui neatsižvelgus į bet kokius motyvuotus skolininko prieštaravimus ir atlikus vykdomąjį įrašą, kyla rizika, kad notarinis veiksmas bus apskųstas teismui ir notarui galės būti taikoma civilinė atsakomybė.

Autorės nuomone, tikėtina, kad teismas, sprenddamas ginčą dėl notaro vykdomojo įrašo išdavimo teisėtumo, galėtų pagal analogiją pritaikyti teismo įsakymui reglamentuoti skirtas normas ir teismų praktiką dėl teismų įsakymų išdavimo, nes šiandien nėra teismų jurisprudencijos dėl notaro išduoto vykdomojo įrašo, nepaisant gautų skolininko prieštaravimų. Teismo įsakymo išdavimo atveju teismas, gavęs skolininko prieštaravimus, konstatuoja, kad tarp šalių yra ginčas, ir pasiūlo ginčą spręsti ginčo teisenos tvarka¹⁶. Teismo įsakymo teisinis reglamentavimas ir jį aiškinanti kasacinio teismo praktika suponuoja išvadą, kad visais atvejais, kai skolininkas Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka pareiškia prieštaravimus, teismo įsakymas (jo dalis) yra panaikinamas, nepriklausomai nuo to, ar kreditorius pasinaudoja

teise pareikšti ieškinį¹⁷. Iš esmės visais atvejais skolininko pareikšti motyvuoti prieštaravimai reikštų tarp šalių esantį nesutarimą. Kadangi notaras tvirtina tik neginčijamas asmenų teises¹⁸, jis turi pareigą atsisakyti išduoti vykdomąjį įrašą, kai notarinio veiksmo atlikimas prieštarauja įstatymams ar neatitinka jų reikalavimų¹⁹, ir pasiūlyti šalims ginčą spręsti teisme, o esant asmens, kuriam atsisakyta atlikti notarinį veiksmą, rašytiniam prašymui, atsisakymą atlikti notarinį veiksmą išdėstyti raštu Notariato įstatymo 40 straipsnio 2 dalies nurodyta apimtimi ir turiniu.

Pažymėtina, kad notaras gali atlikti notarius veiksmus tik tada, kai notarui dėl tam tikrų teisių ar juridinių faktų turinio ir teisėtumo nekyla abejonių²⁰. Kita vertus, atsisakymas atlikti notarinį veiksmą turi būti objektyvus ir pagrįstas, negali būti grindžiamas vien subjektyviu notaro požiūriu²¹. Esant objektyviems ir pagrįstiems skolininko prieštaravimams, notaras turėtų išduoti kreditoriumi

¹⁵ Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 1, 2, 3, 4, 6, 61, 7, 101, 102, 14, 19, 20, 22, 24, 26, 29, 34, 37, 39, 40, 42, 43, 491, 54, 59 straipsnių pakeitimo, įstatymo papildymo 202 straipsniu ir 71, 61 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projektų aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legislationAct/lt/TAK/34621732b36511e486d695b7d843f736?fwid=p8g8rr8zq> [žiūrėta 2023-01-22].

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 439 straipsnis // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

¹⁷ 2015 m. gruodžio 1 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-638-378/2015.

¹⁸ Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 1 straipsnis // *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 28-810.

¹⁹ Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 40 straipsnio 1 dalis // *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 28-810.

²⁰ 2011 m. gegužės 3 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-219/2011.

2013 m. gruodžio 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-643/2013.

2023 m. sausio 26 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-73-378/2023.

²¹ *Ibid.*

atsisakymą atlikti vykdomąjį įrašą²², kuris galėtų būti skundžiamas teismui Civilinio proceso kodekso 511 straipsnyje nustatyta tvarka. Teismas, įvertinęs notaro atsisakymą ir patenkinęs skundą, nutartimi įpareigotų notarą atlikti notarinį veiksma arba konstatuoti, kad notaro atsisakymas yra pagrįstas, kaip numato Civilinio proceso kodekso 513 straipsnis. Be to, būtų tikslinga inicijuoti Notariato įstatymo pakeitimus ir įsakymo dėl vykdomųjų įrašų išdavimo 13 punkte numatytas skolininko prieštaravimų išimtis įtvirtinti įstatyminiu teisės aktu, kad minėtas teisinis reguliavimas derėtų tarpusavyje, negalėtų būti interpretuojamas dvejopai, būtų išvengta galimų klaidų išduodant vykdomuosius įrašus.

Kreditoriaus reikalavimo dydis, palūkanos ir netesybos

Įsakymo dėl vykdomųjų įrašų išdavimo 7 punktas įpareigoja notarą patikrinti, ar kreditoriaus prašyme atlikti vykdomąjį įrašą nurodyti duomenys atitinka sandoryje nurodytus duomenis. Notaras privalo patikrinti, ar kreditoriaus nurodytas neįvykdytos piniginės prievolės dydis nėra didesnis nei sandoryje, iš kurio kyla mokėjimo prievolė, šalių nurodytas viso įsipareigojimo dydis. Gali pasitaikyti situacijų, kai kreditorius prašo didesnės sumos, negu nurodyta sandoryje, iš kurio kyla piniginis reikalavimas, pridėdamas skolas, egzistuojančias iš kitų tarp šalių sudarytų sandorių, kurių priverstinis vykdymas nėra užtikrintas supaprastinta tvarka.

Notaras privalo patikrinti, ar sandorio, iš kurio kyla mokėjimo prievolė, šalys yra susitarusios dėl palūkanų, jų dydžio. Jeigu sandorio šalys nėra aptarusios palūkanų klausimo ir sudarytas sandoris yra paskolos sutartis, tokiu atveju svarbi Civilinio kodekso 6.872 straipsnio 3 dalyje nurodyta prezumpcija, nurodanti, kad jeigu paskolos dalykas yra pinigai, preziumuojama, kad paskolos sutartis atlygintinė. Galima situacija, kad šalys sudaro beprocentę paskolos sutartį. Tokiu atveju notaras turėtų atidžiai įvertinti kreditoriaus prašymą išieškoti palūkanas ir nustatyti, kokio pobūdžio palūkanų reikalaujama. Teismų praktikoje yra išskiriamos dviejų rūšių palūkanos: pelno (mokėjimo) palūkanos ir kompensuojamosios palūkanos. Pelno (mokėjimo) palūkanos yra skolininko mokamas mokestis kreditoriui už naudojamąsi kreditoriaus pinigais kaip užmokestis už pinigų skolinimą²³. Šalys turi teisę susitarti, ar skolininkas mokės kreditoriui atlyginimą už naudojamąsi jo pinigais, ar ne. Jeigu šalys susitarė, kad kreditoriui nėra mokamos pelno (mokėjimo) palūkanos, kreditorius negali į prašymą notarui išduoti vykdomąjį įrašą įtraukti pelno (mokėjimo) palūkanų, o jeigu tokios yra įtrauktos, notaras turėtų atsisakyti priimti prašymą²⁴. Tuo atveju, kai šalys yra susitarusios dėl pelno (mokėjimo) palūkanų taikymo, kreditorius prašyme išduoti vykdomąjį įrašą turi teisę įtraukti ir pelno (mokėjimo) palūkanų dydį, ir kompensuojamąsias

²² Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 40 straipsnis
// *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 28-810.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1. 37, p. 424–452.

²⁴ 2022 m. rugsėjo 26 d. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-365-324/2022.

palūkanas. Tokiu atveju palūkanos atlieka skirtingas funkcijas ir negali būti laikomos dvigubomis palūkanomis.

Pažymėtina, kad kreditorius visada turi teisę į kompensuojamasias palūkanas, net ir tada, kai šalys yra susitarusios netaikyti pelno (mokėjimo) palūkanų. Skolininkui praleidus pinigines prievolės įvykdymo terminą, tarp šalių susiklosto nauji teisiniai santykiai, sutartinės civilinės atsakomybės santykiai, kreditorius įgyja naują teisę – reikalauti atlyginti nuostolius, o skolininkas įgyja naują pareigą – atlyginti kreditoriaus nuostolius dėl praleisto prievolės įvykdymo termino²⁵. Kompensuojamosios palūkanos yra civilinės atsakomybės taikymas skolininkui už pinigines prievolės termino praleidimą ir laikytinos minimaliais kreditoriaus nuostoliais²⁶. Civilinis kodeksas įtvirtina prezumpciją, kad skolininkui praleidus pinigines prievolės įvykdymo terminą, kreditorius visada patiria nuostolius negautų pajamų pavidalu, todėl už termino praleidimą turi būti mokamos kompensacinės palūkanos²⁷. Pažymėtina, kad Civilinio kodekso 6.261 straipsnis įtvirtina, kad kompensuojamųjų palūkanų taikymas neatima iš kreditoriaus teisės reikalauti iš skolininko papildomai atlyginti visus

įrodytus nuostolius, jeigu kompensuojamųjų palūkanų dydis nepadengia kreditoriaus turėtų realią nuostolių. Tokiu atveju kreditoriaus turėti realūs nuostoliai atlyginami vadovaujantis bendrosiomis nuostolių atlyginimo taisyklėmis²⁸ ir nėra notaro vykdomojo įrašo dalykas.

Notarinėje praktikoje klientams dažnai kyla klausimas, ar Civilinio kodekso 6.37 straipsnio 2 dalyje numatytos procesinės palūkanos gali būti įtraukiamos į notaro vykdomąjį įrašą. Procesinės palūkanos pagal atliekamą funkciją yra priskiriamos kompensuojamosioms palūkanoms, kurios skirtos kreditoriaus nuostoliams, susidariusiems nuo teismo proceso pradžios iki teismo sprendimo įvykdymo, atlyginti. Pagrindas priteisti procesines palūkanas yra tai, kad per bylinėjimosi laiką skolininkas toliau pažeidžia kreditoriaus interesus, naudojasi kreditoriaus pinigais, tokiu būdu gaudamas finansinę naudą. Procesinių palūkanų taikymas skatina skolininką greičiau įvykdyti prievolę²⁹, tačiau kartu gali veikti ir kaip prevencinė priemonė – skolininkas, žinodamas, kad teismo proceso metu bus taikomos papildomos pinigines sankcijos, turėtų būti suinteresuotas skolą grąžinti anksčiau ir išvengti galimo ginčo teisme. Kadangi notaro vykdamasis įrašas nėra teisminis skolos išieškojimo būdas, procesinės palūkanos neturėtų būti skaičiuojamos išduodant notaro vykdomąjį įrašą.

Notaras taip pat privalo patikrinti, ar šalys yra susitarusios dėl netesybų taikymo ir jų dydžio. Civilinio kodekso 6.71 straipsnio 1 dalyje numatytos dvi galimos netesybų formos: bauda arba delspinigiai. Praktikoje

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1. 37, p. 424–452.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) 6.261. straipsnis // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1. 37, p. 424–452.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

pasitaiko, kai šalys yra susitarusios civilinės atsakomybės atveju taikyti netesybas, tačiau kreditorius, kreipdamasis į notarą dėl vykdomojo įrašo išdavimo, prašo išieškoti ne tik netesybas, bet ir kompensuojamąsias palūkanas. Kilus išieškojimo klausimui, teismai vadovaujasi taisykle, kad yra neteisinga prašyti priteisti ir kompensuojamąsias palūkanas, ir netesybas, nes tai reikštų dvigubos atsakomybės skolininkui taikymą. Kompensuojamųjų palūkanų ir netesybų tikslas yra kompensuoti dėl prievolės neįvykdymo patirtus nuostolius, todėl turėtų būti atlyginama tik didesnioji suma, apimanti mažesniąją³⁰. Vadovaujantis tuo, kas išdėstyta anksčiau, teigtina, kad jeigu šalys yra susitarusios dėl netesybų taikymo, kreditoriui siūlytina į prašymą įtraukti tik vieną netesybų arba kompensuojamųjų palūkanų dydį, atsižvelgiant į tai, kuris iš jų didesnis. Jeigu būtų išduotas notaro vykdomasis įrašas, kuriame nurodomos išieškoti ir netesybos, ir kompensuojamosios palūkanos, skolininkas galėtų kreiptis į teismą ir prašyti sumažinti civilinės atsakomybės dydį.

Vykdomojo įrašo pateikimo vykdyti terminai ir ieškinio senatis

Kad kreditorius galėtų pasinaudoti notaro išduotu vykdomuoju įrašu, svarbu teisės aktų nustatyto laiku pateikti vykdomąjį įrašą antstoliui vykdyti. Kadangi Notariato įstatyme nėra nustatytų vykdomųjų įrašų pateikimo antstoliui vykdyti terminų, todėl taikomos bendrosios civilinio proceso normos. Terminas, per kurį pareiškėjas turi pateikti notaro išduotą vykdomąjį įrašą vykdyti, yra penkeri

metai, skaičiuojami nuo notaro vykdomojo įrašo atlikimo dienos. Minėto termino pralaidumas yra procesinė kliūtis priimti vykdomąjį dokumentą ir pagal tokį dokumentą pradėti vykdymo veiksmus³¹.

Civilinio kodekso 1.124 straipsnyje pasakyta, kad ieškinio senatis – tai įstatymų nustatytas laiko tarpas (terminas), per kurį asmuo gali apginti savo pažeistas teises pareikšdamas ieškinį. Įstatymų leidėjui suteikus teisę kreiptis į notarą dėl vykdomojo įrašo išdavimo pagal notarine forma patvirtintą sandorį, iš kurio atsiranda piniginė prievolė, siekta panašių teisinių pasekmių, kaip ir kreipiantis į teismą ginčo teisenos tvarka. Kreditoriaus kreipimasis į notarą dėl vykdomojo įrašo atlikimo pagal notarine forma patvirtintą sandorį reiškia, kad kreditorius siekia gauti vykdomąjį dokumentą ir pradėti skolos išieškojimą priverstine tvarka³². Svarbu yra išsiaiškinti, ar skolininkas gali prašyti notaro taikyti ieškinio senaties terminą, jeigu vykdomojo įrašo išdavimo momentu teismas galėtų taikyti ieškinio senaties terminą. Ieškinio terminų taikymas ar netaikymas yra svarbus notarui, nes skolininkas gali bandyti gintis nuo kreditoriaus reikalavimo išduoti vykdomąjį įrašą ir prašyti notaro taikyti ieškinio senaties terminą. Minėtos ieškinio senatį reglamentuojančios teisės normos vienareikšmiškai įtvirtina ieškinio senaties taikymą tik teisminiame procese, o tai reiškia, kad ieškinio senaties institutą taikyti gali tik teismas, esant skolininko prašymui³³. Kai skolos išieškojimas vykdomas ne teismine tvarka, o vykdomojo dokumento išdavimas

³¹ 2021 m. rugsėjo 7 d. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-466-739/2021.

³² *Ibid.*

³³ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*

yra priskirtas notaro kompetencijai, senaties terminas neturėtų būti pagrindas notarui atsisakyti išduoti vykdomąjį įrašą. Pažymėtina, kad skolininkas visada turi teisę pateikti savarankišką reikalavimą teismui taikyti ieškinio senatį teisiniu santykiui, iš kurio kyla mokėjimo prievolė.

senaties terminą, neturi teisės atsisakyti atlikti notarinį veiksma, motyvuodamas ieškinio senaties terminu. Ieškinio senaties termino taikymas yra išimtinė teismo prerogatyva, gavus skolininko ieškinį dėl senaties termino taikymo.

Išvados

1. Sandorių, iš kurių atsiranda piniginės prievolės, tvirtinimas notarine tvarka suteikia galimybę sandorio šalims supaprastinta tvarka gauti notaro vykdomąjį įrašą ir išieškoti skolą be teismo įsikišimo. Tokiu būdu efektyviau vyksta vykdymo procesas. Kreditorius neturi kreiptis į teismą dėl skolos įrodinėjimo ir priteisimo ir jam nėra reikalingas procesinis atstovas, kreditorius gali kreiptis tiesiogiai į notarą dėl vykdomojo įrašo išdavimo. Vykdomasis įrašas įsigalioja iš karto nuo jo išdavimo momento.
2. Notarui informavus skolininką apie kreditoriaus prašymą išduoti vykdomąjį įrašą ir skolininkui pateikus motyvuotus prieštaravimus, rodančius tarp šalių esantį ginčą, notaras turėtų atsisakyti išduoti vykdomąjį įrašą.
3. Kai šalys yra susitarusios dėl netesybų, kreditorius prašyme turėtų nurodyti tik vieną iš skolininko atsakomybės formų kreditoriaus pasirinkimu, kad skolininkui nebūtų taikoma dviguba atsakomybė už tą patį sutarties pažeidimą.
4. Notaras, gavęs kreditoriaus prašymą atlikti notaro vykdomąjį įrašą dėl reikalavimo, kuriam teismas galėtų taikyti ieškinio

Šeimos turto institutas ir jo taikymas notaro veikloje

EGLĖ NORVAIŠAITĖ

Kandidatė į notarus (asesorė)

2023 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹ (toliau – Civilinis kodeksas) ir Lietuvos Respublikos notariato įstatymo² (toliau – Notariato įstatymas) pakeitimai³, *inter alia* susiję ir su sandorių,

kuriomis perleidžiamas, įkeičiamas (ar kitaip suvaržomos nuosavybės teisės) šeimos turto esantis nekilnojamasis daiktas, tvirtinimu. Įsigaliojus šiems pakeitimams, notarai perėmė teismų kompetenciją įvertinti, ar toks sandoris, kai šeimoje yra nepilnamečių vaikų, nepažeis vaikų teisių ir teisėtų interesų. Tokį teismų funkcijos perkėlimą notarams įstatymų leidėjas argumentavo teismų sistemos krūvio mažinimu, ne ginčo teisinio santykio pobūdžiu, paprastesniu ir efektyvesniu vieno langelio principu paremtu sandorio sudarymu, notaro, kaip maksimaliai

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

² Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Lietuvos aidas*, 1992-10-01, Nr. 192-0.

³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.65, 1.117, 3.51, 3.52, 3.53, 3.61, 3.66, 3.67, 3.73, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.140, 3.144, 3.188, 5.7, 6.492, 6.493 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 3.541, 3.542, 3.543, 3.544, 3.761 straipsniais įstatymas. TAR, 2022-07-14, Nr. 15441. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo Nr. I-2882 3, 4, 6, 62, 8, 101, 103,

104, 19, 20, 22, 221, 24, 271, 28, 34, 46, 60, 62 straipsnių pakeitimo, įstatymo papildymo 282 straipsniu ir VII skyriumi ir 9, 10, 102 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. TAR, 2022-12-30, Nr. 27559.

kvalifikuoto, rūpestingo ir atidaus teisininko, kompetencija⁴.

Šiame straipsnyje apžvelgsime šeimos, kaip socialinės bei teisinės kategorijos, sampratos problematiką, šeimos turto sąvoką, analizuosime naujas notaro funkcijas, susijusias su disponavimu šeimos turtu turint nepilnamečių vaikų, aptarsime konkrečius pavyzdžius perleidžiant, įkeičiant ar kitaip suvaržant nuosavybės teisę į nekilnojamąjį daiktą, kuriam taikomas šeimos turto teisinis režimas.

Šeimos samprata

Vieningos šeimos sampratos pateikti neįmanoma dėl daugelio priežasčių, kadangi jai įtakos turi daug nuolat kintančių veiksnių: visuomenėje vyraujanti religija, kultūra, istorinis palikimas, kitos socialinės aplinkybės. Taip pat šeimos sampratos turinys skiriasi

priklausomai nuo konteksto, kuriame šeimos sąvoka vartojama, – kiekviena mokslo šaka susiduria su tik jai būdinga problematika apibrėžiant šeimos sampratą. Prof. habil. dr. Valentino Mikelėno nuomone, teisė nepateikia vieningos šeimos sąvokos todėl, kad šeima, kaip reiškiny, yra kur kas daugiau, nei vien teisinė kategorija. Šeima – pirmiausia socialinė kategorija⁵. Socialinė šeimos samprata yra dinamiška – keičiantis istoriniams laikotarpiams, keičiasi ir supratimas, kas yra šeima, kokie yra pagrindiniai šeimos bruožai ir požymiai. Prof. habil. dr. V. Mikelėnas teigia, kad bandymai formalizuoti šeimos sampratą, pateikiant daugiau ar mažiau objektyvius kriterijus, kuriuos turi atitikti žmonių grupė, kad būtų pripažinta šeima (pavyzdžiui, santuoka, vaikų turėjimas), nepagrįstai diskriminuoja žmones, kurie laiko save šeima, nors ir neatitinka nė vieno iš šių formalių kriterijų. Be to, šeimos sąvokos aiškinimas remiantis sąlygiškai tradicinėmis šeimos funkcijomis kritikuojamas dar ir dėl to, kad jis tampa idealistinis, kartu ir konservatyvus, nereaguoja į visuomenės pokyčius ir jų neatitinka⁶. Taigi, nors šiuolaikinėje įvairialypėje visuomenėje apskritai vargu ar įmanomas visiems priimtinas vieningas šeimos sąvokos apibrėžimas, tačiau, siekiant išvengti teisinio neaiškumo ir neapibrėžtumo, poreikis teisiškai apibrėžti šeimos sampratą vis tiek išlieka.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁷ 38 straipsnyje nustatyta, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Šeimos sąvoka tiesiogiai ar netiesiogiai yra (buvo) įtvirtinta ir kai kuriuose įstatymuose, reguliuojančiuose

⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.65, 1.117, 3.51, 3.52, 3.53, 3.61, 3.66, 3.67, 3.73, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.140, 3.144, 3.188, 5.7, 6.492 ir 6.493 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 3.54¹, 3.76¹ straipsniais įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinės būklės aktų registravimo įstatymo Nr. XII-2111 13 ir 22 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos notariato įstatymo Nr. I-2882 6, 28 ir 46 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo Nr. X-1809 8, 31⁵ ir 31⁹ straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 27, 35, 80, 82, 86, 115, 162², 284, 350, 515, 577, 582 ir 608 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 35, 38 ir 105 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c339a5d09b8a11ec9e62f960e3ee1c-b6?jfwid=-ox8sz7fx5>.

⁵ Mikelėnas, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 18.

⁶ *Ibid.*, p. 20–21.

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

tam tikras su šeima susijusių santykių sritis (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatyme⁸, Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatyme⁹ (šeimos sąvoka buvo įtvirtinta įstatymo redakcijoje, galiojusioje iki 2012 m. sausio 1 d.¹⁰), Lietuvos Respublikos piniginių socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme¹¹ (šeimos sąvoka buvo įtvirtinta įstatymo redakcijoje, galiojusioje iki 2012 m. sausio 1 d.¹²)). Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimu¹³ konstatavo, kad minėtuose įstatymuose, reguliuojančiuose visuomeninius santykius, kurių subjektas yra *inter alia* šeima, pateikiamos skirtingos šeimos sąvokos,

⁸ Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas. TAR, 2014-10-30, Nr. 15180.

⁹ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994-11-18, Nr. 89-1706.

¹⁰ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 2, 3, 4, 6, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 17, 18 straipsnių, trečiojo, šeštojo skirsnių pavadinimų pakeitimo ir papildymo ir 21 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011-12-20, Nr. 155-7350.

¹¹ Lietuvos Respublikos piniginių socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2003-07-23, Nr. 73-3352.

¹² Lietuvos Respublikos piniginių socialinės paramos nepasiturintiems šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011-12-20, Nr. 155-7353.

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, bylos Nr. 21/2008.

taip pat pažymėjo, jog šeimos sąvoka netiesiogiai atskleidžiama ir tuose įstatymuose, kuriuose yra apibrėžiama, kas yra šeimos nariai, bei apibendrinu, kad šeimos ir su ja susijusių santykių teisiniam reguliavimui buvo (ir yra) būdinga tai, jog šeima suprantama plačiau nei vien santuokos pagrindu sudaryta šeima, ir kad konstitucinė šeimos samprata grindžiama šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prierašumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas, t. y. santykių turiniu, o šių santykių išraiškos forma konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi.

Civiliniame kodekse šeimos sąvoka tiesiogiai neįtvirtinta, ji apibrėžiama per šeimos narių sampratą. „Civilinio kodekso trečiosios knygos sisteminė analizė leidžia daryti išvadą, kad pagal Civilinį kodeksą šeimos nariais pripažįstami sutuoktiniai, partneriai, tėvai ir vaikai (įskaitant įtėvius ir įvaikius), kiti asmenys, kuriuos sieja giminystės ryšiai.“¹⁴ Pagal Civilinį kodeksą, šeimos turto instituto taikymo požiūriu šeima suprantama kaip susituokusių asmenų ir jų nepilnamečių vaikų socialinė teisinė sąjunga, nors teismai, taikydami teisę šeimos turto kontekste, šeimą suvokia plačiau, t. y. šeima yra ir vaikus auginantys nesusituokę asmenys, vieniši asmenys ir jų nepilnamečiai vaikai.

Šeimos turto institutas

Prof. habil. dr. Pranciškus Stanislavas Vitkevičius šeimos turto sampratą klasifikuoja į dvi kategorijas: 1) šeimos turtas plačiuoju požiūriu suprantamas kaip sutuoktinių turtas, įskaitant ir vaikų turtą, kuris skirtas

¹⁴ Mikelėnas, V., *supra* note 5, p. 26.

bendriems šeimos interesams, bendroms šeimos funkcijoms vykdyti ir iš esmės sudaro šeimos narių turto visumą bei apima ir ūkius, gamyklas, mašinas ir apskritai visą iš civilinės apyvartos neišimtą turtą; 2) įstatyme įtvirtinta siauruoju požūriu suprantama šeimos turto sąvoka, t. y. būtiniausiems šeimos poreikiams tenkinti reikalingi kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai¹⁵.

Šeimos turto institutas Lietuvos teisės aktuose atsirado 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui¹⁶. Šeimos turto instituto paskirtis ir tikslas – prioritetingai šeimos interesų apsauga, nepilnamečių vaikų ir silpnėsiojo (visų pirma, ekonominiu požūriu) sutuoktinio teisių ir teisėtų interesų apsauga. Prof. habil. dr. V. Mikėlnas nurodo, kad šeimos turto instituto „įvedimas siejamas su įvykusiais ekonominiais ir socialiniais pokyčiais: ėmė vyrauti privati nuosavybė į gyvenamąją patalpą, kur kas didesnį mastą įgavo turto naudojimas komerciniams tikslams, padidėjo finansinė ir verslo rizika ir panašiai“¹⁷. Prof. dr. Gediminas Sagatys šeimos turto instituto įtvirtinimą teisės aktuose sieja su įstatymų leidėjo siekiu apsaugoti šeimą nuo situacijų, kai dėl vieno sutuoktinio neatsakingo elgesio šeima lieka be būtiniausių daiktų ar paskutinio būsto, kartu sumažinant ir valstybės išlaidas socialiai remiant savo turą iššvaisčiusius asmenis¹⁸.

Šį specifinį institutą reglamentuoja Civilinio kodekso 3.84–3.86 straipsniuose įtvirtintos imperatyvios teisės normos, kurios negali būti keičiamos šalių susitarimu, t. y. įstatymų leidėjas nepalieka sutuoktiniams pasirinkimo laisvės susitarti ir pakeisti šeimos turto teisinį režimą ar jo sudėtį. Šeimos turtas nėra nuosavybės rūšis (konkretaus turto pripažinimas šeimos turtu nekeičia to turto savininko ar nuosavybės teisių į jį) – jis tik nustato disponavimo šiuo turtu specifinius apribojimus, nekeičiant to turto nuosavybės teisių. Šiuos apribojimus prof. dr. G. Sagatys skirsto į dvi grupes:

- 1) šeimos turto savininko teisių apribojimai – privalomas sutuoktinio sutikimas perleidžiant (įkeičiant, kitaip suvaržant) teises į šeimos turtą, o jeigu yra nepilnamečių vaikų, būtinas ir papildomas notaro teisinis situacijos vertinimas; ištuokos atveju uzufrukto (teisės naudotis šeimos turtu ar jo dalimi) nustatymas iki vaikų pilnametystės; namų apyvokos daiktų, skirtų šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, priteisimas tam sutuoktiniui, kuris lieka gyventi šeimos gyvenamojoje patalpoje kartu su nepilnamečiais vaikais;
- 2) trečiųjų asmenų (kreditorių) teisių apribojimai – draudimas iš šeimos turto išieškoti pagal kreditorių reikalavimus, jeigu kreditoriai žinojo arba turėjo žinoti, kad sandorio sudarymas nesusijęs su šeimos poreikių tenkinimu ir prieštarauja šeimos interesams¹⁹.

Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad šeimos turtas yra: šeimos gyvenamoji patalpa, kilnojamieji daiktai, skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, įskaitant baldus; taip pat šeimos

¹⁵ Vitkevičius, P. S. *Šeimos narių turiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 10.

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

¹⁷ Mikėlnas, V., *supra* note 5, p. 264.

¹⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: *pirmieji dešimt galiojimo metų*. Mokslo studija, mokslinis redaktorius Gediminas Sagatys. Vilnius, 2013, p. 488.

¹⁹ *Ibid.*, p. 488–489.

turtu pripažįstama teisė naudotis (nuomos, panaudos ar kitais pagrindais) šeimos gyvenamąją patalpą. Šeimos turto teisinį režimą turtas gali turėti nepriklausomai nuo to, ar jis priklauso vienam, ar abiem sutuoktiniams, taip pat ir nepriklausomai nuo turto įgijimo momento – turtas gali būti įgytas iki santuokos sudarymo, taip pat šeimos turtu gali būti ir po santuokos sudarymo įgytas turtas. Šeimos turto teisinį statusą turtas įgyja nuo santuokos įregistravimo dienos, tačiau sutuoktiniai gali panaudoti šį faktą prieš sąžiningus trečiuosius asmenis tik tada, jeigu nekilnojamasis daiktas yra įregistruotas viešajame registre kaip šeimos turtas²⁰.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje šeimos turto teisinis režimas aiškinamas plačiau, t. y. jis pripažįstamas ir tokiais atvejais, kai patalpa, kurioje gyvena šeima, nuosavybės teise priklauso vienam iš vaiko tėvų, net jei vaiko tėvai nėra susituokę²¹. Taigi Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad *šeimos turtas yra turtas, nuosavybės teise priklausantis vienam arba abiem sutuoktiniams*, analizuojant ją vien tik semantiškai, suponuojanti, jog santuoka yra viena iš būtinų aplinkybių turtą pripažinti šeimos turtu, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra paneigiama ir išaiškinta, kad turtui pripažinti šeimos turtu santuokos sudarymo faktas nėra privalomas.

Toliau šiame straipsnyje vartojama sąvoka „šeimos turtas“ suprantama kaip sutuoktinių (vieno iš jų) arba nesusituokusių tėvų ar

vieno iš tėvų, auginančių nepilnametį vaiką, nuosavybės teise turimas nekilnojamasis turtas, t. y. šeimos gyvenamoji patalpa. Nekilnojamųjų daiktų sandoriai, kuriems privaloma notarinė forma, sudaro nemažą dalį atliekamų notarinių veiksmų, yra itin aktualūs kasdienėje notarų veikloje, tad šiame straipsnyje analizuojami būtent nekilnojamojo daikto, kuriam taikomas šeimos turto teisinis režimas, disponavimo ypatumai. Taigi straipsnyje vartojama sąvoka „šeimos turtas“ neapima kilnojamojo turto, nurodyto Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 2 dalies 2 punkte, kadangi kilnojamųjų daiktų perleidimo sandoriams nėra privaloma notarinė forma (su tam tikromis įstatyme numatytomis išimtimis). Tokių sandorių tvirtinimas notarinėje praktikoje yra retas, be to, kilnojamieji daiktai (nors ir turintys gyvenamosios patalpos požymių), laikini statiniai, statinių priklausiniai, garažai, žemės sklypai ir kiti objektai nepripažįstami šeimos gyvenamąją patalpą²².

Šeimos gyvenamoji patalpa

Pagrindinis šeimos turto objektas yra šeimos gyvenamoji patalpa²³. Notaras, tvirtindamas nekilnojamojo turto perleidimo, įkeitimo ar kitus sandorius, kuriais suvaržomos teisės į nekilnojamąjį turtą, remdamasis jam pateikta informacija, dokumentais bei viešųjų registų duomenimis, turi identifikuoti, ar nekilnojamasis daiktas yra šeimos

²⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 3.84 straipsnio 4 dalis. *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-302/2006.

²² 2003 m. birželio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 41 „Lietuvos Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisyklės, apibendrinimo apžvalga“.

²³ Vitkevičius, P. S., *supra note* 15, p. 71.

gyvenamoji patalpa. Notarinėje praktikoje būna paprastų ir aiškių situacijų, kai šeimai nuosavybės teise priklauso vienintelė gyvenamoji patalpa, visa šeima yra joje deklaruoti gyvenamąją vietą ir šeimos turto teisinio režimo identifikavimas ir taikymas šiai patalpai yra nesudėtingas. Vis dėlto būna ir sudėtingesnių atvejų su skirtingomis faktinėmis aplinkybėmis, pavyzdžiui, šeima turi kelis gyvenamosios paskirties nekilnojamuosius daiktus, šeima turi vienintelę gyvenamąją patalpą, tačiau faktiškai gyvena kitoje jai nuosavybės teise nepriklausančioje patalpoje, šeima gyvena nepilnamečiam vaikui nuosavybės teise priklausančioje patalpoje, šeimos narių skirtingos deklaruotos gyvenamosios vietos ir kt. Šie konkretūs atvejai toliau ir aptariami.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs dėl teisės normų, reglamentuojančių šeimos turto teisinį režimą, taikymo vaikų nuosavybe esančiam turtui, t. y. „šeimos gyvenimas patalpoje, nuosavybės teise priklausančioje nepilnamečiams vaikams, savaime nesudaro pagrindo tokiai patalpai taikyti šeimos turto teisinio režimo. Pagal bendrą taisyklę tais atvejais, kai šeimos gyvenamoji patalpa nuosavybės teise priklauso vaikams, jų teisė į būstą saugoma ne šeimos turto instituto normų pagrindu, bet teisės normų, nustatančių tėvų užufrukto teisės tvarkant vaikų turtą apribojimus, kurie savo apimtimi gali būti netgi platesni nei apribojimai, taikomi šeimos turto atveju.“²⁴ Taigi, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, vaiko teisės į būstą apsaugos dubliavimas taikant tiek šeimos turto, tiek kitų institutų normas būtų perteklinis.

Aiškinant sąvoką „gyvenamoji patalpa“, ji vertintina ne kaip teisinė, o kaip faktinė, apimanti visas patalpas, pritaikytas gyventi. Taigi, nustatant, koks turtas yra šeimos gyvenamoji patalpa, svarbus fakto klausimas, t. y. kur faktiškai šeima gyvena. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra ne kartą pažymėjęs, kad tokią praktiką teismas ir formuoja, t. y. šeimos gyvenamąją patalpą gali būti pripažinta tik tokia patalpa, kuri atitinka abu kriterijus: 1) priklauso šeimai nuosavybės teise ir 2) šeima faktiškai naudojasi patalpa kaip savo būstu. Šie du kriterijai ir yra esminiai tam, kad abu šiuos požymius atitinkantys patalpai būtų taikomas šeimos turto teisinis režimas.

Kiekvienu konkrečiu atveju, vertindamas pateiktus duomenis ir nustatydamas faktinę šeimos gyvenamąją vietą, kai kyla neaiškumų, notaras vadovaujasi ir Civilinio kodekso 2.16–2.17 straipsnių nuostatomis, kuriose apibrėžti kriterijai dėl fizinio asmens gyvenamosios vietos nustatymo. Pagal Civilinio kodekso 2.16 straipsnį, fizinio asmens gyvenamąją vietą laikoma vieta, kurioje jis faktiškai gyvena. Jeigu asmuo faktiškai gyvena keliuose vietose, tai vieta, su kuria asmuo yra labiausiai susijęs (kur yra asmens turtas ar didžioji turto dalis, kur yra jo darbo vieta arba kur jis gyvena ilgiausiai), laikoma jo pagrindine gyvenamąją vietą. Pagal Civilinio kodekso 2.17 straipsnį, nustatant fizinio asmens gyvenamąją vietą, atsižvelgiama į asmens faktinio gyvenimo toje vietoje trukmę ir tęstinumą, duomenis apie asmens gyvenamąją vietą viešuosiuose registruose, taip pat į paties asmens viešus pareiškimus apie savo gyvenamąją vietą. Notaras, nustatydamas asmens gyvenamąją vietą, faktiškai turi galimybę naudotis dviem informacijos šaltiniais: Gyventojų registre deklaruota asmens gyvenamąją vietą ir paties

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-99-969/2020.

asmens pareiškimais ir patvirtinimais dėl savo faktinės nuolatinės gyvenamosios vietos. Kita notaro turima informacija – nuosavybės teise valdomas turtas, kitų šeimos narių deklarautos gyvenamosios vietos, viešųjų registrų duomenys ar pan. – pasitarnauja kaip papildomi duomenys patvirtinant arba paneigiant asmens faktiškai deklaruojamą jo gyvenamąją vietą.

Notarinėje praktikoje pasitaiko situacijų, kai šeima turi keletą gyvenamosios paskirties nekilnojamųjų daiktų (butų, gyvenamųjų namų ir pan.). Tokiu atveju šeimos turtu yra pripažįstama ta gyvenamoji patalpa, kurioje šeima faktiškai gyvena. Norėdamas įvertinti, kuriai iš nuosavybės teise valdomų patalpų taikomas šeimos turto teisinis režimas, notaras vadovaujasi viešųjų registrų duomenimis, pačių asmenų pateiktais pareiškimais ir patvirtinimais. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymi, kad jeigu gyvenamosios paskirties nekilnojamasis daiktas viešajame registre įregistruotas kaip šeimos turtas, o šeima faktiškai gyvena kitame jai nuosavybės teise priklausančiame gyvenamosios paskirties nekilnojamame daikte, tai tas nekilnojamasis daiktas, kuriame šeima faktiškai gyvena, bus pripažįstamas šeimos turtu, nepriklausomai nuo viešo registro duomenų apie įregistruotą šeimos turtą²⁵. Kita vertus, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra pasisakęs, kad jeigu gyvenamoji patalpa yra įregistruota viešajame registre kaip šeimos turtas, o joje šeima nebegyvena, tai, kad šeima faktiškai gyvena kitoje gyvenamojoje

patalpoje, savaime nepanaikina viešajame registre šeimos turtu įregistruoto turto teisinio statuso²⁶. Tokie Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimai iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti prieštaringi, tačiau, autorės nuomone, tai nėra skirtingos nuostatos. Jos tik įtvirtina, kad nėra ir negali būti vienodų situacijų, kiekvieną atvejį reikia vertinti individualiai, analizuojant konkrečių notarui žinomų faktinių aplinkybių visumą, atsižvelgiant į visus kriterijus, ir tik tada nustatyti, kuris turtas yra šeimos turtas, geriausiai užtikrinantis nepilnamečio vaiko interesus.

Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Nekilnojamojo turto registro informacinės sistemos nuostatų²⁷ 189 straipsnyje nustatyta: „Juridinis faktas „šeimos turtas“ apie nekilnojamojo daikto (išskyrus žemės sklypą ir inžinerinį statinį) ar turtinės teisės į šį nekilnojamąjį daiktą priskyrimą šeimos turtui įregistruojamas Informacinėje sistemoje abiejų sutuoktinių prašymo įregistruoti objektą, kuriame nurodoma, kad šis nekilnojamasis daiktas yra nuolatinė jų šeimos gyvenamoji vieta, pagrindu.“ Taip pat Nekilnojamojo turto registro informacinės sistemos nuostatų 190 straipsnyje nustatyta: „Nekilnojamasis daiktas, kurio Registro įrašė įrašomi juridinio fakto „šeimos turtas“ duomenys, nuosavybės teise turi priklausyti vienam arba abiem sutuoktiniams“. Taigi praktikoje susiduriama su atvejais, kai faktiškai nekilnojamajam daiktui yra taikomas šeimos turto teisinis režimas, tačiau žyma viešajame registre neregistruojama, kadangi nėra sudarytos

²⁵ 2003 m. birželio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 41 „Lietuvos Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles, apibendrinimo apžvalga“.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas dėl Nekilnojamojo turto registro informacinės sistemos nuostatų patvirtinimo (su pakeitimais ir papildymais). TAR, 2025-06-26, Nr. 11597.

santuokos, ir asmenys negali įgyvendinti jiems įstatyme numatytos teisės išviešinti fakto apie šeimos turtą ir galimybės panaudoti šį faktą prieš trečiuosius asmenis. Todėl Nekilnojamojo turto registro informacinės sistemos nuostatų 189 ir 190 straipsniai turėtų būti koreguojami, atsižvelgiant į teismų praktiką šeimos turto teisinį režimą taikyti ir gyvenamajai patalpai, kurioje nepilnametis vaikas gyvena su vienu iš tėvų arba su nesituokusiais tėvais.

Reikėtų paminėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nurodytą atvejį, kai teismas pasisakė, kad „tais atvejais, kai išvardyti ne visi įkeičiami daiktai, kurie patenka į pagrindinio daikto sudėtį, bet nurodomas pagrindinis daiktas <...> ir jo visas plotas <...>, esant ginčui, teismas turi pasisakyti dėl įkeitimo objekto sudėties. Jeigu tokio daikto sudėtinė dalis yra patalpos, naudojamos kaip šeimos gyvenamoji patalpa, <...> (reikia) spręsti klausimą, ar šis turtas nėra pripažintinas šeimos turtu. <...> visais atvejais, siekiant užtikrinti vaiko teises ir interesus, vadovaujantis vien įkeistų daiktų pavadinimais, kaip nagrinėjamoje byloje – parduotuvė, neužtenka konstatuoti, kad šiame įkeistame pastate šeima negyvena. Tokį faktą būtina tikrinti visomis leistinomis įrodinėjimo priemonėmis. Pastatus įkeičiant fiziniams asmenims <...> (reikia) išsiaiškinti, ar jie turi nepilnamečių vaikų, kur yra jų nuolatinė gyvenamoji vieta hipotekos sandorio sudarymo metu. <...> Nors <...> įtvirtinta registro duomenų teisingumo prezumpcija, tačiau <...> (reikia) imtis ne tik minimalių priemonių, (siekiant) užtikrinti vaikų teisių apsaugą, nes registro duomenys, patvirtinantys teisinį patalpų statusą, gali nesutapti su jų faktiniu panaudojimu, registro duomenys gali būti neišsamūs dėl nepakankamo sandorį

sudarančių asmenų atidumo.“²⁸ Taigi sprendžiant klausimą, ar nekilnojamasis turtas yra šeimos turtas, neužtenka atsižvelgti vien į Nekilnojamojo turto registre įregistruotą to turto pavadinimą ar paskirtį, bet reikia analizuoti ir turto sudėtines dalis bei kitas faktines aplinkybes, nustatyti šeimos ir nepilnamečių vaikų faktinę gyvenamąją vietą.

Notarinėje praktikoje nereta ir situacija, kai šeima siekia sudaryti sandorį dėl vienintelės šeimos nuosavybės teise turimos gyvenamosios patalpos, kurioje faktiškai negyvena, o dėl įvairių priežasčių gyvena kitoje nuosavybės teise nepriklausančioje patalpoje, ir teisė naudotis ta patalpa nėra niekaip įforminta (nėra sudaryta nei nuomos (panaudos) sutartis, nei įregistruotas užufruktas), pavyzdžiui, gyvena tėvams (seneliams) priklausančioje patalpoje. Ar tokiu atveju vienintelei šeimos turimai gyvenamajai patalpai yra taikomas šeimos turto teisinis režimas? Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje, kurioje ieškovė prašė pripažinti negaliojančia buto, kurį atsakovas (ieškovės sutuoktinis) paveldėjo ir kuriame šeima niekada negyveno, o gyveno atsakovo močiutei priklausančiame bute, dovanojimo sutartį, pasisakė, kad paveldėtu butu, kurį ieškovė prašo pripažinti šeimos turtu, ieškovės ir atsakovo šeima niekada nesinaudojo, tai nebuvo šeimos gyvenamoji patalpa, šeima gyveno ir gyvena atsakovo močiutei priklausančiame bute, taigi vienos iš būtinų sąlygų pripažinti gyvenamąsias patalpas šeimos turtu šioje byloje nenustatyta²⁹. Šiuo atveju

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-90.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-232/2006.

situacija vertintina dvejopai: viena vertus, šeima sudaro sandorį dėl patalpos, kuriai nėra taikomas šeimos turto teisinis režimas, kita vertus, ta vienintelė šeimos nuosavybės teise turima patalpa garantuoja, kad nepilnamečiai vaikai nebus palikti be gyvenamosios vietos. Manytina, kad tokiu atveju notaras turėtų užtikrinti nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą inicijuodamas teisės naudotis faktine šeimos gyvenamąja patalpa įforminimą, sudarant nuomos ar panaudos sutartį arba nustatant užfruktą ir suteikiant teisę naudotis šeimos faktine gyvenamąja patalpa.

Dr. Šarūnas Keserauskas, komentuodamas Civilinio kodekso 3.85 straipsnį, pabrėžia, kad vienas iš pagrindinių kriterijų patalpai taikyti šeimos turto teisinį režimą – faktinė šeimos gyvenamoji vieta – nėra absoliutus, ir praktikoje gali būti atvejų, kai nuosavybės teise priklausančiai patalpai, kurioje šeima faktiškai ir gyvena, nebus taikomas šeimos turto teisinis režimas. „Šeimos turto vienintelė šeimos gyvenamoji patalpa pripažįstama, nesvarbu, koks jos faktinis statusas. Pavyzdžiui, sodo namelis, kuriame šeima gyvena ir kuris viešajame registre nėra įregistruotas kaip gyvenamasis namas, pripažintinas šeimos turto, jeigu tai vienintelė šeimos gyvenamoji patalpa. Tačiau jeigu šeima turi ir butą, ir sodo namelį, šeimos turto pripažintinas butas, o ne sodo namelis, nes būtent butas yra pritaikytas nuolat gyventi. Kilus ginčui, kokią patalpą pripažinti šeimos gyvenamąja patalpa ir atitinkamai – šeimos turto, būtina vadovautis ir sutuoktinių nepilnamečių vaikų interesais. Pavyzdžiui, jeigu sutuoktiniai turi sodo namelį ir butą, bet nuolat gyvena sodo namelyje, o butą nuomoja, šeimos turto pripažintinas butas, jeigu sodo namelis nėra pritaikytas nuolat gyventi, jame nėra visų

patogumų, jis yra toli nuo vaikų lankomos mokyklos ir panašiai.“³⁰ Taigi faktinis šeimos gyvenamosios vietos aspektas nėra absoliutus kriterijus pripažįstant turtą šeimos turto, kartu turi būti įvertinta ir kitų svarbių aplinkybių visuma.

Disponavimas gyvenamąja patalpa, kuri yra šeimos turtas

Šeimos gyvenamoji patalpa, kuriai taikomas šeimos turto teisinis režimas, gali priklausyti tiek vienam iš sutuoktinių asmeninės nuosavybės teise, tiek abiem sutuoktiniams bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teise, todėl abiem atvejais įstatymų leidėjas, siekdamas apsaugoti šeimos interesus, yra nustatęs papildomus tokio turto perleidimo saugiklius. Disponavimo gyvenamąja patalpa, kuri yra šeimos turtas ir priklauso vienam iš sutuoktinių asmeninės nuosavybės teise, ypatumus reglamentuoja Civilinio kodekso 3.36 straipsnio 2 dalis ir 3.85 straipsnio 2 dalis. Jose nustatyta, kad sutuoktinis, kuriam šeimos gyvenamoji patalpa nuosavybės teise priklauso jam vienam, neturi teisės be kito sutuoktinio rašytinio sutikimo šios gyvenamosios patalpos perleisti, įkeisti ar išnuomoti, t. y. disponuoti šeimos turto galima tik gavus kito sutuoktinio rašytinį sutikimą. Svarbu, kad ir pats sutuoktinis, kuriam nuosavybės teise nepriklauso šeimos gyvenamoji patalpa, būtų suinteresuotas savo teisių ir teisėtų interesų apsauga ir inicijuotų bendro sutuoktinių prašymo pateikimą viešajam registrai dėl

³⁰ Mikelėnas, V.; Keserauskas, Š.; Smirnovienė, Z.; Mizaras, V.; Bakanas, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 175.

juridinio fakto „šeimos turtas“ įregistravimo, nes Civilinio kodekso 3.36 straipsnio 2 dalis nustato, kad sutuoktinis, nedavęs sutikimo sudaryti tokį sandorį ar vėliau jo nepatvirtinęs, turi teisę reikalauti pripažinti sandorį negaliojančiu, jeigu viešajame registre ginčijama gyvenamoji patalpa buvo nurodyta kaip šeimos turtas. Notaras visada turi reikalauti sutuoktinio sutikimo dėl sandorio, susijusio su šeimos gyvenamąja patalpa, nuosavybės teise priklausančia vienam iš sutuoktinių, sudarymo, nepaisant to, ar viešajame registre patalpai yra įregistruota žyma „šeimos turtas“, o neturėdamas tokio sutikimo – sandorio netvirtinti.

Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 4 dalis nustato, kad sutuoktiniai šeimos turto teisinio režimo faktą prieš sąžiningus trečiuosius asmenis gali panaudoti tik tada, jeigu nekilnojamas daiktas yra įregistruotas viešajame registre kaip šeimos turtas. Taigi įstatymų leidėjas apsaugo sąžiningo įgijėjo teises, kuris nežinojo ir negalėjo žinoti apie gyvenamosios patalpos priskyrimą šeimos turtui. Trečiasis asmuo laikomas sąžiningu ir sandoris negali būti pripažintas negaliojančiu, jeigu nekilnojamas daiktas viešajame registre nėra įregistruotas kaip šeimos turtas, kol nėra įrodyta kitaip, išskyrus išimtį, nurodytą Civilinio kodekso 4.96 straipsnio 3 dalyje. Joje numatyta, kad jeigu daiktas neatlygintinai įgytas iš asmens, kuris neturėjo teisės jo perleisti nuosavybėn, tai savininkas turi teisę išreikalauti daiktą visais atvejais, t. y. iš sąžiningo įgijėjo galima išreikalauti perleistą daiktą, jeigu perleidimo sandoris atitinka du kriterijus: daiktas perleistas neatlygintinai ir daiktas perleistas asmens, kuris neturėjo teisės jo perleisti. Notaras, būdamas valstybės įgaliotu asmeniu, užtikrinančiu, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose

nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų³¹, turi užtikrinti, jog perleidžiamas daiktas priklauso perleidėjui nuosavybės teise, asmuo turi teisę sudaryti perleidimo sandorį, yra gauti visi reikiami trečiųjų asmenų leidimai, sutikimai ir nėra jokių kitų kliūčių sudaryti tokį sandorį.

Civilinio kodekso 3.36 straipsnio 2 dalis ir 3.85 straipsnio 2 dalis papildomą apsaugą dėl disponavimo šeimos gyvenamąja patalpa nustato tuo atveju, kai šeimos gyvenamoji patalpa priklauso vienam iš sutuoktinių asmeninės nuosavybės teise, t. y. paveldėta, dovanota ar kitu būdu asmeninės nuosavybės teise įgyta gyvenamoji patalpa, kuriai taikomas šeimos turto teisinis režimas, negali būti perleista ar suvaržytos teisės į ją be kito sutuoktinio sutikimo. Kai šeimos gyvenamoji patalpa priklauso abiem sutuoktiniams bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teise, sutuoktinių teises apsaugo ir Civilinio kodekso 3.92 straipsnio 1 dalis, įtvirtinanti, kad turtu, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė, sutuoktiniai naudojami, jį valdo ir juo disponuoja bendru sutarimu, ir Notariato įstatymo 46 straipsnio 2 dalis, kurioje nustatyta, kad notaras tvirtina sandorį, susijusį su sutuoktinių bendrąja jungtine nuosavybe, jei Civilinio kodekso nustatytais atvejais sandorį sudaro abu sutuoktiniai arba vienas iš sutuoktinių turi kito sutuoktinio įgaliojimą sudaryti tokį sandorį, arba yra kito sutuoktinio rašytinis sutikimas, arba yra teismo leidimas. Taigi sandorius, susijusius su disponavimu bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teise priklausančia šeimos gyvenamąja patalpa, sudaro abu sutuoktiniai bendru sutarimu. Jeigu šeimos gyvenamąja patalpa

³¹ Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 2 straipsnio 1 dalis. *Lietuvos aidas*, 1992-10-01, Nr. 192-0.

esantis nekilnojamasis daiktas, priklausantis sutuoktiniams bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teise ir viešajame registre neįregistruotas kaip šeimos turtas, yra perleidžiamas ar suvaržomos teisės į jį be antrojo sutuoktinio įgaliojimo, tai, remiantis Civilinio kodekso 3.92 straipsnio 4 dalimi ir 3.96 straipsnio 2 dalimi, toks sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu, nesvarbu, ar kita sandorio šalis yra sąžininga ar nesąžininga, išskyrus atvejus, kai vienas arba abu sutuoktiniai, sudarydami sandorį, panaudojo apgaulę arba kai jie valstybės registrus tvarkančioms ar kitoms institucijoms arba pareigūnams suteikė neteisingų duomenų (tokiais atvejais sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu tik tada, jei kita sandorio šalis yra nesąžininga).

Griežtesnius reikalavimus dėl disponavimo šeimos turtu esančia gyvenamąja patalpa įstatymo leidėjas nustato tuo atveju, kai šeima turi nepilnamečių vaikų. Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 2 dalis, kurios nauja redakcija įsigaliojo 2023 m. sausio 1 d., nustato, kad sutuoktinis, kuris yra nekilnojamojo daikto, priskirto šeimos turtui, savininkas, gali perleisti nuosavybės teisę į jį, įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į jį tik gavęs kito sutuoktinio rašytinį sutikimą. Nepilnamečių vaikų turintys sutuoktiniai privalo užtikrinti, kad dėl sandorio, susijusio su nekilnojamoju daiktu, kuris yra šeimos turtas, nepilnametis vaikas nebus paliktas be gyvenamojo būsto ir nebus pažeista vaiko teisė į gyvenimo sąlygas, būtinas jo fiziniam, protiniam, dvasiniam ir doroviniam vystymuisi užtikrinti. Notaras, prieš tvirtindamas šį sandorį, Notariato įstatymo nustatyta tvarka įvertina, ar jį sudarius nepilnametis vaikas nebus paliktas be gyvenamojo būsto ir ar nebus pažeista jo teisė į gyvenimo sąlygas, būtinas jo

fiziniam, dvasiniam ir doroviniam vystymuisi užtikrinti³². Taigi notaras, gavęs tėvų pateiktą informaciją ir ją pagrindžiančius dokumentus, remdamasis jam prieinamais viešųjų registrų duomenimis ir žinomomis sandorio sudarymo aplinkybėmis, turi atlikti papildomą teisinį tyrimą ir įsitikinti, kad dėl sandorio sudarymo nepilnamečiai vaikai nebus palikti be gyvenamosios vietos ir nebus pažeista nepilnamečių vaikų teisė į gyvenimo sąlygas, būtinas jų fiziniam, protiniam, dvasiniam ir doroviniam vystymuisi užtikrinti. Notariato įstatymas nenumato, kad šį papildomą teisinį tyrimą reikėtų įforminti atskiru rašytiniu dokumentu. Jeigu notaras, gavęs visus reikiamus dokumentus ir informaciją apie sandorio sudarymą ir juos įvertinęs, nustato, kad sudarius sandorį nebus tinkamai užtikrinti nepilnamečio vaiko interesai, ir atsisako tvirtinti sandorį, toks atsisakymas įforminamas Notariato įstatymo 40 straipsnyje nustatyta tvarka, t. y. asmens prašymu atsisakymas turi būti rašytinis.

Notaro atsisakymas atlikti notarinį veiksmą registruojamas Notarų rūmų informacinių technologijų platformoje (toliau – Atsisakymų tvirtinti sandorius registras), apie tai informuojama valstybės vaiko teisių apsaugos institucija. Šis atsisakymas neatima iš asmens teisės ateityje, pasikeitus aplinkybėms, pakartotinai kreiptis į notarą dėl to paties notarinio veiksmo atlikimo. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad pakartotinai reikia kreiptis į tą patį notarą. Ši Notariato įstatymo 46 straipsnyje įtvirtinta nuostata dėl pakartotinio kreipimosi į tą patį notarą užkerta kelią galimoms piktnaudžiavimo situacijoms, kai

³² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 3.85 straipsnio 2 dalis. *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

asmuo dėl to paties veiksmo atlikimo galėtų kreiptis į kelis notarus pateikdamas (nuslėpdamas) tam tikrą informaciją, tikėdamasis palankesnės situacijos vertinimo. Jeigu asmuo mano, kad notaras neteisingai įvertino jam pateiktą informaciją ir notaro atsisakymas atlikti notarinį veiksmą yra neteisėtas, jis gali atsisakymą apskųsti teismui Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso³³ (toliau – Civilinio proceso kodeksas) 511 straipsnyje nustatyta tvarka – pateikdamas skundą notaro, kurio veiksmai skundžiami, darbo vietos apylinkės teismui. Taip pat asmuo gali kreiptis į teismą dėl notaro neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimo.

Remiantis 2024 m. spalio 22 d. Atsisakymų tvirtinti sandorius registro statistika, notarai atsisakymą tvirtinti sandorį registruoja labai retai – 2023 m. registruoti iš viso aštuoni atsisakymai atlikti du pirkimo–pardavimo sandorius (vienas iš jų tą pačią dieną buvo pašalintas ir veiksmas buvo atliktas), penkis hipotekos sandorius ir vieną turto dovanojimo sandorį, o 2024 m. (iki spalio 22 d.) ne-registruota nė vieno atsisakymo. Atsisakymų tvirtinti sandorius registro užklausų 2023 m. atlikta 10 108, o 2024 m. (iki spalio 22 d.) – 10 900, taigi įvertinant per kalendorius metus atliekamų užklausų skaičių (be abejo, atliktų užklausų skaičius nereiškia, kad būtent tiek buvo sudaryta sandorių, susijusių su šeimos turtu, pavyzdžiui, vienam sandoriui notaras atlieka paiešką pagal turto identifikavimo kodą ir pagal nepilnamečio vaiko duomenis, todėl jeigu šeimoje yra trys nepilnamečiai vaikai, tai jau yra trys papildomos paieškos, arba atlikus patikras Atsisakymų registre sandoris galėjo ir neįvykti dėl kitų priežasčių),

notarų atsisakymai atlikti notarinį veiksmą bendrame visų atliekamų sandorių, susijusių su šeimos turtu, kontekste yra itin reti. Nurodyti įvairūs motyvaciniai aprašymai dėl atsisakymo tvirtinti sandorį, kai kurie iš jų pakankamai abstraktūs ir, nežinant konkrečių siekiamo sudaryti sandorio faktinių aplinkybių, neinformatyvūs. Konkrečiau nurodytos šios priežastys: atsisakymas tvirtinti hipotekos sutartį pagal paskolą, kurios grąžinimo įmokos gerokai viršijo asmenų gaunamas oficialias pajamas; atsisakymas įkeisti nepilnamečio turtą už juridinio asmens prievoles; SPIS duomenimis, nuolat registruojami sistemingi pažeidimai ir nepateikti duomenys apie gaunamas pajamas. Negausi Atsisakymų tvirtinti sandorius registro statistika ir tai, kad visi registruoti atsisakymai buvo atlikti 2023 m. (t. y. pirmaisiais notarų veiklos metais perėmus teismų kompetenciją dėl sandorio tikslingumo šeimos interesams įvertinimo), rodo didelį notarų įdirbį, atliekamą iki sandorio tvirtinimo, t. y. dokumentų, informacijos analizę bei prevencinę veiklą užkertant kelią nepilnamečių teises ir teisėtus interesus pažeidžiantiems sandoriams sudaryti, ir suponuoja, kad notarai greitai įsivainavo jiems naujai priskirtas funkcijas ir kad didžioji dauguma ketinamų sudaryti sandorių dėl šeimos turto yra tikslingi, naudingi šeimai ir atitinka šeimos interesus.

Iki 2023 m. sausio 1 d. įsigaliojusių Civilinio kodekso pakeitimų teismas pagal pateiktą pareiškėjų motyvuotą prašymą ir su sandorio sudarymu susijusius lydinčius dokumentus įvertindavo, ar perleidžiamas (įkeičiamas) turtas yra šeimos turtas, ar šio sandorio sudarymas nepažeis šeimoje augančių nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų. 2003 m. birželio 20 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime Nr. 41 „Lietuvos

³³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36-1340.

Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles, apibendrinimo apžvalga³⁴ nurodyti išaiškinimai turėjo didelę įtaką formuojant teismų praktiką išduodant leidimus *inter alia* dėl sandorio, susijusio su šeimos gyvenamąja patalpa, sudarymo³⁵. Nuo 2023 m. sausio 1 d. notarams perėmus šią teismų funkciją, senato nutarime nurodyti išaiškinimai ir gairės bei ilgalaikis teismų įdirbis yra naudingi ir notarinėje praktikoje, kadangi šeimos turto

institutas nepasikeitė – pasikeitė tik sandorio tikslingumą šeimos interesams vertinanti institucija. Pagal pirmiau nurodytą Senato nutarimą, pareiškėjai kartu su prašymu turėtų pateikti įrodymus apie šeimos turtinę padėtį, t. y. šeimos pajamas, santaupas, kitą turtą, prievoles ir pan. Paprastai tokiais įrodymais gali būti pažymos iš pareiškėjų darbovietės apie gaunamą darbo užmokestį ir kitas pajamas, pažymos iš socialinio draudimo įstaigų apie gaunamas išmokas (pensijas, pašalpas ir kt.), Valstybinės mokesčių inspekcijos patvirtintos gyventojų turto (pajamų) deklaracijos, pažymos iš bankų ar kitų kredito įstaigų apie turimas santaupas ar gautas paskolas, duomenys iš viešųjų registrų apie registruotą kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą ir pan. Notarinėje praktikoje šeimos finansinės būklės įvertinimas gali būti pakankamai sudėtingas – notaras neturi galimybės patikrinti visų šeimos turimų sąskaitų, taip pat jis neturi įrankių patikrinti, kokie yra bendri šeimos finansiniai įsipareigojimai kitiems asmenims, taigi notaras vadovaujasi šeimos jam pateiktais dokumentais ir patvirtinimais bei viešųjų registrų duomenimis. Vieninteliai notarui prieinami vieši duomenys, kurie rodyti apie sunkią šeimos finansinę padėtį ir galimus sunkumus vykdant sandorį (aktualu turto įkeitimo sandorio kontekste), yra turto areštų registro duomenys, t. y. jeigu jau yra pradėtas išieškojimas dėl turimų finansinių įsipareigojimų nevykdymo, bei Nekilnojamojo turto registro duomenys apie sudarytus hipotekos (įkeitimo) sandorius, parodantys, kokie tą dieną šeimos turimi turtiniai įsipareigojimai yra užtikrinti turto įkeitimu. Kiti šeimos turimi finansiniai įsipareigojimai, kurie nėra užtikrinti turto įkeitimu (pavyzdžiui, sudarytos paskolos, lizingo sutartys, išduoti vekseliai), apie kuriuos notarui informacija

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 41 „Lietuvos Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles, apibendrinimo apžvalga“.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimai buvo aktyviai taikyti vienodos teismų praktikos formavimo priemonė ir doktrinoje vertintina nevienodai, argumentuojant tuo, kad aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjamas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (bylos Nr. 33/03); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (bylos Nr. 26/07)). Vis dėlto negalima nuneigti didelės Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimų įtakos formuojant ir vienodinant teismų praktiką.

nėra pateikiama, jam nebus žinomi ir įvertinti. Taigi atsižvelgiant į ribotas notaro galimybes visa apimtimi įvertinti šeimos finansinę būklę, svarbiausia notarui nustatyti, kad šeima turi tvarias pajamas, t. y. tokias pajamas, kurios gaunamos nuolat, ir atsižvelgiant į veiklos sritį, patirtį ar kelis pajamų šaltinius numanoma, jog panašų finansų lygį pavyks išlaikyti ir ateityje. Vertinant sandorį nekilnojamojo turto perleidimo kontekste, be šeimos finansinės būklės įvertinimo, notarui svarbu įvertinti, kur šeima gyvens po esamo šeimos turto perleidimo sandorio sudarymo. Pirmiau nurodytame Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime pažymima, kad turėtų būti pateikiami įrodymai apie būsimo sandorio preliminarias sąlygas ir jo įvykdymo galimybes (pavyzdžiui, preliminarioji buvo ar gyvenamojo namo pirkimo–pardavimo sutartis, sutartis dėl avanso sumokėjimo už perkamą butą ir pan.), vaiko teisių apsaugos galimybes sandorio neįvykdymo atveju bei kiti įrodymai, kurie būtų reikšmingi sprendžiant klausimą dėl galimybės sudaryti sandorį dėl šeimos turtu esančio nekilnojamojo daikto. Šiame nutarime Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas taip pat yra pažymėjęs, kad pareiškėjų giminaičių ar kitų asmenų iš anksto išreikštas ketinimas leisti apsigyventi jiems priklausančiose gyvenamosiose patalpose pareiškėjams kartu su nepilnamečiais vaikais ar tik nepilnamečiams vaikams, nepriklausomai nuo to, kaip jis suformuluotas (pasizadėjimas, pareiškimas, sutikimas, įsipareigojimas ir pan.), paprastai neturėtų būti laikomas pakankamu įrodymu, kad bus tinkamai apsaugotos nepilnamečių vaikų teisės. Tokiais atvejais įrodymais galėtų būti tokie duomenys, kurie patvirtintų realų tokio ketinimo įgyvendinimo faktą – gyvenamosios patalpos suteikimą šeimai (uzufrukto

teisės nustatymas, kiti įstatymuose numatyti suvaržymai, garantuojantys vaikui teisę į gyvenamąją patalpą (teisė naudotis gyvenamąja patalpa nuomos, panaudos teise)). Notarinėje praktikoje kyla klausimas, ar nuomos (panaudos) sutartis turėtų būti įregistruota viešajame registre. Civilinio kodekso 6.478 straipsnio 2 dalis (taikoma taip pat ir panaudos sutartims) nustato, kad nekilnojamųjų daiktų nuomos sutartis, sudaryta ilgesniam kaip vienerų metų terminui, prieš trečiuosius asmenis gali būti panaudota tik tuo atveju, jeigu ji įstatymų nustatyta tvarka įregistruota viešajame registre. Taigi nuomos (panaudos) sutartis, sudaryta ilgesniam kaip vienerų metų laikotarpiui, turėtų būti įregistruota Nekilnojamojo turto registre. Jeigu nuomos (panaudos) sutartis sudaryta trumpesniam nei vienerų metų laikotarpiui, notarui turėtų būti pateikiami duomenys apie numatomą šeimos gyvenamąją vietą ilgalaikėje perspektyvoje (pavyzdžiui, jeigu šeima nuomojasi būstą, kol pasistatys namą, notarui galėtų būti pateikiama rangos sutartis, gyvenamojo namo projektas šeimos turimame žemės sklype ar pan.). Jeigu šeima nurodo, kad šeimos gyvenamąją patalpą perleidžia todėl, kad išvyksta gyventi (dirbti) į kitą užsienio valstybę, turėtų būti pateikti duomenys apie jų turimą darbą ar gyvenamąją vietą konkrečioje užsienio valstybėje, leidimas gyventi (dirbti) toje valstybėje, jeigu pagal tos valstybės įstatymus toks leidimas yra reikalingas, ir kiti įrodymai, patvirtinantys šeimos teisę teisėtai įvažiuoti į užsienio valstybę šeimos nurodytu tikslu (nuolatiniam gyvenimui, darbui) bei sudarantys pakankamą pagrindą išvadai, kad šeimos nepilnamečių vaikų teisės perleidus šeimos gyvenamąją patalpą nebus pažeistos (pavyzdžiui, kad vaikams bus užtikrintos ne blogesnės už esamas

gyvenimo, mokymosi, sveikatos apsaugos ir kitos sąlygos).

Notaras, prieš tvirtindamas sandorį dėl nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, kai šeimoje yra nepilnamečių vaikų, taip pat turi įvertinti ir duomenis, pateiktus Socialinės paramos šeimai informacinėje sistemoje (SPIS). Notarui aktualūs SPIS duomenys apie veiklą, vykdomą vaiko teisių apsaugos srityje, t. y. ar konkrečiu atveju buvo nustatyta vaiko teisių pažeidimų, tėvų valdžios ribojimas, ar šeima iki 2018 m. birželio 30 d.³⁶ buvo įtraukta į socialinės rizikos šeimų apskaitą, vaiko situacijos vertinimo rezultatai, ar nepilnamečiam vaikui nustatyta globa (rūpyba). Jeigu nustatytas bent vienas iš nurodytų atvejų, notaras kreipiasi į valstybės vaiko teisių apsaugos instituciją ir prašo pateikti informaciją, su kokiais galimais vaiko teisių pažeidimais yra susijęs tas atvejis. Valstybės vaiko teisių apsaugos institucija informaciją notarui pateikia ne vėliau kaip per penkias darbo dienas nuo jo kreipimosi gavimo dienos. Gavęs informaciją iš valstybės vaiko teisių apsaugos institucijos, taip pat kompleksiskai įvertinęs visus pateiktus dokumentus ir informaciją, notaras nusprendžia, ar sudarius šį sandorį bus užtikrinta tinkama nepilnamečio vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga. Vertinant SPIS ir valstybės vaiko teisių apsaugos institucijos pateikiamą informaciją, kyla klausimas, ar visi pateikiami duomenys yra būtini sandoriui sudaryti, ar notarui nėra pateikiama perteklinė informacija ir tuo galimai pažeidžiama teisė į šeimos privatų gyvenimą? Pavyzdžiui, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos pateikiamoje pažymoje – informacijoje apie

šeimą – aprašomi nustatyti galimi fizinio ar psichologinio smurto prieš vaiką atvejai, aprašomas taikytas atvejo vadybos procesas, kuris vėliau nutrauktas, nustačius, kad šeima pajėgi savarankiškai užtikrinti vaiko teises ir teisėtus interesus. Ši informacija nėra aktuali notarui, vertinančiam finansinę sandorio pusę. Be abejo, dėsningi, nuolat pasikartojantys pažeidimai vaiko teisių apsaugos srityje rodo šeimos socialinių įgūdžių stoką bei galimą papildomą riziką, tačiau šie duomenys turėtų būti vertinami tik kaip papildoma informacija kompleksiskai analizuojant visas sudaromo sandorio faktines aplinkybes ir vertinant bendrą situaciją. Pirmiau nurodyta informacija apie šeimą nepatenka į notaro veiklos sritį, šie duomenys išimtinai priklauso vaiko teisių apsaugos institucijų kompetencijai. Be to, notaras vertina sandorį per finansinę prizmę, t. y. ar šeima finansiškai pajėgi įvykdyti sudaromą sandorį, ar perleidusi šeimos turtą šeima turės pakankamai lėšų įsigyti (susikurti) kitą gyvenamąją patalpą. Autorės nuomone, atsižvelgiant į tai, kas pirmiau išdėstyta, SPIS ir valstybės vaiko teisių apsaugos institucijos pateikiama informacija notarui turėtų būti glaustesnė. Vienkartiniai pranešimai, dėl kurių pažeidimų nenustatyta, arba neesminiai pažeidimai, dėl kurių atvejo vadyba buvo nutraukta suteikus pagalbą šeimai, neturėtų būti nurodomi, o dėsningi, pasikartojantys pažeidimai turėtų būti aprašomi išsaugant šeimos privatumą.

Atskiros analizės reikalauja situacija, kai bankui ar kitai Lietuvos banko licencijuotai kredito įstaigai įkeičiamas šeimos turtas esantis nekilnojamas daiktas užtikrinant kredito, skirto šeimos poreikiams tenkinti (šeimos būsto pirkimas, įrengimas, remontas ir pan.), įvykdymą. Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos su nekilnojamoju turtu

³⁶ Ši data susijusi su struktūriniais pokyčiais 2018 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujai Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcijai.

susijusio kredito įstatymo nuostatomis³⁷, Lietuvos banko valdybos patvirtintais Atsakingojo skolinimo nuostatais³⁸ (toliau – Atsakingojo skolinimo nuostatai), kredito įstaiga, prieš suteikdama kreditą, privalo atlikti išsamų kredito gavėjo kreditingumo vertinimą, t. y. įvertinti kredito gavėjo (ir jo sutuoktinio)³⁹ finansinę būklę, atsižvelgdama į konkrečius nustatytus kriterijus. Pagal Atsakingojo skolinimo nuostatų 27 ir 28 punktus, kredito gavėjo kreditingumo vertinimo tikslas yra įvertinti kredito gavėjo galimybes prisimti pagal kredito sutartį konkretų įsipareigojimą, kurį kartu su jau turimais finansiniais įsipareigojimais kredito gavėjas būtų pajėgus įvykdyti. Taip siekiama išvengti atvejų, kai suteiktas kreditas nebus gražintas, įmokos bus mokamos pavėluotai arba kreditas bus priverstinai gražintas panaudojant kredito gavėjo įkeistą nekilnojamąjį turtą. Kredito davėjo sprendimas suteikti kreditą grindžiamas atsargiu ir išsamiu kredito gavėjo galimybių kreditą gražinti kredito sutarties trukmės laikotarpiu vertinimu. Kredito davėjo kreditų teikimo politika turi būti pagrįsta principu, kad kreditas bus gražinamas kredito gavėjo pajamomis, o ne

dėl priverstinio gražinimo iš įkeičiamo nekilnojamojo turto arba dėl jo vertės pokyčių. Kredito įstaiga, vertindama kredito gavėjo kreditingumą, atsižvelgia į tokius veiksnius, kaip kredito gavėjo tvarios pajamos (ne mažiau kaip šešių paskutinių mėnesių tvarios pajamos), jo kredito istorija, pajamų kitimo (augimo ir mažėjimo) galimybė, visi turimi finansiniai įsipareigojimai, vidutinės tikėtinos būtiniausios namų ūkio išlaikymo išlaidos ir kitos finansinės bei ekonominės aplinkybės. Kredito davėjas įvertina kredito gavėjo skolinių įsipareigojimų pagal kredito ir kitas sutartis ir pajamų santykį, bendros kredito sumos ir įkeičiamo (arba įsigyjamo) nekilnojamojo turto rinkos vertės arba kainos santykį bei kitus skolinimo ribojimus, kurių santykis išreikštas konkrečiais matematiniais rodikliais. Taigi kredito davėjas, prieš suteikdamas kreditą, atlieka išsamų ir visapusišką kredito gavėjo finansinį vertinimą, pasinaudodamas ne tik kredito gavėjo pateikiama informacija, bet ir kitais tik kredito davėjui prieinamais įrankiais (kreditingumui vertinti naudojami registrai ir kitos informacinės sistemos). Išsami kredito gavėjo finansinės būklės analizė maksimaliai mažina riziką, kad kredito gavėjas negalės gražinti paskolos ir įkeistas nekilnojamasis turtas bus realizuotas priverstine tvarka. Taip pat iki 2023 m. sausio 1 d. apylinkių teismai, išduodami teismo leidimą dėl šeimos turto įkeitimo, neretai pažymėdavo, kad teismas nevertina pareiškėjo finansinių galimybių, kadangi tai jau padarė kreditą teikianti finansų įstaiga, pavyzdžiui, išduodamas leidimą dėl turto įkeitimo teismas pasisakė, jog „preziumuojama, kad, kredito įstaigai priėmus sprendimą dėl kredito suteikimo, pareiškėjų turtinė padėtis ir gaunamos pajamos yra pakankamos sandorio įvykdymui, todėl pareiškėjai

³⁷ Lietuvos Respublikos su nekilnojamuoju turtu susijusio kredito įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *TAR*, 2016-11-17, Nr. 26968.

³⁸ Lietuvos banko valdybos 2013 m. kovo 19 d. nutarimas Nr. 03-62 „Dėl Vartojimo kredito gavėjų kreditingumo vertinimo ir atsakingojo skolinimo nuostatų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2013-03-23, Nr. 30-1519.

³⁹ Lietuvos Respublikos su nekilnojamuoju turtu susijusio kredito įstatymo 12 straipsnio 1 dalis nustato, kad kredito gavėjo sutuoktinio kreditingumas nevertinamas, kai kreditas suteikiamas asmenims kredito gavėjo poreikiams ir vertinami visi finansiniai įsipareigojimai ir asmeninės kredito gavėjo pajamos.

galės grąžinti paskolą kredito įstaigai nustatyta tvarka ir terminais⁴⁰. Šiuo atveju reikia pažymėti, kad įstatymų leidėjas notarą įpareigoja sandorį įvertinti platesne apimtimi, nei vien tik jo finansinė dalis (klientas notarui privalo pateikti dokumentus, patvirtinančius šeimos turtinę padėtį (pajamas, santaupas, kitą turtą, prievoles)⁴¹), t. y. notaras turi nustatyti, ar sandorio sudarymas atitinka geriausius šeimos interesus, ar jo sudarymas pagerins nepilnamečių vaikų gyvenimo sąlygas ir yra naudingas šeimai.

Notarinėje praktikoje būna atvejų, kai šeimos turtu esantį nekilnojamąjį daiktą norima įkeisti užtikrinant trečiojo asmens (tiek fizinio, tiek juridinio) prievoles. Šeimos turtas negali būti naudojamas trečiųjų asmenų prievolių įvykdymui užtikrinti, jeigu tų prievolių vykdymas nėra susijęs su šeimos poreikių tenkinimu. Nustatyti, ar sandoris susijęs su šeimos poreikių tenkinimu, galima tik įvertinus visas faktines aplinkybes. Dr. Š. Keserausko nuomone, „jeigu sutuoktiniai užsiima verslu, personalinė įmonė ir verslas yra pagrindinis šeimos gyvenimo šaltinis, tad paskolos sutartis, susijusi su verslo plėtra, ir jos užtikrinimas įkeičiant šeimos turtą gali būti pripažinti sandoriais, susijusiais su šeimos poreikių tenkinimu“⁴². Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje⁴³, pa-

gal kurios faktinės aplinkybės šeimos turtas įkeistas kreditoriui užtikrinant juridinio asmens prievolių įvykdymą, paminėta, kad „šeimos turto įkeitimo sandoris, sudarytas užtikrinant trečiųjų asmenų prievoles, jokių aspektu nesusijusias su nepilnamečio vaiko gyvenimo sąlygų, būtinų jo fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi, užtikrinimu ar (ir) pagerinimu, pažeidžia nepilnamečio vaiko teises į gyvenamąjį būstą“. Taigi šeimos turto įkeitimas užtikrinant trečiojo asmens prievoles nėra iš esmės negalimas, tačiau notarui, tvirtinančiam tokį sandorį, reikėtų labai atidžiai įvertinti visas tokio sandorio aplinkybes, kokią naudą iš tokio sandorio sudarymo gauna nepilnametis vaikas, kaip vaiko interesai būtų apsaugoti neįvykdžius prievolės.

Šeimos turto teisinio režimo pabaiga

Civilinio kodekso 3.86 straipsnio 1 dalis nustato, kad šeimos turto teisinis režimas pasibaigia nutraukus santuoką (teismine arba notarine tvarka), ją pripažinus negaliojančia ar sutuoktiniams pradėjus gyventi skyrium (t. y. teismui patvirtinus gyvenimą skyrium (*separaciją*) arba nuo 2023 m. sausio 1 d. – ir notarui patvirtinus sutartį dėl gyvenimo skyrium pasekmių). Santuoka, taip pat ir šeimos turto teisinis režimas, baigiasi ir Civilinio kodekso 3.50 straipsnio 1 dalyje numatytu atveju, t. y. kai vienas sutuoktinis miršta arba teismas sprendimu paskelbia jį mirusiu. Svarbu pažymėti, kad santuokos pasibaigimas panaikina šeimos turto teisinį režimą tik tarp buvusių sutuoktinių, tačiau šis režimas nurodytais atvejais lieka galioti kitiems įstatymo saugomiems subjektams – nepilnamečiams vaikams: vaikui šeimos

⁴⁰ Klaipėdos apylinkės teismo 2020 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eS2-6729-1032/2020.

⁴¹ Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 46 straipsnio 3 dalis. *Lietuvos aidas*, 1992-10-01, Nr. 192-0.

⁴² Mikelėnas, V.; Keserauskas, Š.; Smirnovienė, Z.; Mizaras, V.; Bakanas, A., *supra* note 30, p. 179.

⁴³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2023 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-234-567/2023.

turto teisinis režimas pasibaigia sulaukus pilnametystės⁴⁴.

Išvados

1. Šeimos sąvokos apibrėžtumo problematika yra dinamiška, atsižvelgiant į socialinę visuomenės raidą, tačiau, siekiant išvengti teisinio neaiškumo ir neapibrėžtumo, poreikis teisiškai apibrėžti šeimos sampratą vis tiek išlieka.
2. Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra įtvirtintos bendros šeimos sąvokos, išskyrus konkrečius teisinius santykius reglamentuojančius įstatymus, kuriuose šeimos sąvoka apibrėžiama pagal to įstatymo taikymo sritį. Civiliniame kodekse šeimos samprata nusakoma per santuokos, giminystės, svainystės kategorijas.
3. Pagal Civilinį kodeksą, šeima suprantama kaip susituokusių asmenų ir jų nepilnamečių vaikų socialinė teisinė sąjunga, nors teismai, taikydami teisę šeimos turto kontekste, šeimą suvokia plačiau, t. y. šeimos turto instituto taikymo prasme šeima yra ir vaikus auginantys nesusituokę asmenys, vieniši asmenys ir jų nepilnamečiai vaikai.
4. Faktinis šeimos gyvenamosios vietos kriterijus yra esminis pripažįstant gyvenamąją patalpą šeimos turtu, tačiau gali būti specifinių situacijų, kai, įvertinus visų aplinkybių visumą, faktinis šeimos gyvenamosios vietos aspektas nėra absoliutus.
5. Bendrosios sutuoktinių nuosavybės teise priklausančia šeimos gyvenamąją patalpą sutuoktiniai disponuoja kartu bendru sutarimu. Įstatymų leidėjas nustato papildomą apsaugą dėl disponavimo šeimos turtu, kuris priklauso vienam iš sutuoktinių asmeninės nuosavybės teise.
6. Nekilnojamojo turto registro informacinės sistemos nuostatų 189 ir 190 straipsniai, nustatantys, kad juridinis faktas „šeimos turtas“ registruojamas nekilnojamajam daiktui, nuosavybės teise priklausančiam vienam arba abiem sutuoktiniais, abiejų sutuoktinių prašymo pagrindu, turėtų būti koreguojami atsižvelgiant į teismų praktiką šeimos turto teisinį režimą taikyti ir gyvenamajai patalpai, kurioje nepilnametis vaikas gyvena su vienu iš tėvų arba su nesusituokusiais tėvais.
7. Notaras sandorį, susijusį su disponavimu šeimos turtu, analizuoja platesne apimtimi ir vertina ne tik tai, šeima yra finansškai pajėgi įvykdyti sandorio sąlygas, bet ir bendrą sandorio tikslingumą ir atitiktį šeimos interesams ir nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugos užtikrinimą.
8. Socialinės paramos šeimai informacinės sistemos ir valstybės vaiko teisių apsaugos institucijos duomenys, pateikiami notarui, turėtų būti glaustesni, nepažeidžiantys teisės į šeimos privatų gyvenimą.
9. Notarai, perėmę teismų kompetenciją įvertinti, ar sandoris dėl šeimos turto sudarymo atitinka šeimos interesus ir nepažeidžia nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų, kiekvienu atveju analizuoja individualią

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-241/2006.

situaciją ir vertina faktinių aplinkybių, kurios kartu su kitais kriterijais gali būti vertintinos skirtingai, visumą.

Šaltinių sąrašas

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, bylos Nr. 33/03.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, bylos Nr. 26/07.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, bylos Nr. 21/2008.
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.
6. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36-1340.
7. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Lietuvos aidas*, 1992-10-01, Nr. 192-0.
8. Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *TAR*, 2014-10-30, Nr. 15180.
9. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1994-11-18, Nr. 89-1706.
10. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2003-07-23, Nr. 73-3352.
11. Lietuvos Respublikos su nekilnojamuoju turtu susijusio kredito įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *TAR*, 2016-11-17, Nr. 26968.
12. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymas dėl Nekilnojamojo turto registro informacinės sistemos nuostatų patvirtinimo (su pakeitimais ir papildymais). *TAR*, 2025-06-26, Nr. 11597.
13. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.65, 1.117, 3.51, 3.52, 3.53, 3.61, 3.66, 3.67, 3.73, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.140, 3.144, 3.188, 5.7, 6.492 ir 6.493 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 3.54¹, 3.761 straipsniais įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinės būklės aktų registravimo įstatymo Nr. XII-2111 13 ir 22 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos notariato įstatymo Nr. I-2882 6, 28 ir 46 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo Nr. X-1809 8, 31⁵ ir 31⁹ straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 27, 35, 80, 82, 86, 115, 162², 284, 350, 515, 577, 582 ir 608 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 35, 38 ir 105 straipsnių pakeitimo įstatymo projek-

tų aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c339a5d09b8a11ec9e62f960e3ee1c-b6?jfwid=-ox8sz7fx5>.

14. Lietuvos banko valdybos 2013 m. kovo 19 d. nutarimas Nr. 03-62 „Dėl Vartojimo kredito gavėjų kreditingumo vertinimo ir atsakingojo skolinimo nuostatų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2013-03-23, Nr. 30-1519.

15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 41 „Lietuvos Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisyklės, apibendrinimo apžvalga“.

16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-90/2005.

17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-232/2006.

18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-241/2006.

19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-302/2006.

20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2014.

21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-99-969/2020.

22. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2023 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-234-567/2023.

23. Klaipėdos apylinkės teismo 2020 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eS2-6729-1032/2020.

24. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*. Mokslo studija, mokslinis redaktorius Gediminas Sagatys. Vilnius, 2013.

25. Mikelėnas, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.

26. Mikelėnas, V.; Keserauskas, Š.; Smirnovienė, Z.; Mizaras, V., Bakanas, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002.

27. Vitkevičius, P. S. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006.

Lietuvos notariato tarptautinis 2025 metų kalendorius

IEVA PALILIŪNIENĖ

Atstovė viešiesiems ryšiams

2024-ieji buvo pažymėti itin reikšmingu Lietuvos notariato istorijai įvykiu – pirmininkavimu Europos Sąjungos notariatų tarybai (ESNT), trukusiu visus metus. Šis laikotarpis Lietuvos notariatui tapo ne tik profesinės bendruomenės pripažinimo simboliu, bet ir atsakomybe, atvėrusia galimybę aktyviai formuoti tarptautinę notariato darbotvarkę, stiprinti valstybių narių bendradarbiavimą ir inicijuoti pažangius teisinės praktikos sprendimus.

2025-ieji taip pat prasidėjo ne ką mažiau intensyviai, lyginant su praėjusių metų tarptautinių renginių, susitikimų ir projektų maratonu. Lietuvos notariatas toliau aktyviai dalyvavo pasaulinės notariato bendruomenės veikloje. Šiais metais ypatingas dėmesys buvo skiriamas tęstiniams projektams įgyvendinti, strateginiams partnerystės ryšiams stiprinti, žinių ir patirties mainams su kitų šalių notariatais. Tarptautinės konferencijos, dalyvavimas darbo grupėse ir nauji bendradarbiavimo susitarimai tapo svarbia 2025-ųjų darbotvarkės dalimi. Kai kuriuos aktualiausius renginius, susitikimus apžvelgiame šiame žurnalo skyriuje.

Pirmininkavimo estafetė perduota Liuksemburgo notarų rūmams

2025 m. pradžioje Lietuvos notariatas baigė metus trukusį pirmininkavimą Europos Sąjungos notariatų tarybai (ESNT, angl. *Council of the Notariats of the European Union*, CNUe). Sausio 16 d. Liuksemburge vykusioje ceremonijoje 2024 m. ESNT prezidentas Marius Stračkaitis perdavė prezidento įgaliojimus **Liuksemburgo notarei Cositai Delvaux** – ji paskirta vadovauti ESNT 2025 metų kadencijai.

Lietuvos pirmininkavimo 2024 m. prioritetai buvo stiprinti notaro profesiją, skaitmeninti notarines paslaugas ir teikti paramą Ukrainos notariatui. Naujosios ESNT prezidentės prioritetai vadovaujant 2025 m. kadencijai buvo numatyti tokie: 1) stiprinti pažeidžiamų suaugusių asmenų apsaugą Europoje; 2) stiprinti kibernetinį saugumą notarų veikloje; 3) paminėti Europos paveldėjimo reglamento 10-ąsias metines.

„2025 metais mano, kaip ESNT prezidentės, prioritetai – reaguoti į dabartinius mūsų profesijos iššūkius, kartu ieškoti naujovių ir bendradarbiavimo galimybių. Tęstinumas bus mano pirmininkavimo pagrindas. Toliau plėtosime svarbiausius klausimus, pavyzdžiui, bendrovių teisės ir teisingumo skaitmeninimo, kad pritaikytume savo profesiją prie visuomenės ir technologijų raidos, kartu stiprindami savo vaidmenį valstybių, piliečių ir įmonių labui“, – sakė C. Delvaux 2025 m. sausio 16 d. Liuksemburge perimdama ESNT pirmininkavimo vairą iš Lietuvos notarų rūmų prezidento M. Stračkaičio.

Liuksemburgo notarė Cosita Delvaux

UINL pritarė ilgai rengtam Tarptautiniam notariato kodeksui

2025 m. buvo pažymėti vienu reikšmingiausių tarptautinių įvykių, įsijaučiančių į tarptautinę notariato istoriją. 2025 m. gegužės 9–10 d. Dakare (Senegalas) posėdžiavusi Tarptautinė notariato sąjunga (UINL) pritarė ilgai rengtam dokumentui – Tarptautiniam notariato kodeksui.

Jam parengti prireikė daugiau nei dvejų intensyvaus tarptautinės bendruomenės narių darbo metų. Kodekse apibendrinti, apibrėžti ir įtvirtinti pagrindiniai pasaulinio notariato principai ir vertybės, kartu išlaikant pagarbą įvairių šalių notariatų teisei, kultūrinei ir institucinei įvairovei.

„Gerbdama dabartinių ir būsimų naciona-

linių įstatymų įvairovę ir turtingumą, sąjunga šiuo kodeksu nesiekia nustatyti vienodo modelio. <...> Šis kodeksas padeda aiškiau apibrėžti, kas yra kontinentinė teisė, parodydamas, kad notaro institucija yra viena iš jos esminių ir būdingų sudedamųjų dalių. Kontinentinė teisė siekia moralinių ir socialinių vertybių pusiausvyros, užtikrindama teisinį saugumą. Būdami nešališki, notariai prisideda prie sutarties šalių interesų pusiausvyros. Be to, dėl savo rengiamų dokumentų pobūdžio ir poveikio notariai užtikrina tris pagrindinius teisinio saugumo poreikius: prevencijos poreikį, kurį tenkina viešojo paslauga, pašalinanti neaiškumus ir leidžianti asmenims ir įmonėms veikti užtikrintai; harmonijos poreikį, kurį tenkina konfliktų, kylančių iš žmogų santykių, kurie formuoja visuomenę, prevencija; ir asmenų bei jų teisių apsaugos

UINL prezidentas Lionel Galliez pristato išleistą Tarptautinį notariato kodeksą

poreikį, kurį tenkina ginčų nekeliančių ir ilgalaikių teisinių dokumentų kūrimas“, – rašoma kodekso preambulėje.

Rugsėjo 30 d. Berlyne vykusioje Tarptautinės notariato sąjungos asamblėjoje buvo pristatyta kodekso spausdintinė versija anglų, prancūzų ir ispanų kalbomis. Ateityje planuojama jį išleisti ir kitomis pasaulio kalbomis, stengiantis, kad šis leidinys pasiektų kuo platesnę auditoriją visame pasaulyje.

Tarptautinio projekto „EL@N II“ mokymai Vilniuje

2025 m. gegužės pabaigoje Vilniuje vyko tarptautiniai mokymai, skirti notarų vaidmeniui pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijoje. Renginį inicijavo Europos Sąjungos notariatų taryba kartu su Lietu-

vos notarų rūmais, įgyvendinant projektą „EL@N II“. Renginyje dalyvavo ekspertai iš 13 ES šalių – teisėsaugos institucijų, notarų bendruomenės ir akademinio pasaulio atstovai.

Seminare daugelis ekspertų pabrėžė, kad notariai yra pirmoji gynybos linija, galinti pastebėti ir užkirsti kelią net smulkiausiems neteisėtų sandorių požymiams.

Pirmoje seminaro dalyje daug dėmesio skirta Lietuvos finansinių institucijų veiklai. Finansinių nusikaltimų tyrimų tarnyba pristatė šalyje galiojančią pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos reglamentavimą ir praktinius jo taikymo aspektus. Taip pat aptarti Europos Sąjungos sankcijų Rusijai ir Baltarusijai įgyvendinimo klausimai.

Antroje mokymų dalyje buvo akcentuotas notarų indėlis kovojant su finansiniais pažei-

dimais. Estijos, Latvijos ir Čekijos notariato atstovai dalijosi savo šalių gerąja patirtimi. Akademinės bendruomenės atstovai nagrinėjo naujus iššūkius – kriptovaliutų ir kriptoturto panaudojimą plaunant pinigais. Šie mokymai – tai dar vienas žingsnis stiprinant tarptautinį bendradarbiavimą ir Lietuvos notarų kompetencijas, siekiant užtikrinti, kad finansiniai nusikaltimai būtų pastebėti ir sustabdyti pačioje užuomazgoje.

Lietuvos notariato vaidmuo įgyvendinant teisingumą be bylinėjimosi

Ar įmanomas teisingumas be bylinėjimosi teisme? Į tokius klausimus bando atsakyti Europos Sąjungos valstybės narės, dalyvaudamos antrame „Teisingumo be bylinėjimosi“ (angl. *Justice without Litigation – JuWiLi*) projekte. Pagrindinis projekto tikslas – mažinti teisminių institucijų našta taikant ne-teismines procedūras paveldėjimo ir skyrybų bylose ir užtikrinti paprastą ir piliečiams pritaikytą prieigą prie teisinių paslaugų.

Iki 2026 m. pabaigos planuojama parengti rekomendacijas dėl tolesnio 22 dalyvaujančių ES valstybių narių teisinių sistemų tobulinimo. Itin daug dėmesio skiriama kokybei,

teisinės valstybės principams ir teisminių paslaugų perdavimo notarams stiprinimui.

Projektas „JuWiLi II“ akcentuoja notarų vaidmenį nagrinėjant ne ginčo teisenos bylas civilinėse ir komercinėse srityse, ypač paveldėjimo ir šeimos teisėje. Vis daugiau ES valstybių narių perduoda tokias funkcijas notarams, taip siekiamos mažinti teismų krūvį ir užtikrinti efektyvų bei prieinamą teisingumą piliečiams. Projektas taip pat siekia suvienodinti tam tikrus procesinius ES valstybių narių standartus ir taip sukurti efektyvesnę, piliečiams prieinamesnę ir modernesnę teisingumo sistemą Europoje.

Pirminis projekto dalyvių susitikimas įvyko 2025 m. sausio 24 d. Vienoje. Jo metu buvo sutarta dėl projekto eigos, aptartas veiklos planas ir siejami rezultatai.

2025 m. liepos 10–11 d. Berlyne (Vokietija) įvyko šio tarptautinio projekto „JuWiLi II“ dalyvių susitikimai ir renginys.

Berlyne vykusiame susitikime dalyviai dalijosi savo šalių patirtimi, aptarė teisinės inovacijas ir pristatė galimų nacionalinių šalių reformų eigą, kylančius iššūkius. Daugiausia dėmesio buvo skiriamas notarų vaidmeniui – jų nepriklausomumui, nešališkumui, gebėjimui padėti užtikrinti teisingumą ne ginčo teisenos bylose ir taip sumažinti teismų darbo krūvį.

Liepos 11 d. vykusiame renginyje pagrindinį pranešimą skaitė Mainco Gutenbergo universiteto profesorius K. U. Schmolke. Jis pristatė elgsenos ekonomikos taikymą teisėje. Jo pranešimas „Ribotas racionalumas, paternalizmas ir teisė“ atskleidė, kaip ekonominiai elgsenos modeliai gali padėti geriau suprasti teisinių sprendimų priėmimą ir kaip juos kasdieniniame gyvenime gali pritaikyti ir praktikuojantys teisininkai, ir įstatymų leidėjai.

Stephan Matyk-d'Anjony Berlyne vykusiame kongrese pristato „JuWiLi II“ projektą

Dalis projekto dalyvių susitikimų vyksta nuotoliniu būdu, o paskutinis 2025 m. renginys ir susitikimai vyko lapkričio pabaigoje Liublianoje.

Trišaliame Baltijos šalių notariatų susitikime Rygoje – ES teisės ir skaitmenizavimo aktualijos

Metinis Lietuvos, Latvijos, Estijos notariatų susitikimas tradiciškai kasmet rengiamas vienoje iš Baltijos valstybių. Šiomet trišalis susitikimas vyko rugsėjo 11–12 d. Rygoje.

Susitikime buvo aptarti svarbiausi praėjusių metų Baltijos šalių notarų rūmams aktualūs klausimai, išklausa Latvijos teisingumo ministrės **Inesės Lībiņas-Egnere** sveikinimo vaizdo žinutė ir Europos Sąjungos

Teisingumo Teismo teisėjos **Inetos Ziemeļs** paskaita apie teismo praktiką notariato srityje.

„Būdama Europos Sąjungos Teisingumo Teismo teisėja turiu nemažai įžvalgų įvairiais ES teisės ir notariato Latvijoje bei plačiau – Europoje – sąveikos aspektais. Teisingumo Teisme nuolat nagrinėjamos bylos, susijusios su įvairiais notarų darbo aspektais skirtingose ES valstybėse narėse. Bandžiau susisteminti kategorijas klausimų, kuriuos Teisingumo Teismui teko nagrinėti dėl notaro profesijos valstybėse narėse. Galėčiau išskirti tris pagrindines bylų grupes: pirma – pats notaro statusas ES teisėje, t. y. ar notaro institucija yra viešosios teisės, ar privatinės teisės institucija; antra – notarų teikiamos paslaugos, įskaitant atlygio klausimus ir jų poveikį keturioms ES laisvėms; galiausiai –

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo teisėja Ineta Ziemele

paties notaro biuro veiklos organizavimas“, – sakė teisėja Trišaliame Baltijos šalių notariatų susitikime Rygoje.

Baigdama savo pranešimą, teisėja akcentavo, kad notaras šiandien privalo ne tik išmanyti nacionalinę teisę, bet ir orientuotis Europos Sąjungos teisinėje erdvėje, suvokti laisvo judėjimo, kapitalo, paslaugų ir asmenų teisių principus, gebėti dirbti daugiakalbėje aplinkoje.

ES Teisingumo Teismo praktika aiškiai rodo, kad notaras yra bendros teisinės erdvės dalyvis, kurio darbas turi tiesioginę reikšmę piliečių teisių įgyvendinimui visoje Europos Sąjungoje.

Baltijos šalių notarų partnerystė – bendros krypties link

Trijų Baltijos šalių notariatų susitikime Rygoje daug dėmesio buvo skiriama ir dirbtiniam intelektui, skaitmenizavimo pažangai ir kaip dirbtinis intelektas galėtų praktiškai padėti notarams kasdienėje veikloje.

Susitikime Lietuvos atstovai detaliai papasakojo apie *eNotaras* pokyčius ir galimybę atlikti notarinius veiksmus nuotoliniu būdu. Ši paslauga Lietuvoje itin populiarėja. Per šių metų pirmąjį pusmetį notarai jau atliko arti 70 000 nuotolinių notarinių veiksmų. Palyginti su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu, jų suteikta 22 proc. daugiau.

Šiuo metu Lietuva įgyvendina papildomas priemones, kurios užtikrintų dar patikimesnį asmens tapatybės nustatymą nuotoliniu

Arvis Zeilis pristato Latvijos notariato skaitmenizavimo naujoves

Latvijas notaru tarybos prezidents Aigars Kaupe

būdu. Be veido atvaizdo palyginimo su dokumentu, asmens duomenys ir nuotrauka bus tikrinama ir Gyventojų registre.

Latvijos notarų tarybos prezidentas **Aigars Kaupe** pabrėžė: „Baltijos šalių notariatų bendradarbiavimas yra unikalus tuo, kad tai ne tik dalijimasis profesine patirtimi – tai taip pat draugystė ir pasitikėjimas. Kiekvieną kartą susitikę šiuo formatu ne tik diskutuojame apie aktualijas, bet ir stipriname bendrą Baltijos šalių notariatų balsą, kad galėtume atstovauti savo interesams platesniame Europos notariatų kontekste. Turime suvokti, kad kiekvienas notaras kartu yra ir Europos notaras, nes kasdienėje veikloje nuolat susiduriame su tarpvalstybiniais klausimais ir užsienio klientais.“

Susitikime taip pat buvo pasidalyta ir gera praktika iš projektų, kuriuose dalyvauja

Baltijos šalys. Vienas tokių – šiuo metu Europos mastu vykdomas platus lyginamosios teisės tyrimas „JuWiLi II – teisingumas be bylinėjimosi“, kuriame dalyvauja ir Baltijos šalių notariatai.

Susitikimo dalyviai sutarė, kad Baltijos šalys turėtų būti ypač aktyvios dalydamosi patirtimi, nes šioje srityje jau įgyvendinta daug reikšmingų reformų. Pavyzdžiui, Latvijoje teismų darbo krūvis gerokai sumažintas notarams perdavus papildomas funkcijas paveldėjimo bylose ir santuokos nutraukimo procedūras nesant ginčo, taip pat įvedus notarinį vykdomąjį įrašą dėl sutarčių, sudarytų notarine forma. Be to, Latvijos notarams pavesta atlikti fizinių asmenų įsiskolinimų iki 5000 eurų nurašymo procedūras.

Estijos notarų rūmų prezidentė **Merle Saar-Johanson** papasakojo apie notarinio

Lietuvos, Estijos ir Latvijos notarų rūmų prezidentai, iš kairės: Marius Stračkaitis, Merle Saar-Johansin, Aigars Kaupe

atlyginimo reformos eigą Estijoje ir archyvų skaitmeninimo pažangą.

„Visada malonu kartą per metus susitikti su mūsų Baltijos kolegomis. Šie susitikimai – itin vertingi atviroms diskusijoms ir dalijimuisi patirtimis. Šių metų programa buvo ypač įkvepianti: teisėjos Inetos Ziemeļs pranešimas apie notaro svarbą Europos teisinėje sistemoje priminė mums mūsų profesijos reikšmę. Taip pat buvo įdomu sužinoti, kaip Latvijoje notarams patikėtos naujos funkcijos, pavyzdžiui, įsiskolinimų nurašymo procedūros. Tai rodo, kad Latvijoje notaras yra pripažįstamas kaip patikimas partneris ir viešosios valdžios atstovas.“

Apibendrinamas susitikimo reikšmę, Lietuvos notarų rūmų prezidentas **Marius Stračkaitis** akcentavo: „Tokie susitikimai stiprina Baltijos šalių notariatų bendruome-

nių bendradarbiavimą ir leidžia kartu ieškoti geriausių profesinės veiklos tobulinimo sprendimų. Kitais metais visus kolegas šiltai pasitiksime Lietuvoje, kur ši prasminga tradicija tęsis jubiliejiname 30-ajame Baltijos šalių susitikime.“

Apie metinį Baltijos šalių notarų rūmų susitikimą

Baltijos šalių notariatų susitikimas yra tapęs tradicija, kasmet suburiančia Latvijos, Lietuvos ir Estijos notarus aptarti praėjusių metų pasiekimų ir pasidalyti nuomonėmis apie svarbiausias naujoves nacionaliniu, Europos ir tarptautiniu mastu. Pernai susitikimas vyko Estijoje, 2026 m. jis vyks Lietuvoje.

Baltijos šalių notariatų bendradarbiavimas neapsiriboja vien tik metiniu susitikimu.

Kasdien notariatai keičiasi informacija, dalijasi gerąja patirtimi, kartu sprendžia iššūkius. Jie taip pat koordinuoja bendras pozicijas Europos Sąjungos notariatų taryboje (CNUE) ir Tarptautinėje notariato sąjungoje (UINL). Šis glaudus bendradarbiavimas parodo bendrą Baltijos šalių notarų siekį stiprinti patikimą, modernų, europietišką ir į piliečius orientuotą notariato sistemą.

Tarptautinės notariato sąjungos (UINL) asamblėja ir kongresas Berlyne

Vienas baigiamųjų 2025 m. akcentų buvo rugsėjo 30–spalio 4 d. Berlyne (Vokietija) vykę Tarptautinės notariato sąjungos (UINL) renginiai – asamblėja ir kongresas.

Asamblėjos metu rugsėjo 30-ąją UINL nariai pritarė Kirgizijos priėmimui į Tarptautinę notariato sąjungą. O svarbiausiu

asamblėjos akcentu tapo UINL prezidento rinkimai. Ryškia balsų persvara 2026–2028 metų kadencijai naujuoju UINL prezidentu išrinktas Meksikos notaras Davidas Figueroa Márquezas.

Jis yra ėjęs Meksikos notarų asociacijos prezidento, UINL Amerikos reikalų komisijos (CAAm) pirmininko pareigas, taip pat buvo UINL valdybos narys.

Naujai išrinktas prezidentas savo pareigas pradės eiti nuo kitų metų, t. y. 2026 m. sausio 1 d.

Spalio 2–3 d. vykusiame kongrese daug dėmesio buvo skirta notariato vaidmeniui ir jo prisitaikymui prie naujų technologijų bei visuomenės poreikių. Renginio leitmotyvas – **„Notariatas kelyje: naujos technologijos – nauji vaidmenys“** – atspindėjo pagrindinius iššūkius, su kuriais šiandien susiduria notaro profesija. Kongrese buvo nagrinėjamos dvi kartinės temos.

Tarptautinės notariato sąjungos (UINL) asamblėjos akimirka

2026–2028 metų kadencijai UINL prezidentu išrinktas Meksikos notaras Davidas Figueroa Marquezas

Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo pirmininkas
prof. dr. Stephanas Harbarthas

Vokietijos federalinė teisingumo ministrė dr. Stefanie Hubig

Nauji įrankiai – naujos ribos

Po iškilmingo kongreso, kurio metu įvyko Burundžio ir Kirgistano notariatų priėmimo į Tarptautinę notariato sąjungą ceremonija, atidarymo prasidėjo diskusijų ciklas apie skaitmenizavimą, automatizavimą ir dirbtinį intelektą. Jame pasisakė Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo pirmininkas prof. dr. Stephanas Harbarthas ir Vokietijos federalinė teisingumo ministrė dr. Stefanie Hubig.

Kartu su šiais pareigūnais ekspertai iš 93 UINL narių notariatų aptarė šių technologijų keliamas galimybes ir rizikas, pabrėždami esminę notarų atsakomybę užtikrinant teisinį saugumą ir pasitikėjimą šiuolaikinių inovacijų kontekste.

Ne ginčo procesai: nauji vaidmenys visuomenės labui

Diskusijose apie notaro, kaip „prevencinio teisėjo“, vaidmenį buvo išryškintos naujos notaro misijos viešojo intereso srityje. Notarai, saugantys šeimas, pažeidžiamus asmenis, paveldą, būstą ir verslus, taip pat padedantys valstybei kovoti su pinigų plovimu, pristatė įgytą patirtį ir praktinius pavyzdžius.

Į apskritojo stalo diskusijas įsitraukė žymūs teisėjai, tarptautinių organizacijų atstovai ir akademinės bendruomenės nariai – tarp jų Tarptautinės teisėjų asociacijos generalinis sekretorius Giacomo Oberto, Austrijos teisėja Yvonne Summer, Slovėnijos teisėja Janja Roblek, EBPO vyresnioji

Tarptautinės notariato sąjungos (UINL) kongreso akimirka

politikos patarėja Maaïke de Langen ir Bolonijos universiteto profesorė Daniela Piana. Jų įžvalgos paskatino svarstymus ir pasiūlymus, kaip tobulinti viešųjų teisingumo paslaugų veikimą.

Į šią diskusijų sesiją buvo atrinkta lietuvė asesorė Marija Jankauskienė. Ji skaitė pranešimą „Dovanojimo sutartys Lietuvoje: teisinis reguliavimas ir notaro vaidmuo“.

Pasaulio notariato universitetas

Kongresas taip pat suteikė progą susitikti su **Pasaulio notariato universiteto** studentais, kurie šiame universitete mokėsi 2023–2025 m. Šiam UINL projektui, kurį inicijavo prancūzų notaras **Jeanas-Paulis Decorps**, buvo skirta speciali sesija. Jos metu studentai kartu su juos lydinčiais dėstytojais pristatė savo darbus tema „Viešojo politika“.

Pasaulio notariato universiteto studentų grupė, tarp kurių lietuvė asesorė Marija Jankauskienė (pirmoji iš dešinės)

Visuomenės pasitikėjimo viršūnėje jau dešimtmetį: notarai tarp lyderių

Lietuvos notarai kasmet patenka tarp labiausiai gyventojų pasitikėjimą keliančių teisininkų profesijų. Per pastarąjį dešimtmetį jie dažniausiai dalijosi pirmąja ar antrąja vieta su policijos pareigūnais visuomenės pasitikėjimo reitinguose.

Šiuos rezultatus kasmet fiksuoja Lietuvos notarų rūmai, remdamiesi tyrimų centro „Vil-morus“ atliekama Lietuvos gyventojų nuomonės apklausa. Nuo 2015 metų vykdomas tyrimas siekia išsiaiškinti gyventojų požiūrį į notarus, jų teikiamas paslaugas, taip pat stebima, kaip keičiasi visuomenės nuomonė dėl asmenų partnerystės ar santuokos sudarymo pas notarus ir kitais aktualiais klausimais.

Gyventojų pasitikėjimas policijos pareigūnais ir notarų veikla nesikeičia jau dešimtmetį

Per pastarąjį dešimtmetį gyventojų pasitikėjimas įvairiomis teisinėmis profesijomis

kito gana reikšmingai. Tačiau policijos pareigūnai ir notarai išliko tarp tų, kuriuos visuomenė vertino palankiausiai – jų pasitikėjimo rodikliai kasmet buvo panašūs ir stabilūs.

Lietuvos notarai ir policijos pareigūnai nuolat varžėsi dėl pirmosios ir antrosios vietos gyventojų pasitikėjimo reitinguose, kasmet apsiukeisdami lyderio pozicijomis. Kiti teisinių profesijų atstovai likdavo šioje lentelėje už policijos pareigūnų ir notarų.

Aukščiausias pasitikėjimas noterais buvo 2017 ir 2022 metais

Per pastaruosius dešimt metų notarai, lyginant su kitų teisinių profesijų atstovais, išlaikė aukščiausią gyventojų pasitikėjimą. Didžiausias pasitikėjimo noterais rodiklis buvo fiksuotas 2017 m. (69 proc.) ir 2022 m. (68 proc.). Tuo metu antroje vietoje buvusiais policijos pareigūnais pasitikėjo 65 proc. gyventojų (2017 m.) ir 64 proc. (2022 m.).

Trečioje vietoje tradiciškai rikiuojasi advokatai. Jų pasitikėjimo rodikliai 2017 m. siekė 46 proc., o 2022 m. – 51 proc.

2025 m. apklausos duomenimis, pirmąją vietą pagal pasitikėjimą užėmė policijos pareigūnai – jais pasitikėjo 71 proc. gyventojų, o notarais – 66 proc. apklaustųjų.

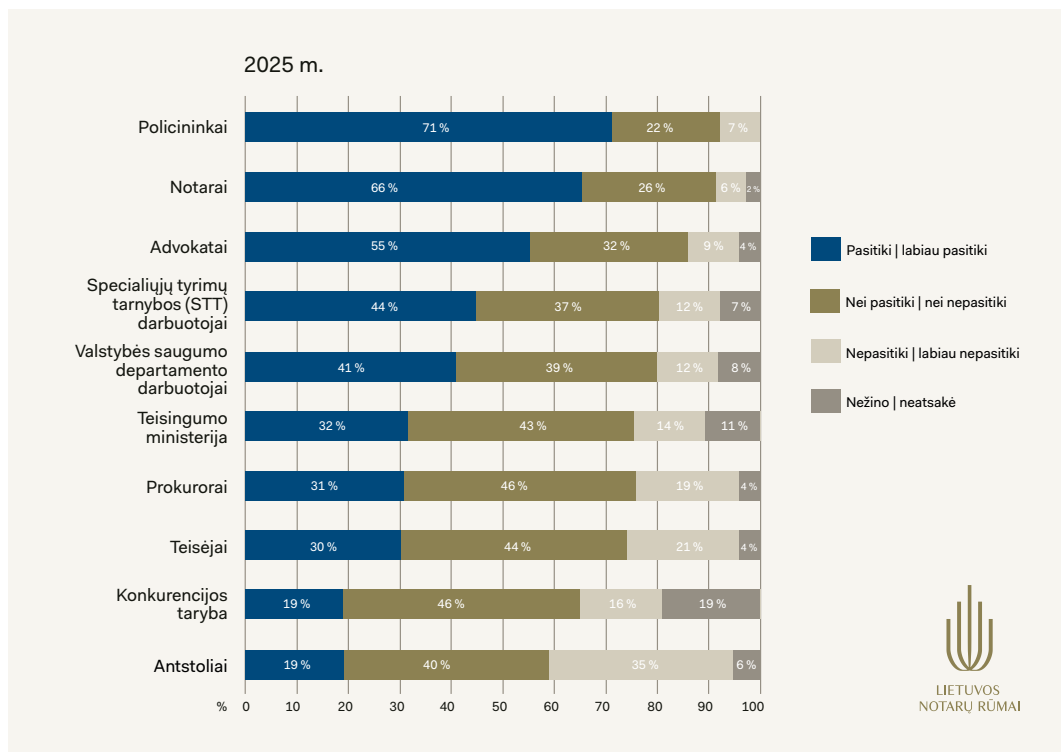
Bene labiausiai gyventojų pasitikėjimas per dešimtmetį svyravo prokurorų ir teisėjų atžvilgiu. Žemiausias pasitikėjimo lygis šių profesijų atstovais buvo fiksuotas 2021 m., kai prokurorais pasitikėjo tik 22 proc., o teisėjais – 20 proc. gyventojų. Tačiau 2025 m. šie rodikliai smarkiai ūgtelėjo: pasitikėjimą prokurorais išreiškė 31 proc., teisėjais –

30 proc. respondentų. Šių profesijų atstovų pasitikėjimas grįžo į buvusį 2017 m. lygį.

Lietuvos gyventojų kasmet teiraujamasi ir apie pasitikėjimą valstybės institucijomis, tokiomis kaip Teisingumo ministerija (nuo 2015 m.) ir Konkurencijos taryba (nuo 2019 m.). Nepalankiausiai Teisingumo ministerija buvo vertinama 2023 m., kai pasitikėjimą ja išreiškė tik 22 proc. gyventojų. 2025 m. šis rodiklis pakilo iki 31 proc. Konkurencijos taryba mažiausio pasitikėjimo sulaukė 2022 m. – vos 13 proc. apklaustųjų ją vertino palankiai. Šiomet pasitikėjimą išreiškė 19 proc. Lietuvos gyventojų.

Kaip vertinate (pasitikite ar nepasitikite) šių teisinių profesijų atstovus?

	2025 m.	2024 m.	2023 m.	2022 m.	2021 m.	2020 m.	2019 m.	2018 m.	2017 m.	2016 m.	2015 m.
Policininkai	71 %	69 %	78 %	64 %	66 %	65 %	66 %	65 %	65 %	62 %	61 %
Notarai	66 %	67 %	88 %	68 %	65 %	65 %	67 %	61 %	69 %	63 %	67 %
Advokatai	55 %	50 %	61 %	51 %	43 %	41 %	39 %	42 %	46 %	40 %	36 %
Specialiųjų tyrimų tarnybos (STT) darbuotojai	44 %	40 %	38 %	32 %	34 %	36 %	33 %	30 %	37 %	32 %	35 %
Valstybės saugumo departamento darbuotojai	41 %	37 %	44 %	32 %	34 %	36 %	33 %	28 %	37 %	32 %	34 %
Teisingumo ministerija	32 %	29 %	40 %	24 %	28 %	30 %	29 %	26 %	33 %	29 %	31 %
Prokurorai	31 %	26 %	39 %	24 %	22 %	28 %	26 %	27 %	32 %	30 %	27 %
Teisėjai	30 %	23 %	46 %	23 %	20 %	25 %	26 %	27 %	32 %	29 %	26 %
Konkurencijos taryba	19 %	18 %	35 %	13 %	17 %	23 %	19 %	12 %	–	–	–
Antstoliai	19 %	16 %	34 %	16 %	15 %	14 %	13 %	13 %	22 %	22 %	17 %

Kasmet daugėja gyventojų, palankiai vertinančių nuotolines notarines paslaugas

Nuo 2021 m. liepos 1 d. atsirado galimybė notarinius veiksmus atlikti ne tik notaro biure, bet ir nuotoliniu būdu. Ketvirtus metus iš eilės gyventojų apklausose teirujamasi, kaip jie vertina šią naujovę.

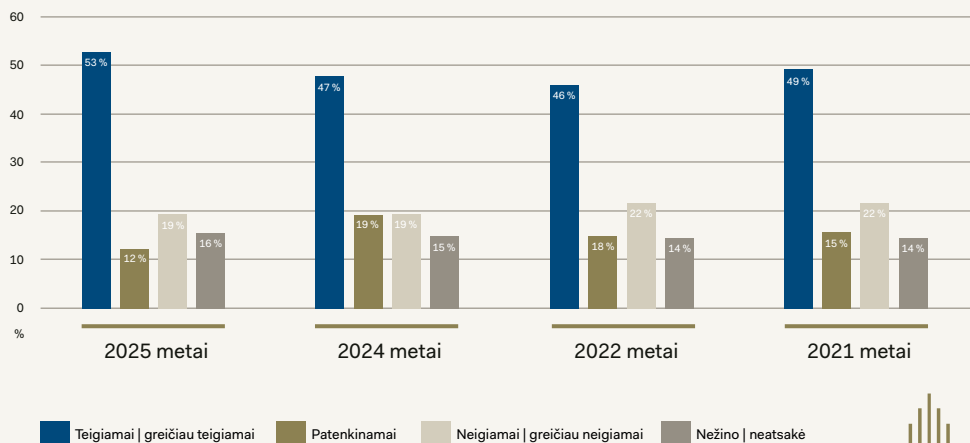
2021 m. teigiamai arba greičiau teigiamai nuotolines notarines paslaugas vertino 49 proc. visų apklaustųjų, o šiemet šis rodiklis perkopė pusę – 53 proc. respondentų teigiamai vertina galimybę atlikti notarinius veiksmus nuotoliniu būdu. Palankiausiai šią paslaugą vertina 30–39 metų amžiaus gyventojai (69 proc.), asmenys, turintys aukštąjį

išsilavinimą (66 proc.), ir aukštesnių pajamų (70 proc.) grupėms priklausantys gyventojai.

Kasmet auga ne tik norinčiųjų naudotis nuotolinėmis notarų paslaugomis skaičius, bet ir pasitikėjimas tokiomis paslaugomis. Lyginant su 2024 m., šiemet pasitikėjimo rodiklis išaugo 6 procentiniais punktais.

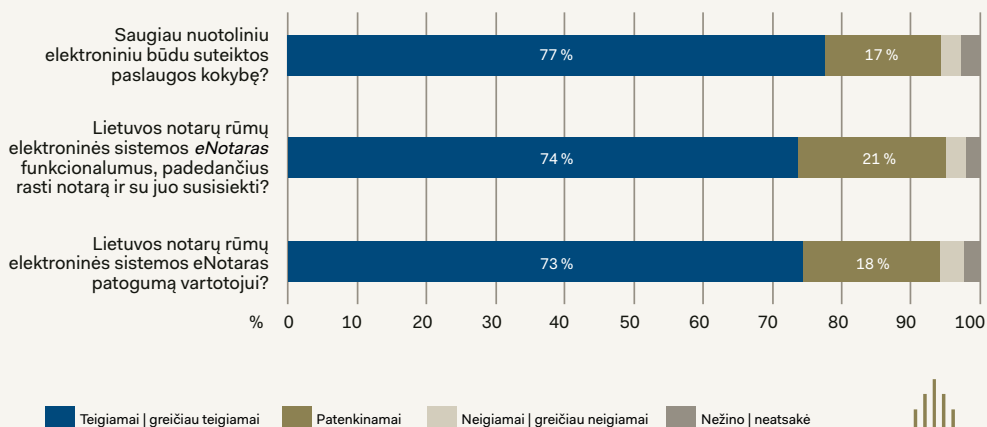
Šiemet pirmą kartą teirautasi visų apklaustųjų, ar per pastaruosius trejus metus teko atlikti notarinį veiksmą nuotoliu. Tokios patirties turėjo 7 proc. apklaustųjų. Dauguma jų itin palankiai įvertino gautą paslaugą nuotoliu: 77 proc. pasinaudojusiųjų teigiamai vertino paslaugos kokybę, 74 proc. – *eNotaras* sistemos funkcionalumą, o 73 proc. – jos patogumą vartotojui.

Kaip vertinate nuo 2021 m. liepos 1 d. atsiradusią galimybę notarinius veiksmus atlikti ne tik notaro biure, bet ir nuotoliniu būdu per saugų elektroninį ryšį?

Kaip vertinate ...?

(atsako respondentai, nurodę, kad atliko notarinį veiksma nuotoliu)

Daugiausia nuotolinėmis notarinėmis paslaugomis naudojosi 30–39 m. grupės respondentai, tarp turinčių aukštąjį išsilavinimą – 12 proc. Įdomu tai, kad daugiausia tokiomis paslaugomis pasinaudoję gyventojai nurodė, kad jų gyvenamoji vieta yra Kaunas, Klaipėda, Šiauliai ir Panevėžys.

Gyventojai vis palankiau vertina notarų atliekamas paslaugas

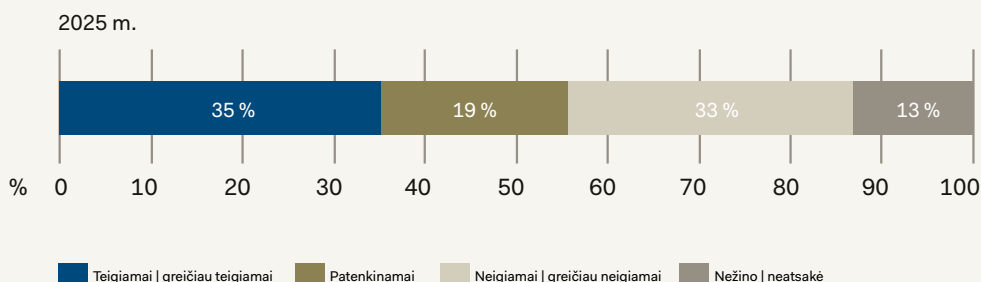
Lietuvos notarų rūmai taip pat jau 10 metų teiraujasi Lietuvos gyventojų nuomonės apie galimybę nutraukti santuoką notaro biure, kai tarp besiskiriančių nėra ginčų ir jie neturi nepilnamečių vaikų. Šią galimybę gyventojai nuo 2015 m. kasmet vertindavo itin palankiai – dažniausiai pritarančiųjų procen-

tas svyravo nuo 61 iki 68. Tačiau šiemet užfiksuotas aukščiausias gyventojų pritirimas tokiai notarinei paslaugai – net 71 proc. gyventojų teigiamai įvertino galimybę tokiu atveju santuoką nutraukti pas notarą. Tarp turinčiųjų aukštąjį išsilavinimą šis rodiklis dar aukštesnis – 76 proc. Nepritariančiųjų skaičius sudaro viso labo 8 proc.

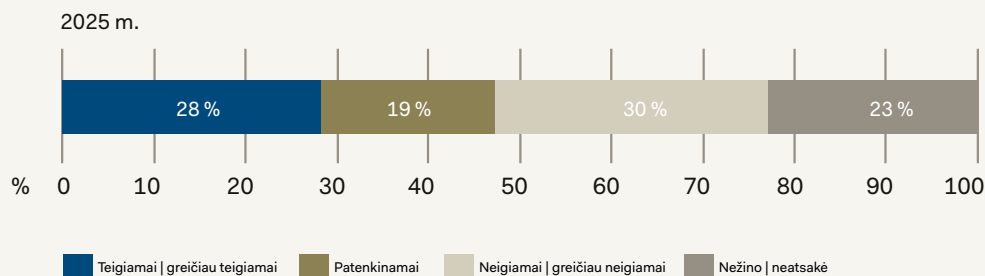
Šiemet pirmą kartą gyventojų buvo paklausta, ar jie pritartų, kad santuoką pas notarą būtų galima nutraukti ir tais atvejais, kai pora turi nepilnamečių vaikų. Šią idėją palankė 35 proc. apklaustųjų, nepritarė 33 proc. Apie 13 proc. nurodė neturintys nuomonės, o 19 proc. atsakė, kad vertina šią galimybę „patenkinamai“.

Pirmą kartą gyventojų teirautasi nuomonės ir dėl seniūnų, kurie gali atlikti notarius veiksmus, tokius kaip įgaliojimų

Kaip vertintumėte, jei notaras galėtų nutraukti santuoką, kai besiskiriantys asmenys turi nepilnamečių vaikų?

Kaip vertinate, kad seniūnai nebeturėtų teisės atlikti notarinių veiksmų, tokių kaip įgaliojimų korespondencijai, pensijoms, pašalpoms tvirtinimas, parašų tikrumo liudijimo, testamentų tvirtinimas?

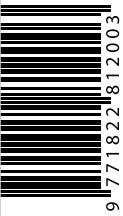

korespondencijai, pensijoms, pašalpoms, parašų tikrumo liudijimas, testamentų tvirtinimas. Rezultatai rodo, kad gyventojai linkę labiau nepritari šiai idėjai: 28 proc. respondentų ją palaiko, o 30 proc. – nepritaria. 22 proc. neturėjo aiškos nuomonės.

Kasmet gyventojų taip pat klausiama, kaip jie vertina galimybę, kad notaras galėtų įforminti santuokos sudarymą. 2015 m. tokią galimybę palaikė 38 proc. gyventojų, o 2025 m. – jau 46 proc., rodančių palaipsnį pritarimo augimą.

Nuo 2022 m. daugiau nei pusė gyventojų palaiko ir idėją, kad būtų galima įteisinti skirtingos lyties asmenų (sugyventinių) partnerystę. 2022 m. tam pritarė 55 proc., 2024 m. – 53 proc., o 2025 m. – 51 proc. respondentų.

Lietuvos notarų rūmų užsakymu tyrimų bendrovė „Vilmorus“ gyventojų apklausą atlieka nuo 2015 metų. 2025 m. reprezentatyvi apklausa buvo vykdoma vasario 14–23 d., taikant tikimybinės atrankos metodą ir aki-vaizdinio interviu būdą. Apklausos metu buvo apklausta 1000 respondentų, kurių amžius – 18 metų ir vyresni. Tyrimas vyko 37 miestuose ir 44 kaimuose, atsižvelgiant į gyventojų amžių, lytį ir gyvenamąją vietą.

9 771822 812003